

РОЗДІЛ 1

КОНСОЛІДАЦІЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ: ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ

1. Перші спроби консолідації звітності в світі
2. Зародження інституту консолідації в європейських та азійських країнах.
3. Виникнення консолідованої звітності в сучасному вітчизняному економічному просторі
4. Причини появи та особливості реалізації інституту консолідованої звітності в світі

Розділ присвячений історичним аспектам розвитку інституту консолідації як у світовому просторі так і на вітчизняних теренах. Визначено передумови, що сприяли появі консолідованої звітності, обумовлено роль промислової революції США, наслідки якої стали значним поштовхом для складання консолідованої фінансової звітності. Розглянуто зародження інституту консолідації в європейських та азійських країнах, зокрема: Великобританії, Нідерландах, Німеччині, Франції, Японії. Досліджено появу консолідованої звітності в сучасному вітчизняному економічному просторі. Виявлено та проаналізовано основні причини появи й особливості реалізації інституту консолідованої звітності в світі

1. Перші спроби консолідації звітності в світі

Історично поява звітності була пов'язана зі звітністю щодо бізнесу купця, а пізніше – юридичної особи. Консолідована звітність виникла значно пізніше. Венеціанські купці разом з синами і партнерами, які вели торгівлю та мали торгові дома по всій Італії, для ефективного управління бізнесом, складали щось подібне до сучасної консолідованої звітності. Саме тоді виникла потреба у складанні звітності, яка охоплювала б декілька підприємств.

Поштовхом для складання першої консолідованої фінансової звітності в світі стала американська промислова революція. Саме тому в США вперше офіційно опублікована така звітність.

Різні історичні джерела вказують, що перша річна фінансова звітність крупної компанії General Electric була складена в 1893 р., але вона містила інформацію тільки про материнську компанію. Друга звітність цієї компанії була консолідованою фінансовою звітністю. Звіт про прибутки та збитки містив інформацію про усі компанії групи і починався цифровими даними про виручку. Така практика використовується в компанії й досі.

В 1899 році в штаті Нью-Джерсі (США) було переглянуто традиційне законодавство, що регулює відносини між корпораціями, в результаті чого стало можливим створення холдингових компаній, які могли володіти акціями інших компаній. У тому ж 1899 році у такій новій формі об'єднання підприємств була утворена компанія «Стандарт ойл оф Нью-Джерсі» («Standard Oil of New Jersey»), яка мала пакети акцій в 41 фірмі, контролюючи аналогічним чином, інші підприємства. Ця група являла собою об'єднання материнської компанії («Стандарт ойл оф Нью-Джерсі»), дочірніх компаній, компаній «онучок» тощо.

На рубежі XIX-XX ст. першою реалізувала ідею консолідації американська сталеливарна корпорація «United States Steel Corporation» («U. S. Steel»), опублікувавши свою консолідовану фінансову звітність 12 березня 1903 р. станом на 31 грудня 1902 р. До цієї звітності додавалося підтвердження аудиторської компанії «Price Waterhouse & Co.», що «звітність була перевірена і знайдена коректною».

Почалося усе з того, що у лютому 1902 р. Рада директорів корпорації «U. S. Steel» вибрала в якості незалежного аудитора компанію «Price Waterhouse & Co.» (згодом ця компанія стала частиною «PriceWaterhouseCoopers»). Це була перша велика промислова корпорація в США, яка наслідуючи британську практику, прийняла рішення, згідно з

яким аудиторську компанію обирає Рада директорів, а не менеджмент компанії. Крім того, «U. S. Steel» була на початку століття найбільшою корпорацією в світі, а також першою компанією, капіталізація якої перевищила 1 млрд. дол. Старший партнер компанії «Price Waterhouse & Co.» Артур Лоуез Дікінсон (Arthur Lowes Dickinson), переїхавши до Нью-Йорк з Лондона в 1901 р. (на запрошення самого Едвіна Вотерхауса (Edwin Waterhouse)), був висококласним фахівцем. Він усвідомлював, що для такого гіганта, як «U. S. Steel», звітність не могла складатися просто за рахунками материнської компанії. Це холдингова компанія нового типу, а отже і її звітність вимагала принципово нового підходу. В силу того, що це була найбільша корпорація світу, а її дочірні структури були найбільшими металургійними компаніями США, Лоуез Дікінсон зміг переконати Раду директорів, що звітність повинна складатися консолідовано за всіма компаніями, які входять в групу. Тоді була сконсолідована звітність шести компаній.

Таким чином, вважається, що авторами першої офіційної консолідованої звітності були Артур Лоус Дікінсон, представник аудиторської фірми «Price Waterhouse», і головний бухгалтер сталеливарної корпорації «United States Steel Company» В. Філберт. Вони розробили техніку консолідації, використовуючи концепцію «економічної єдності взаємодіючих компаній».

У 1903 р. журнал «Американський вчений» назвав цю звітність «самою повною і докладною звітністю, яка коли-небудь випускалася великими американськими компаніями».

Таким чином, друга промислова революція кінця XIX - початку XX століття, підготовлена сторічним розвитком виробничих сил на машинній основі, розвитком науки на базі техніки, стає значним поштовхом для складання консолідованої фінансової звітності в США. Адже в її результаті:

- а) активізуються процеси злиття і придбання компаній, пов'язані з усвідомленням фінансової вигоди від юридичного поділу (дроблення) і економічного об'єднання різних видів бізнесу, а, отже, відбувається бурхливий розвиток холдингів, зростає їх потреба в капіталі;
- б) збільшується кількість інвесторів та кредиторів, їх склад стає все більш різноманітним;
- в) швидко розвивається облік і звітність через відсутність бар'єрів та приписів щодо застосування нових методів ведення обліку та складання звітності;
- г) найбільші фондові біржі схвалюють ідею консолідації.

Результатом всіх вище перерахованих фактів стає розповсюдження практики складання та подання консолідованої фінансової звітності.

Отже, поява консолідованої фінансової звітності була необхідним кроком у відповідь на запити інвесторів про фінансову діяльність та фінансовий стан нових холдингових структур, в які вони почали вкладати гроші [116].

2. Зародження інституту консолідації в європейських та азійських країнах

У Європі розвиток консолідованої фінансової звітності йшов із запізненням. Через значну кількість юридичних бар'єрів та пильної уваги держави до новостворюваних компаній поява та розвиток нових (холдингових) структур відбувалися вкрай повільно і не так поширено, як у США. Також в традиціях європейського бізнесу були картельні угоди¹.

¹ А). Домовленість між двома або кількома підприємствами, фірмами про створення картелю.

Б). Спеціальний (нерідко таємний) договір між виробниками однойменної продукції з метою послаблення конкурентної боротьби і отримання більш високих прибутків на основі погодженого прагнення до монопольного становища у виробництві і на ринках збуту готової продукції.

Великі компанії вважали за краще домовлятися зі своїми конкурентами, замість того, щоб збільшувати свій розмір і набувати монопольний контроль на ринку (що, в свою чергу, було поширене і популярне в США). Тому до реалізації ідеї консолідації в європейських країнах приступили пізніше і не настільки широко.

Великобританія – це перша країна Європи, яка виправила цю ситуацію. Холдингові структури набули поширення після Першої світової війни. Одними з перших консолідовану звітність підготували фахівці компанії «Nobel Industries Ltd.» у 1922 р. Перша книга, присвячена питанням складання консолідованої фінансової звітності, з'явилася у Великобританії в 1923 р., а її автором був Гільберт Гарнзей (Gilbert Garnsey). У 1939 р. Лондонська фондова біржа схвалила ідею консолідації і ввела її як одну з обов'язкових вимог до звітності зареєстрованих на біржі компаній. У 1947 р. складання консолідованої фінансової звітності у Великобританії було остаточно прийнято на законодавчому рівні.

У континентальній Європі ідея консолідації стала впроваджуватися значно пізніше. Найбільш прогресивними в цьому плані виявились Нідерланди. Тут поява консолідованої звітності відноситься до 20-х років ХХ ст., а холдинговий бізнес отримав досить широке поширення. Перша згадка про консолідовані звіти фірми «Mueller & Co.» датується 1926 роком.

У Німеччині окрема практика консолідації з'явилася тільки в 30-х рр. минулого століття. Однак, тільки у 1960 році на законодавчому рівні з'явилася вимога складати таку звітність за усіма філіями компаній, які діють в країні. Оголошення ж консолідації обов'язковою обліковою процедурою відбулося в середині 60-х рр. та зі значними відмінностями від англо-американської практики, які були усунуті пізніше (в 1985 р.) у зв'язку з прийняттям 7-ї Директиви ЄС. В 1990 році дія цього закону була поширена і на зарубіжні філії та дочірні компанії.

У Франції обов'язкове застосування процедур консолідації почалося ще пізніше. Лише з 1985 р. у цій країні стало обов'язковим складання повної консолідованої звітності компаній, цінні папери яких котируються на біржі. До цього часу подання консолідованої звітності носило епізодичний характер. Так, відомо, що у 1967 р. не більше 24 французьких компаній склали консолідовану звітність. Це досить цікавий факт, оскільки перші холдингові структури виникли саме в цій європейській країні ще на початку 1920-х рр. В Франції не склалася загальна практика нової бухгалтерської процедури, і компанії проводили її так, як вважали за потрібне. Наприклад, французька компанія «Compagnie Frances des Petroles» у своїй звітності за 1968 р. вказала дані щодо консолідації за 1965, 1966 і 1967 рр., а в самому 1968 р. консолідацію не робила. У 1976 р. з 292 компаній, що опублікували консолідовану фінансову звітність, 46 обмежилися тільки складанням консолідованого балансу.

Інші європейські країни свої перші спроби складання консолідованої звітності також відносять до 1980-х років.

В Азії до практики складання консолідованої звітності прийшли значно пізніше. Навіть у самої передової азійської країни минулого століття – Японії – «Положення про консолідовану бухгалтерську звітність» було випущено Міністерством фінансів лише у 1977 р. Принципи консолідації при цьому були орієнтовані на англо-американську модель. Однак, практика формування консолідованої звітності стала достатньо широко використовуватися японськими компаніями тільки у другій половині 80-х рр. минулого століття.

Зведений аналіз історії виникнення інституту консолідованої звітності у світовій практиці представлено у таблиці 1.1.

Історія виникнення консолідованої фінансової звітності

Країна	Період появи консолідованої фінансової звітності; перша історична згадка	Період законодавчого закріплення складання консолідованої фінансової звітності
США	кінець XIX ст.; 1903 р.	1920-і роки
Великобританія	1920-і роки; 1922 р.	1940-і роки; 1947 р.
Нідерланди	1920-і роки; 1926 р.	1940-і роки
Німеччина	1930-і роки	1960-і роки, 1960 р.
Франція	1920-і роки	1980-і роки; 1985 р.
Японія	1980-і роки	1970-і роки; 1977 р.
Росія	1989 р.	1990-і роки; 1996 р.
Україна	1990-і роки	1999 р.

3. Виникнення консолідованої звітності в сучасному вітчизняному економічному просторі

Історичні довідки відзначають, що на вітчизняних теренах згадка про консолідовану (зведену) бухгалтерську звітність з'явилася ще на початку XX століття. Наприклад, у 1909-1910 роках у «Журналі для акціонерів» публікувалися зведені баланси банків з виділенням рубрик для правління, відділень, агентств усього Одеського облікового банку на 01 січня 1909 року, Азовсько-Донського комерційного банку на 01 січня 1910 року тощо.

У колишньому Радянському Союзі консолідована звітність як така не складалася. У минулому столітті для агрегування облікової інформації по регіонах і галузях застосовувався так званий зведений баланс. Перша згадка про це зустрічається у 1930 році в класифікації балансів за шістьма

ознаками М. О. Блатова (1875-1942 рр., відомий представник радянської бухгалтерської школи)). Микола Олександрович визначав зведений баланс як злиття окремих балансів, механічне агрегування балансів, що належать до підвідомчих господарських одиниць, і включив його в класифікаційну групу, об'єднану ознакою обсягу [116].

Потреба у складанні консолідованої звітності у сучасному вітчизняному економічному просторі виникала разом з процесом створення холдингових компаній, концернів, інших груп, а також акціонерних товариств зі значною кількістю дочірніх підприємств, формування яких було пов'язано з перебудовою економіки і приватизацією державних підприємств. До середини 90-х років ХХ ст. цей процес набув масштабного характеру і йшов за двома основними напрямками:

I) частина холдингів створювалася шляхом перетворення та розділення великих підприємств на декілька більш дрібних (тобто, виділення підрозділів як юридично самостійних підприємств);

II) інша частина формувалася шляхом об'єднання пакетів акцій юридично самостійних підприємств у його статутний капітал як єдину господарську одиницю [116].

Проте, незважаючи на вище вказаний фактор, представлення консолідованої звітності Україні стало реальним лише після ухвалення Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [21] та прийняття положень (стандартів) бухгалтерського обліку, зокрема П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» та П(С)БО 20 «Консолідована фінансова звітність» [68, 20]. До цього моменту групи підприємств, пов'язаних між собою системою участі, складали зведену звітність за традиційною методикою з використанням елементів консолідації.

На сьогодні вищезазначені П(С)БО втратили юридичну силу та замінені новими стандартами, зокрема, НПСБО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», НПСБО 2 «Консолідована фінансова звітність» [66,

67]. Ці та інші нормативні документи регламентують порядок складання консолідованої фінансової звітності та загальні вимоги до розкриття інформації щодо неї.

Вимога щодо обов'язкового складання консолідованої фінансової звітності з'явилась у 1999 р. з прийняттям Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996 та стосується підприємств, що мають дочірні підприємства. До суб'єктів, які повинні оприлюднювати річну консолідовану фінансову звітність згаданий Закон відносить відкриті акціонерні товариства, підприємства, що є емітентами облігацій, банки, інвестиційні компанії, кредитні спілки, страхові компанії та інші фінансові установи. Про обов'язкове складання консолідованої фінансової звітності згадується також у ст. 9 Закону України «Про холдингові компанії в Україні» від 15.03.2006 р. № 3528-IV [26].

4. Причини появи та особливості реалізації інституту консолідованої звітності в світі

Розглянувши історію зародження і розвитку консолідованої фінансової звітності в окремих країнах, можна виділити відмінні ключові особливості в реалізації інституту консолідованої звітності. Це обумовлюють викладені нижче причини.

По-перше, поширеність великого приватного бізнесу. Фундамент консолідованої звітності складається з таких основних елементів:

- 1) великі приватні корпорації;
- 2) добре розвинений фінансовий ринок.

Великий приватний бізнес з'явився в країнах, в яких були відповідні культурні та соціальні умови його розвитку. Очевидно, що консолідована фінансова звітність не була потрібна дрібному і середньому бізнесу, якому

для проведення аналізу про фінансовий та майновий стан підприємства цілком вистачало звітності, складеної відповідно до національних систем обліку. Для управління великою компанією облікових даних такої звітності було не досить, це і посприяло виникненню та впровадженню ідеї консолідації.

Однак, наявності одного великого приватного бізнесу було б недостатньо для виникнення дійсної необхідності у консолідованій звітності. Важливим фактором також є і джерело фінансування бізнесу, що призводить до другої причини.

По-друге, дуже важливим є ступінь розвитку ринку. Вид фінансування бізнесу завжди грав і продовжує грати важливу роль для становлення та розвитку обліку та звітності. Аналіз такої залежності показав, що у Німеччині, Швейцарії був добре розвинений великий приватний бізнес, але розвиток консолідованої фінансової звітності там не пройшов настільки ж стрімко та бурхливо, як в США і Англії, в силу того, що фінансування діяльності компаній відбувалося за рахунок коштів банків. Останнім не так важливо було знати, який прибуток отримала компанія чи скільки в цілому заробляє холдинг; головне, щоб у цього холдингу були цінні активи, які можуть бути гарантом повернення кредиту. Це ж пояснює і запізнений розвиток інституту консолідованої звітності в Японії.

По-третє, види основних користувачів облікової інформації – кредиторів та інвесторів. Це – фізичні особи, банки, урядові органи. Фінансова звітність повинна забезпечувати корисною інформацією реальних і потенційних інвесторів та кредиторів для прийняття рішень щодо інвестування, кредитування тощо. Інформація повинна бути вичерпною та доступною. В залежності від того, кому ця звітність призначена, буде змінюватися її обсяг, форма, повнота розкриття та аналітичність облікових даних. Отже, чим вища потреба інвестиційних інститутів в отриманні якісної, своєчасної, повної, достовірної та

уніфікованої звітності, тим більш розвиненою та досконалою стає система обліку і звітності, в тому числі – консолідованої.

По-четверте, власники та/або інвестори компаній все більше віддалялися від оперативного управління, передавши його професійним найманим керуючим. Власники та/або інвестори зацікавлені в мінімізації ризику і в збільшенні прибутку холдингу. Тому для прийняття стратегічних, управлінських та виважених рішень, які впливають на успіх діяльності, їм потрібна така фінансова звітність, яка відображає майнове та фінансове положення компанії в цілому та результатів її діяльності. У цій ситуації консолідована фінансова звітність стає найважливішим джерелом даних про добробут компанії в цілому. США та Великобританія, були першими країнами, які зреалізували практику подання консолідованої звітності, підготовлену найманим управлінським персоналом для задоволення інтересів власників та/або інвесторів компанії. Саме ця обставина визначила направленість консолідованої звітності на інформаційні потреби власників та/або інвесторів.

Таблиця 1.2 узагальнює причини виникнення консолідованої фінансової звітності у світовій практиці.

Варто відзначити, що поява обчислювальної техніки, комп'ютерів, а потім автоматизованих систем управління компаніями та бухгалтерським обліком певною мірою позитивно вплинула на збільшення розмірів бізнесу. Якщо перший американський холдинг «U. S. Steel» складався з 6 компаній, то зараз, наприклад, німецька група Bosch складається більш ніж з 300 дочірніх компаній і зарубіжних філій, а група компаній Henkel – більш ніж з 3506.

У другій половині XX ст. бізнес сильно змінився і значно додав у розмірах, швидкості та оперативності завдяки появі персональних комп'ютерів і комп'ютерних програм. З'явилися комп'ютерні системи планування підприємства (наприклад, ERP), які дозволили не тільки

ефективно та більш грамотно управляти компаніями, але і швидше та якісніше складати фінансову звітність, зокрема, і консолідовану [115].

Таблиця 1.2

Причини, які впливають на розвиток консолідованої звітності

Країна	Поширеність великого приватного бізнесу	Ступінь розвитку ринку	Типи кредиторів та інвесторів	Управління компанією
США	Висока	Високий	Переважно фізичні особи	Переважно професійні керуючі
Велико-британія	Висока	Високий	Переважно фізичні особи	Переважно професійні керуючі
Нідерланди	Висока	Високий	Переважно фізичні особи	Власники та/ або інвестори, в меншій мірі професійні керуючі
Німеччина	Висока	Низький	Переважно кредитні організації	Власники та/ або інвестори, в меншій мірі професійні керуючі
Франція	Низька	Низький	Переважно кредитні організації	Власники та/ або інвестори
Японія	Висока	Низький	Переважно кредитні організації	Власники та/ або інвестори, в меншій мірі професійні керуючі

Таким чином, наявність саме двох основних факторів – великого приватного бізнесу і розвинутого фінансового ринку – виступили основоположними моментами для появи інституту консолідованої звітності. Застосування автоматизованих систем обліку стало каталізатором подальшого розвитку фінансової звітності, який продовжується і в даний час. Консолідована фінансова звітність одержала свій розвиток. Необхідно правильно аналізувати її з метою можливості прийняття обґрунтованих економічних рішень [116].

Контрольні питання для самоперевірки

- 1) Коли вперше офіційно опублікована консолідована звітність?
- 2) Яка крупна компанія публікує свою фінансову звітність вперше?
- 3) Як відбувався процес формування першої консолідованої звітності? Яка компанія це зробила? Хто її автори?
- 4) Що слугувало поштовхом для складання консолідованої фінансової звітності в США? Які це мало наслідки?
- 5) Умови поява процесів консолідації у європейських країнах.
- 6) Як зароджувалась консолідація у Великобританії?
- 7) Коли появилась консолідована звітність Нідерландів?
- 8) Яка історична практика консолідації у Німеччині?
- 9) Описати французький досвід консолідації звітності.
- 10) Як відбувалось зародження інституту консолідації у Азії? Досвід Японії.
- 11) Проаналізувати історичний досвід виникнення консолідованої фінансової звітності на основі таблиці 1.
- 12) Які передумови консолідованої звітності в сучасному вітчизняному економічному просторі?
- 13) Які ключові особливості в реалізації інституту консолідованої звітності в світі?
- 14) Назвіть причини, що впливають на розвиток консолідованої звітності.

РОЗДІЛ 2

РЕОРГАНІЗАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВА, ЯК ВАРІАНТ ЙОГО РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ

1. Економічний зміст реструктуризації.
2. Реорганізаційні заходи.
3. Форми та напрями реорганізації:
 - а) причини укрупнення підприємств;
 - б) види укрупнення

Розділ досліджує зміст, причини, мотиви та наслідки реструктуризації як економічної категорії. Визначено її форми, зокрема, реструктуризація виробництва, реструктуризація активів, фінансова реструктуризація та корпоративна реструктуризація (реорганізація). Наведено ряд реорганізаційних заходів, а також форми та напрями реорганізації (укрупнення, подібнення, перетворення). Досліджено основні мотиви, які можуть спонукати суб'єктів господарювання до реорганізації шляхом укрупнення, а також його види.

1. Економічний зміст реструктуризації

Визначити економічну основу консолідованої фінансової звітності, а також дати характеристику її об'єкту можна через розгляд сутності взаємовідносин між підприємствами, що призводять до необхідності складання консолідованої звітності, зумовлюють інформаційну спрямованість такої звітності та вибір того чи іншого методу консолідації показників первинних звітів.

Стан економіки нашої держави на макро- та мікрорівнях в сучасних умовах господарювання характеризується деформованою структурою виробництва. Тому для ефективного розвитку виробничого потенціалу потрібна його структурна перебудова. Її необхідно проводити за

допомогою політики реструктуризації та фінансового оздоровлення потенційно конкурентоспроможних підприємств або через ліквідацію тих, які є збитковими чи неперспективними.

Одним із відомих засобів фінансового оздоровлення підприємств є реструктуризація, яка проводиться як для групи підприємств, так і окремого підприємства, зокрема.

Реструктуризація підприємств розглядається як процес здійснення організаційно-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на зміну структури підприємств, їх управління, форми власності, організаційно-правових форм, з метою їх фінансового оздоровлення, збільшення обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, підвищення ефективності виробництва тощо.

В той же час, «...реструктуризація підприємства – це проведення організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на реорганізацію підприємства, зокрема шляхом його поділу з переходом боргових зобов'язань до юридичної особи, що не підлягає санації, якщо це передбачено планом санації, на зміну форми власності, управління, організаційно-правової форми, що сприятиме фінансовому оздоровленню підприємства, збільшенню обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, підвищенню ефективності виробництва та задоволенню вимог кредиторів». Це нормативне визначення терміну «реструктуризація» наведене, в Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (Закон від 14.05.1992 № 2343-ХІІ) [22].

Ефективність проведення реструктуризації забезпечується заходами, які покладені в основу плану реструктуризації та спрямовані на:

- вдосконалення організації й управління виробничо-господарською діяльністю,
- поліпшення фінансового стану підприємства.

У плані слід також показати переваги обраних організаційних форм і методів реструктуризації. У випадку реорганізації слід показати, які саме переваги отримає підприємство в результаті зміни організаційно-правової форми, відокремлення окремих структурних підрозділів чи приєднання інших підприємств.

Слід робити чітке розмежування між категоріями «реструктуризація» та «реорганізація» підприємства. Перше поняття є ширшим за друге, оскільки реорганізація підприємства – один з етапів його реструктуризації.

Залежно від характеру застосовуваних заходів розрізняють такі форми реструктуризації (рис. 2.1).

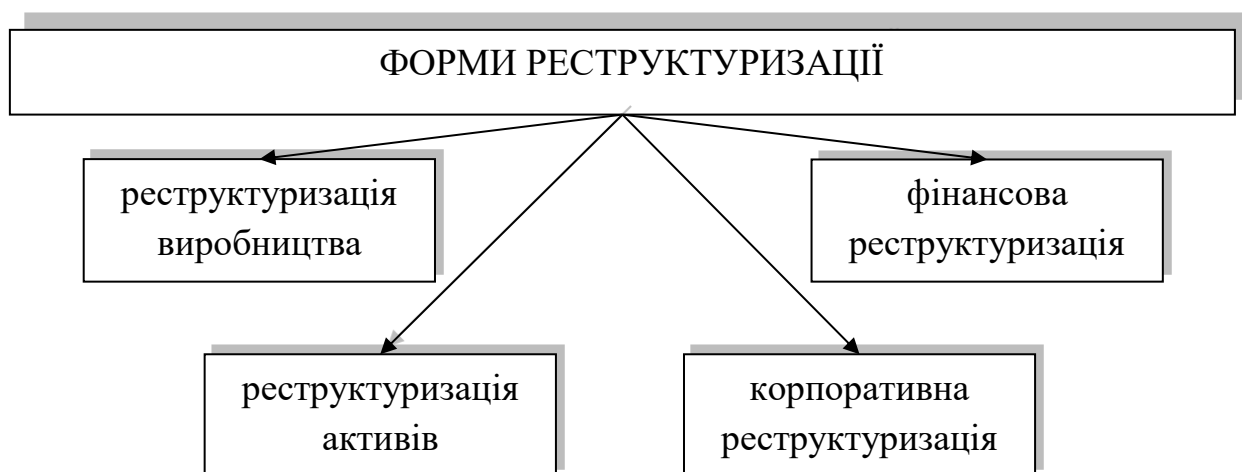

Рис. 2.1. Форми реструктуризації

Найскладнішим видом реструктуризації є корпоративна реструктуризація. Вона передбачає таку реорганізацію підприємства, що має на меті:

- або змінити власника статутного фонду,
- або створити нових юридичних осіб
- або створити нову організаційно-правову форму діяльності.

У межах такої реструктуризації виконують заходи визначені рисунком 2.2.

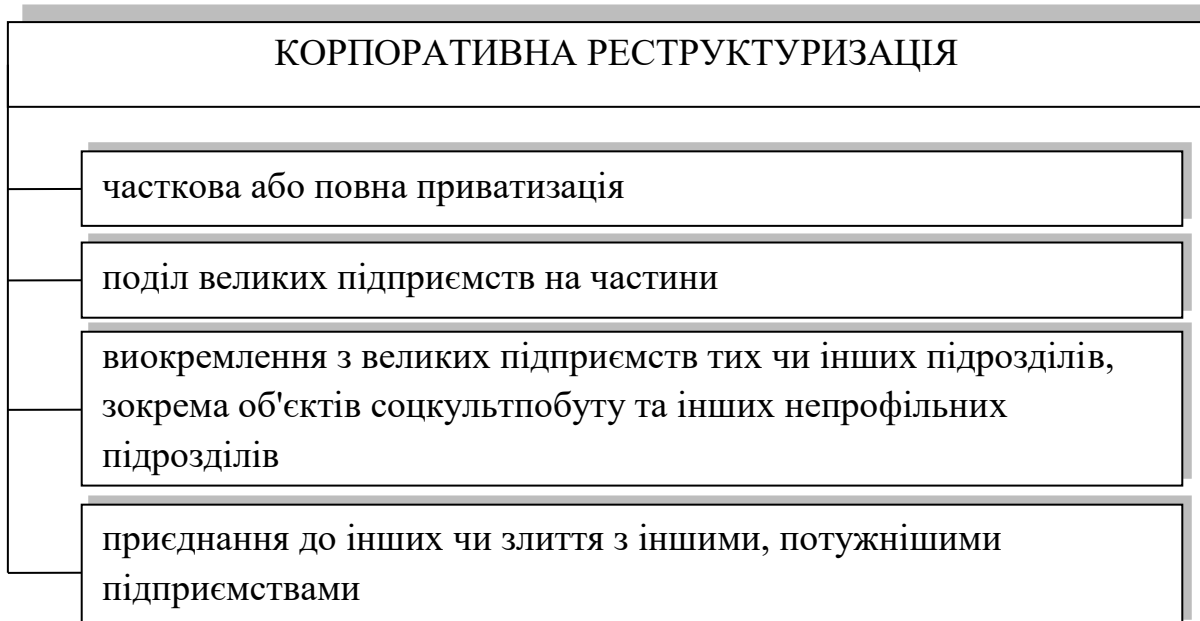

Рис. 2.2. Заходи корпоративної реструктуризації (реорганізації)

Таким чином, реорганізація представляє собою повну або часткову заміну власників корпоративних прав підприємства, зміну організаційно-правової форми ведення бізнесу, ліквідацію окремих структурних підрозділів або створення на базі одного підприємства кількох, наслідком чого є передача або прийняття його майна, коштів, прав та обов'язків правонаступником.

Рішення, пов'язані з реорганізацією підприємства відносяться до сфери стратегічного менеджменту.

Основними причинами здійснення реорганізації діючого підприємства слід вважати наступне (рис. 2.3).

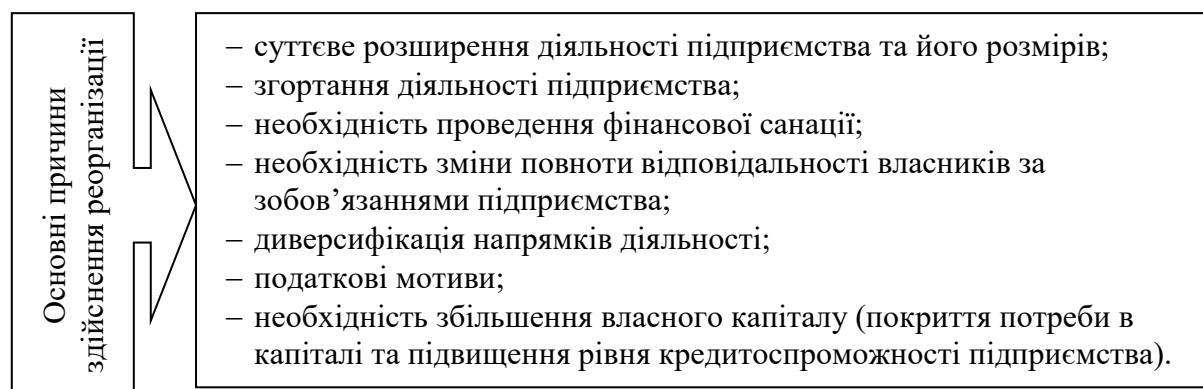

Рис. 2.3. Причини здійснення реорганізації підприємства

2. Реорганізаційні заходи

Питання проведення реорганізації підприємства здійснюється:

- за рішенням власників,
- за рішенням власників та за участю трудового колективу
- за рішенням органу, який уповноважений створювати такі підприємства,
- за рішенням суду (в окремих випадках).

Перед здійсненням реорганізації проводиться поглиблений аналіз фінансово-господарського стану підприємств, що потребують реорганізації, та оцінюється їх ринкова вартість. Як правило, під час реорганізації підприємств «виводяться з тіні» їхні приховані резерви. Проведення аналізу зумовлено необхідністю одержати реальну оцінку вартості таких підприємств з метою встановлення правильних пропорцій обміну корпоративних прав підприємств, які виступають правопередниками на корпоративні права правонаступників.

Основними документами, які складаються під час реорганізації підприємства, є передавальний або роздільний баланс, відповідно.

Передавальний баланс формується у разі злиття чи приєднання підприємств. Цей баланс складається за правилами, передбаченими стандартами бухгалтерського обліку. Оскільки передавальний баланс має силу акта приймання-передачі, він підписується директорами та головними бухгалтерами підприємства, що реорганізується, та підприємства- правонаступника.

Роздільний баланс, відповідно, складають при поділі чи виділенні підприємств.

Реорганізація підприємств здійснюється на підставі прийнятого власниками відповідного рішення, яке оформляється у вигляді угоди про умови проведення реорганізації (або, так званого, плану реорганізації). Даний документ зобов'язаний регламентувати такі питання (рис.2.4).

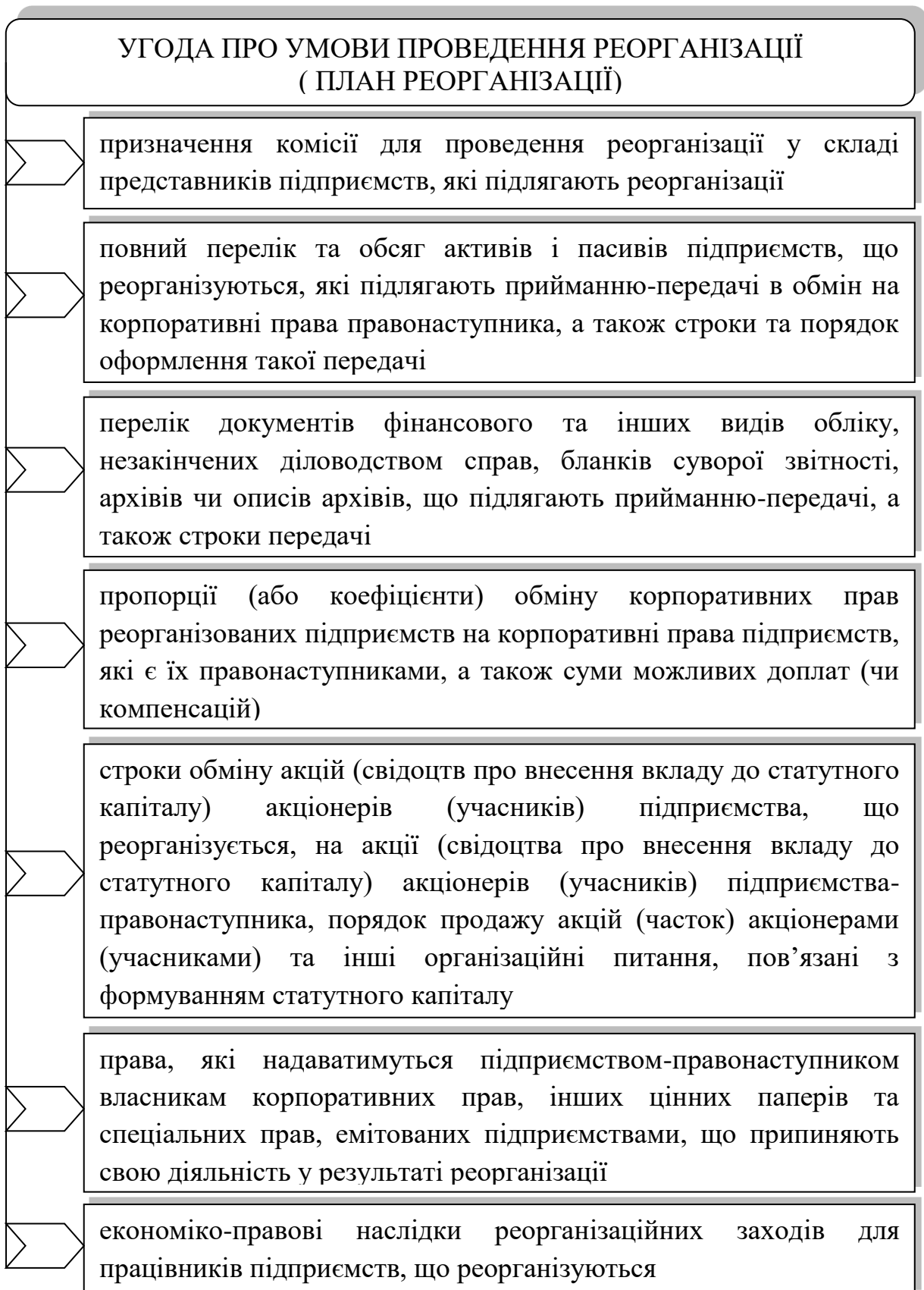

Рис. 2.4. Перелік питань регламентованих планом реорганізації

Під час реорганізації підприємства слід враховувати ряд законодавчих передумов і вимог (рис.2.5). Реорганізація не може бути завершена до вирішення проблем захисту інтересів кредиторів.

Рис. 2.5. Умови дотримання законодавчих вимог під час реорганізації підприємства

Здійснення зовнішньої реорганізації потребує проведення великого обсягу підготовчої роботи. Розглянутий вище порядок проведення та юридичного оформлення об'єднання є її завершальним етапом, який за суттю, закріплює та легалізує досягнуті домовленості між власниками підприємств, що об'єднуються. Підготовча робота, що передує цьому, є достатньо складною і проводиться у зазначеній нижче послідовності (рис. 2.6).

3. Форми та напрями реорганізації

Форма майбутньої реорганізації підприємства визначається насамперед причинами та мотивами, які спонукають власників та керівництво підприємства до відповідної реорганізації. Розрізняють наступні напрями реорганізації (рис. 2.7):

- укрупнення діючого підприємств, яке може відбуватись шляхом злиття, приєднання чи поглинання;
- подібнення діючого підприємства, яке відбувається шляхом поділу підприємства або виділення окремого його підрозділу;
- перетворення підприємства, коли зміни розмірів підприємства не передбачаються.

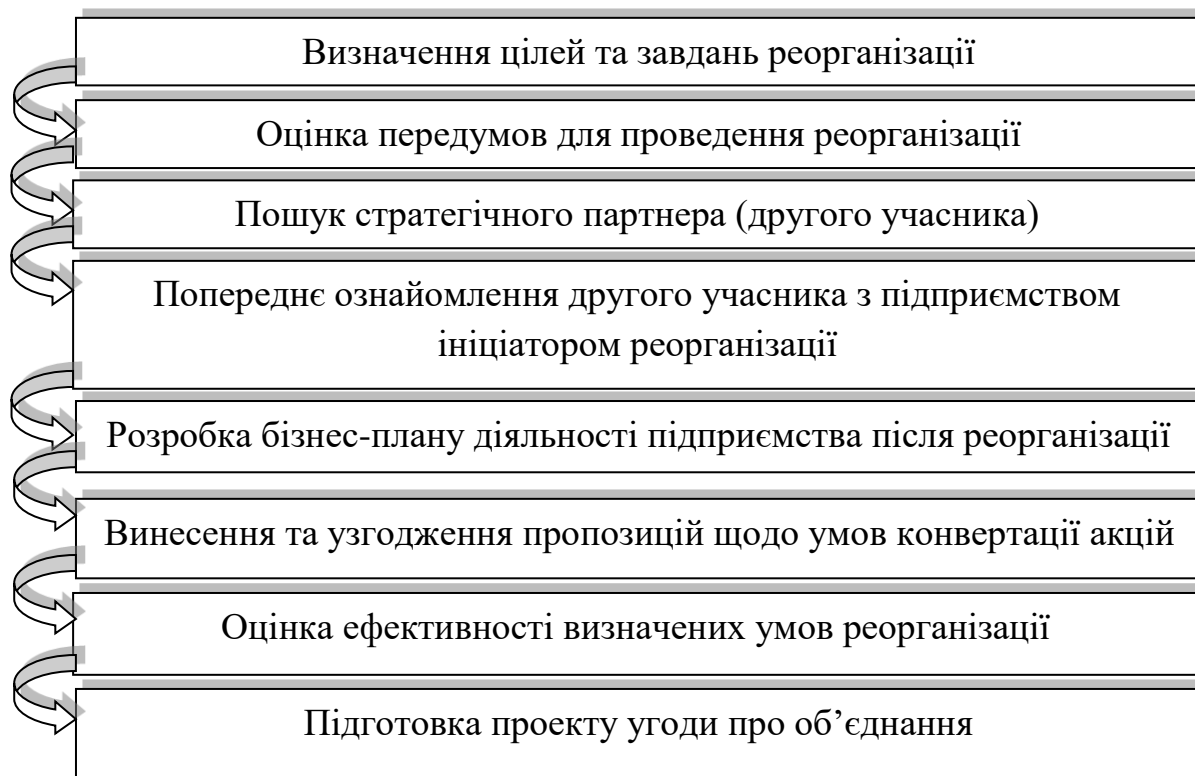

Рис. 2.6. Послідовність дій щодо здійснення зовнішньої реорганізації підприємства

Відповідно до ст. 106 Цивільного кодексу України (ЦКУ), злиття, приєднання, поділ, виділення та перетворення юридичної особи здійснюються за рішенням його учасників (власників) або органу юридичної особи, (котрий її створив), уповноваженого на це установчими документами. А у випадках, які передбачені законом, – за рішенням суду або відповідних органів державної влади. Законом може бути передбачено також одержання згоди відповідних органів державної влади на припинення юридичної особи шляхом злиття або приєднання [106].

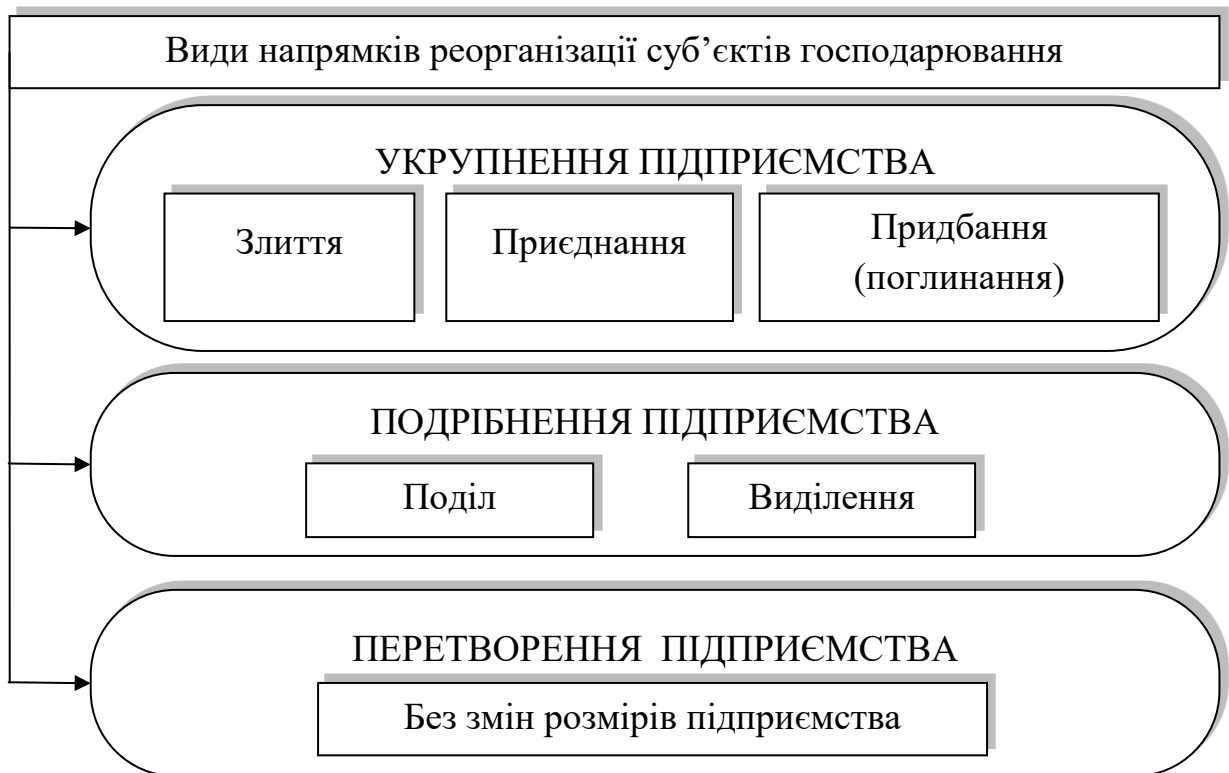

Рис.2.7. Напрямки реорганізації підприємств

Перетворення юридичної особи, як зазначено у ст. 108 ЦКУ, – це зміна її організаційно-правової форми, у результаті чого до нової юридичної особи переходять усе майно, усі права та обов’язки попередньої юридичної особи. Підприємство, що реорганізується, у разі такого перетворення, не ліквідується, а просто змінює свою організаційно-правову форму [106].

Виділ, з позиції ЦКУ (ст. 109), – це перехід за розподільчим балансом частини майна, прав та обов’язків юридичної особи до однієї або кількох створюваних нових юридичних осіб. До виділу застосовуються, за аналогією, положення частин I, II та IV статті 105 та положення статей 106 і 107 Цивільного Кодексу України [106].

В умовах стрімкого розвитку бізнесу менеджмент компанії стоїть перед вибором: органічне зростання або розвиток за рахунок придбань.

До основних форм реорганізації, результатом яких є укрупнення підприємств, належить злиття кількох підприємств в одне, приєднання

одного або кількох підприємств до іншого, вже функціонуючого підприємства, а також придбання підприємства.

а) причини укрупнення підприємств

Укрупнення підприємств здійснюється за наявності економічної вигоди для всіх учасників реорганізації.

До основних мотивів, які можуть спонукати суб'єктів господарювання до реорганізації шляхом укрупнення, можна віднести такі:

- ефект синергізму² (рис.2.8).

Рис. 2.8. Фактори, що зумовлюють ефект синергізму

Якщо реорганізація спрямована на отримання ефекту синергізму, вартість підприємства після реорганізації буде перевищувати сумарну вартість окремих підприємств, що мала місце до реорганізації;

- прагнення заволодіти ліцензіями, патентами, ноу-хау, які є в розпорядженні та належать іншому підприємству;
- отримання надійного постачальника основних факторів (ресурсів) виробництва (наприклад, сировини, комплектуючих, енергоресурсів тощо);

² Синергізм – це явище, за якого загальний результат процесу перевищує суму окремих ефектів, що входять до цього результату

- зменшення ступеня ризику при виході на нові ринки збуту та розширенні (збільшення) їх кількості;
- зменшення кількості конкурентів.

Придбання аналогічних підприємств галузі дає змогу підприємству розширити межі своєї діяльності та зменшити інтенсивність конкуренції;

- зменшення податкових платежів.

Прибуткове підприємство може придбати інше, збиткове, підприємство з цілями зменшення прибутку, що підлягає оподаткуванню; тобто фірма купує компанію, яка має від’ємний об’єкт оподаткування, і таким чином отримує економію на податкових платежах.

- придбання активів за ціною, яка нижче за їх справедливу вартість;

Мова йде про придбання активів за ціною, яка нижча за вартість заміщення, передачі технологічних і управлінських знань та навичок (технологічні трансферти) тощо;

- диверсифікація³ активів та діяльності з метою зменшення ризиків та підвищення потенціалу прибутковості діяльності підприємства;
- попередження захоплення підприємства крупними корпоративними «хижаками» та збереження контролю над підприємством;
- особисті мотиви вищої ланки керівництва, менеджерів, чий авторитет та престиж підвищується зі збільшенням розмірів компанії чи підприємства, якими вони керують.

б) види укрупнення

Розрізняють такі види укрупнення (злиття, приєднання, поглинання): горизонтальне, вертикальне та діагональне (рис.2.9).

³ Диверсифікація – це процес розвитку діяльності підприємства, пов’язаний із збільшенням діапазону видів та проникненням в нові сфери діяльності, освоєнням нових виробництв, розширенням асортименту товару, що включає не тільки диверсифікацію товарних груп, але й розповсюдження підприємницької діяльності на нові та не пов’язані з основними видами діяльності фірми

Рис. 2.9. Види укрупнення

Горизонтальне укрупнення представляє собою об'єднання двох або більше підприємств, які виробляють однаковий тип продукції або надають однакові послуги, виконують однакові роботи.

Вертикальне укрупнення являє собою об'єднання одного підприємства з його постачальником сировини або споживачем продукції.

Діагональне укрупнення представляє собою об'єднання підприємств різних галузей та видів діяльності. Воно здійснюється з метою диверсифікації діяльності.

Законодавчий контроль спрямовано в основному на горизонтальні укрупнення. Тому, як правило, створення горизонтальних укрупнень регулюється антимонопольним законодавством, оскільки в результаті їх здійснення такі підприємства одержують можливість:

- ставити перешкоди доступу для входу на ринок інших суб'єктів господарювання,
- встановлювати дискримінаційні ціни,
- створювати дефіцит на товарному ринку певного товару, роботи чи послуги тощо.

Внаслідок таких дій відбувається посилена концентрація виробництва на декількох великих підприємствах та усувається ринкова конкуренція. Антимонопольним законодавством України передбачено, що в окремих випадках з метою запобігання монополізації ринків такі види реорганізації, як злиття, поглинання, приєднання, можуть бути здійснені

лише за умови одержання згоди на це Антимонопольного комітету України (АКУ). В Україні монопольним вважається становище підприємця, частка якого на ринку певного товару перевищує 35 %.

Створення вертикальних та діагональних укрупнень підприємств на рівень конкуренції суттєво не впливає.

Контрольні питання для самоперевірки

- 1) Назвіть відомі Вам засоби фінансового оздоровлення підприємств.
- 2) Що таке реструктуризація підприємства?
- 3) Які форми реструктуризації Вам відомі?
- 4) Що представляє собою корпоративна реструктуризація?
- 5) Що таке реорганізація підприємства?
- 6) Які основні причини здійснення реорганізації діючого підприємства?
- 7) Які заходи здійснює суб'єкт господарювання в процесі своєї реорганізації?
- 8) Що таке передавальний та роздільний баланси?
- 9) Що необхідно включити в Угоду про умови проведення реорганізації?
- 10) Які законодавчі передумови і вимоги необхідно враховувати під час реорганізації підприємства?
- 11) Яку послідовність етапів необхідно пройти для здійснення зовнішньої реорганізації підприємства?
- 12) Які форми реорганізації Вам відомі?
- 13) Які форми реорганізації визначені Цивільним кодексом України (ЦКУ)?
- 14) Що означає дефініція «виділ» з позиції ЦКУ?
- 15) Що означає дефініція «перетворення» з позиції ЦКУ?
- 16) Які причини укрупнення підприємств?
- 17) Які види укрупнень суб'єктів господарювання Вам відомі?
- 18) Чому формування горизонтальних укрупнень регулюється антимонопольним законодавством України?

РОЗДІЛ 3

ОБ'ЄДНАННЯ ЯК ФОРМА РЕОРГАНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ

1. Економічний зміст об'єднання підприємств
2. Види об'єднання підприємств:
 - а) поняття та характеристика злиття (приєднання);
 - б) типи злиття компаній;
 - в) придбання, як вид об'єднання підприємств. Аквізиція.
3. Поняття «об'єднання підприємств» та «група підприємств».
4. Холдинг як форма об'єднання підприємств у вітчизняній та зарубіжній практиці

Розділ присвячено поняттю «об'єднання» підприємств та її можливим варіантам. Визначено нормативну базу регулювання цієї категорії. Досліджено варіанти об'єднання окремих підприємств – злиття (приєднання) та придбання, порядок такої реорганізації, їх спільні та відмінні рис. Виділено різноманітні типи злиття компаній за найбільш важливими ознаками типології цих процесів, що використовуються у зарубіжній практиці. Розглянуто придбання, як вид об'єднання підприємств, досліджено зміст категорії «аквізиція» та «mergers&acquisitions (M&A)», їх основні мотиви, а також поняття «вільного грошового потоку». Наведена порівняльна характеристика основних факторів у процесі об'єднання підприємств, методів зміни інфраструктури бізнесу, в тому числі аутсорсингу. Наголошено на відмінностях між поняттями «об'єднання підприємств» та «група підприємств». Наведені організаційно-правові форми об'єднань підприємств, визначені у Господарському кодексі України, та у зарубіжній практиці. Досліджено холдинг, як один з найпоширеніших видів об'єднань підприємств, його правовий статус існування та можливі види утворень.

1. Економічний зміст об'єднання підприємств

До основних форм реорганізації, результатом яких є укрупнення підприємств, належить:

- а)** злиття кількох підприємств в одне,
- б)** приєднання одного або кількох підприємств до одного, вже функціонуючого підприємства,
- в)** придбання підприємства.

Таким чином, в процесі розвитку економічних відносин у підприємств виникає необхідність в:

- розширенні сфер діяльності,
- отриманні доходів від інвестицій,
- отриманні матеріальних і нематеріальних активів,
- прискорені операційного циклу,
- зростанні рентабельності виробництва,
- оптимізації оподаткування.

Вирішити такі проблеми можливо шляхом об'єднання підприємств.

Об'єднання підприємств – це об'єднання окремих незалежних юридичних осіб з метою створення нової економічної одиниці. Це не означає створення нової юридичної особи, але виробнича діяльність об'єднаних підприємств з моменту об'єднання буде для користувачів фінансової звітності визначатись як діяльність одного підприємства.

При об'єднанні підприємств виникають проблеми обліку активів, зобов'язань, капіталу, які необхідно показати в зведеній фінансовій звітності.

Особливості облікового підходу та вимоги розкриття інформації по об'єднанню наведено в Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 19 «Об'єднання підприємств» (Наказ Міністерства фінансів України від 07.07.1999 № 163) [83].

Об'єднання підприємств та/або видів їх господарської діяльності – це поєднання окремих підприємств та/або видів їх діяльності в одне підприємство з метою одержання доходів, зниження витрат або отримання економічних вигод у інший спосіб (п.4 ПСБО 19) [83].

Норми П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств» не розповсюджуються на:

- бюджетні підприємства;
- на філії, які не є юридично самостійними;
- підприємства, які знаходяться під загальним контролем;
- підприємства, які поєднуються шляхом злиття;
- установи та підприємства, які відповідно до законодавства складають фінансову звітність за МСФЗ;
- спільні підприємства.

Виділяють різні варіанти об'єднання (рис. 3.1).

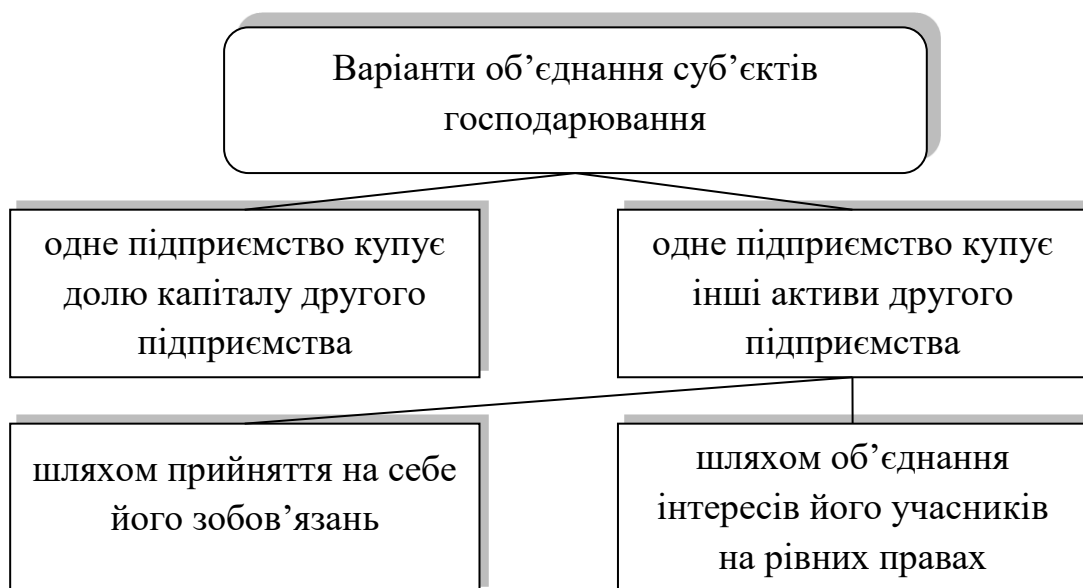

Рис. 3.1. Шляхи об'єднання суб'єктів господарювання

Отже, поєднання підприємств може відбуватися шляхом:

- приєднання одного підприємства (його компонента) до іншого,
- придбання всіх чистих активів (деяких чистих активів),

- прийняття зобов'язань або придбання капіталу іншого підприємства з метою одержання контролю одним підприємством над чистими активами та діяльністю іншого підприємства.

Якщо об'єднання підприємств та/або видів їх господарської діяльності контролюється тією самою стороною (сторонами) до та після поєднання і цей контроль не є тимчасовим, то це не є об'єднанням підприємств та/або видів їх господарської діяльності.

2. Види об'єднання підприємств

У світовій практиці відомі такі два варіанти об'єднання окремих підприємств – злиття (приєднання) та придбання.

а) злиття (приєднання)

Зовнішня реорганізація шляхом об'єднання підприємств визначає такі форми реорганізації, як злиття та приєднання. Їх виділення в один тип є доцільним, враховуючи схожі ознаки, що їм притаманні, наявність іншого підприємства-партнера та об'єднання з ним для ведення спільного бізнесу.

У нормативних актах можна зустріти різні підходи до визначення понять «злиття» та «приєднання». Так, згідно стандартів обліку злиття – це об'єднання підприємств шляхом створення нової юридичної особи, або приєднання підприємств до головного підприємства, в результаті якого власники (акціонери) підприємств, що об'єднуються, здійснюватимуть контроль над усіма чистими активами об'єднаних підприємств з метою досягнення подальшого спільного розподілу ризиків та вигод від об'єднання. При цьому жодна зі сторін не може бути визначена як покупець.

Під приєднанням розуміють припинення діяльності одного підприємства як юридичної особи та передачу належних йому майнових прав та зобов'язань до іншого підприємства (правонаступника).

Як видно, за таким підходом нівелюються основні відмінності між приєднанням і, власне, злиттям, які передбачаються іншими нормативними актами, оскільки наведене визначення «злиття» містить характеристики як реорганізації шляхом злиття, так і реорганізації приєднанням.

Однак, в сучасній практиці господарювання традиційно під злиттям розуміють саме припинення діяльності двох або кількох підприємств як юридичних осіб та передачу належних їм майнових прав та зобов'язань до правонаступника, який створюється в результаті злиття. Бухгалтерські баланси таких підприємств консоліднуються.

Таким чином, головна різниця між злиттям та приєднанням полягає в тому, що у випадку злиття підприємств всі майнові права та обов'язки кількох юридичних осіб концентруються на балансі одного новоствореного підприємства, а у випадку приєднання – на балансі вже функціонуючого на момент прийняття рішення про приєднання підприємства [120].

Зазначені відмінності досить чітко простежуються на рис. 3.2.

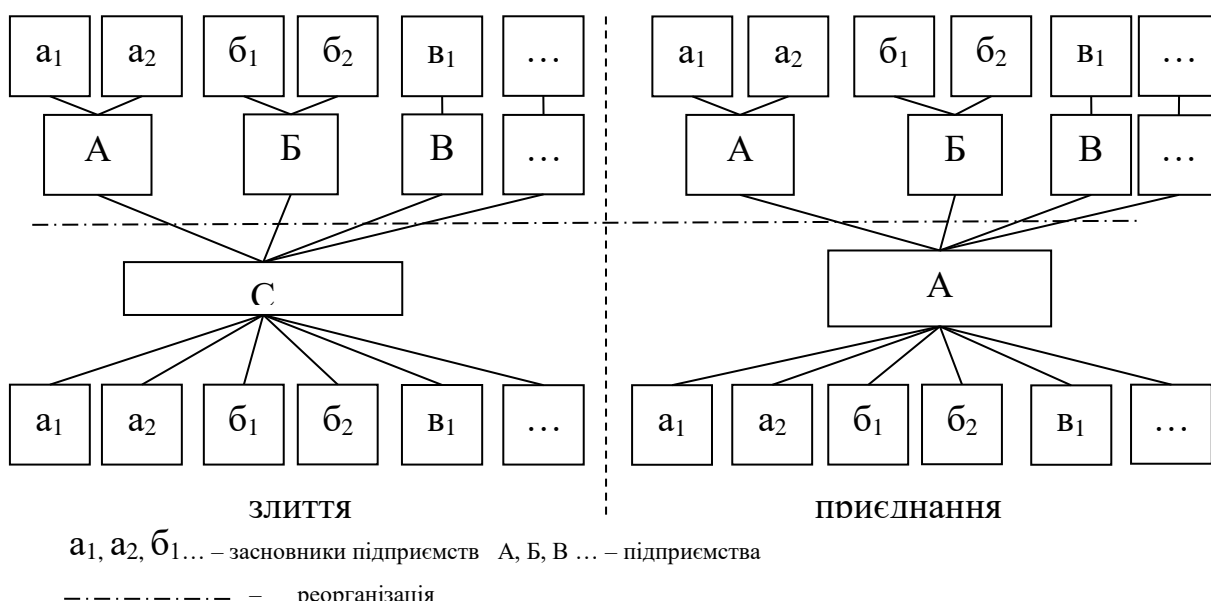

Рис. 3.2. Відмінності між злиттям та приєднанням підприємств

Порядок реорганізації підприємства шляхом злиття наведено на рис.3.3.

Рис. 3.3. Порядок реорганізації підприємств шляхом злиття

Перший етап реорганізації полягає в прийнятті рішення вищими органами підприємств, які реорганізуються, про обраний метод реорганізації. Одночасно з прийняттям рішення узгоджується проект реорганізаційної угоди.

Перш ніж розпочинати практичну роботу щодо реорганізації, необхідно одержати дозвіл на злиття від Антимонопольного комітету (у випадках, передбачених законодавством).

На другому етапі між власниками (уповноваженими представниками) підприємств, які підлягають реорганізації, укладається угода про умови проведення реорганізації шляхом злиття. Така угода

набуває чинності з моменту затвердження її більшістю у дві третини голосів акціонерів (учасників) на загальних зборах кожного з підприємств, яке підлягає реорганізації.

Третій етап зводиться до перевірки фінансово-господарської діяльності підприємств аудиторською фірмою (якщо це передбачено законодавством чи реорганізаційною угодою). При цьому здійснюється оцінка вартості підприємств у цілому та окремих майнових об'єктів зокрема. У разі необхідності до процесу оцінки залучається оцінювач. Правильна оцінка майна має вирішальне значення при визначенні частки корпоративних прав підприємства- правонаступника, якими володітимуть власники кожного з реорганізованих підприємств.

Четвертий етап – проведення засновницьких зборів юридичної особи, яка виникає в результаті злиття. Після цього здійснюється підготовка установчих документів правонаступника, в яких має бути зазначено, що він створюється шляхом злиття і бере на себе всі права та обов'язки реорганізованих підприємств.

На п'ятому етапі відбувається реєстрація емісії акцій у Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку (ДКЦПФР) та публікація інформації про емісію акцій акціонерного товариства, яке створюється шляхом злиття (у разі, якщо в результаті реорганізації створюється АТ). На цьому ж етапі проводиться обмін акцій (або часток) у статутних капіталах товариств, що реорганізуються, на письмові зобов'язання про видачу відповідної кількості акцій (часток) товариства, що створюється шляхом злиття, правонаступнику. Після цього до ДКЦПФР подається звіт про результати такого обміну.

Шостий етап. Збори засновників підприємства, яке створюється в результаті злиття, затверджують статут підприємства та інші засновницькі документи. Після цього здійснюється державна реєстрація підприємства. Видані раніше письмові зобов'язання обмінюються на корпоративні права новоствореного підприємства.

На сьомому етапі відбувається остаточне узгодження та підписання передавальних балансів між підприємствами-попередниками та правонаступником.

Восьмий етап – виключення підприємств-правопередників з державного реєстру. Слід підкреслити, що лише за наявності у засновницьких документах нової зареєстрованої особи положень про правонаступництво уможлиблюється оперативне зняття підприємств-попередників з обліку контролюючих органів та виключення їх з державного реєстру.

Слід звернути увагу на те, що, незважаючи на заснування нової юридичної особи в результаті злиття, недоцільно включати підприємства-правопередники до складу засновників підприємства- правонаступника, оскільки перші припиняють свою діяльність одразу після злиття. До складу засновників варто включати осіб, які володіють корпоративними правами в майні підприємств-правопередників. Як внесок до статутного капіталу наново створеного підприємства необхідно розглядати корпоративні права (частки, акції) власників підприємств, що реорганізуються. Після підписання передатного балансу підприємству- правонаступнику надходить частка майна, яка є еквівалентом корпоративних прав реорганізованих підприємств.

Етапи реорганізації підприємства шляхом приєднання показані на рис. 3.4.

Як видно, порядок такої реорганізації подібний до того, який був описаний при розгляді етапів реорганізації в результаті злиття. Разом з тим реорганізація шляхом приєднання має ряд особливостей. Вони пов'язані з тим, що внаслідок приєднання нова юридична особа не створюється, а відбувається лише внесення змін у засновницькі документи правонаступника. Ці зміни можуть бути пов'язані зі збільшенням статутного капіталу підприємства, до якого здійснюється приєднання, зміною складу засновників чи організаційно-правової форми.

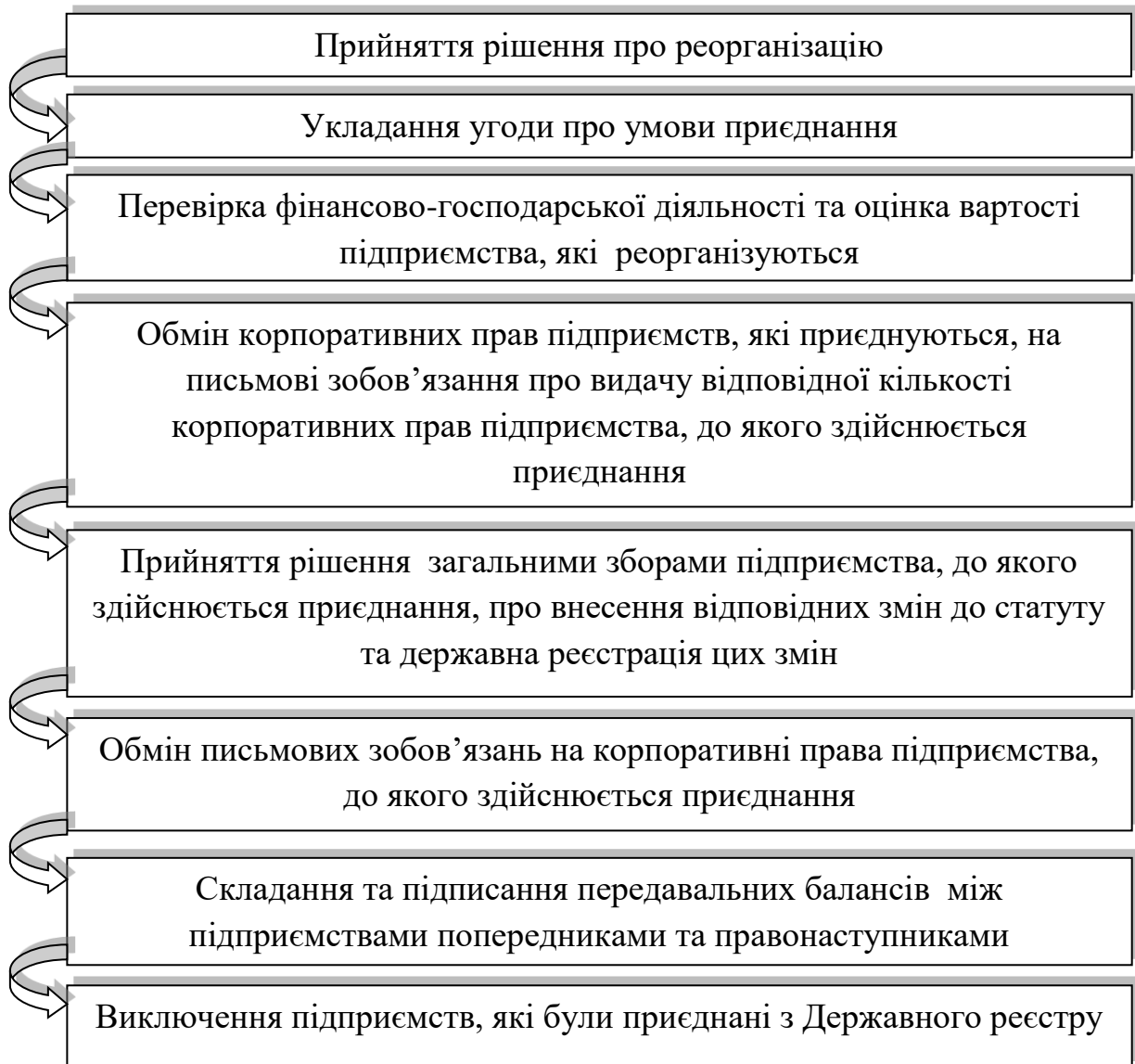

Рис. 3.4. Порядок реорганізації підприємств шляхом приєднання

Відносно зміни організаційно-правової форми підприємства, яке стає правонаступником в результаті реорганізації можливими є два варіанти:

а) форма організації бізнесу залишається незмінною (робляться зміни лише в засновницьких документах в частині правонаступництва, розміру статутного капіталу та складу засновників);

б) підприємство- правонаступник змінює форму організації бізнесу (перетворення). При цьому, як правило, спочатку здійснюється приєднання

одного або кількох юридичних осіб до правонаступника, а потім він реорганізується шляхом перетворення.

Договір про приєднання повинен містити відомості про порядок та умови приєднання, порядок і пропорції обміну акцій або часток у статутному капіталі підприємств, що реорганізуються шляхом приєднання, на акції або частки в статутному капіталі підприємства, до якого здійснюється приєднання, а також ряд інших стандартних положень.

Якщо при злитті (приєднанні) деякі учасники підприємств виявлять бажання вийти зі складу засновників, то даний вихід доцільно оформити до моменту підписання передавального балансу, який у даному разі складається з урахуванням змін у розмірі статутного капіталу та активів.

У разі приєднання виникає необхідність у збільшенні статутного капіталу підприємства, до якого здійснюється приєднання. Величина збільшення статутного капіталу залежить від пропорцій обміну корпоративних прав та від величини статутного капіталу приєднуваного підприємства.

Варто відзначити і той факт, що в зарубіжній літературі злиття та приєднання не виокремлюються як форми реорганізації. Для характеристики процесів об'єднання в країнах ЄС використовується термін *merger*, під яким розуміється об'єднання двох компаній, при якому одна з них втрачає свою марку (російською мовою – «вливание, присоединение»). У США аналогічні угоди характеризуються терміном *consolidation*, зміст якого ідентичний українському розумінню суті категорії «злиття».

б) типи злиття компаній

У зарубіжній практиці прийнято виділяти різноманітні типи злиття компаній. Рисунок 3.5 демонструє найбільш важливі ознаки типології цих процесів.

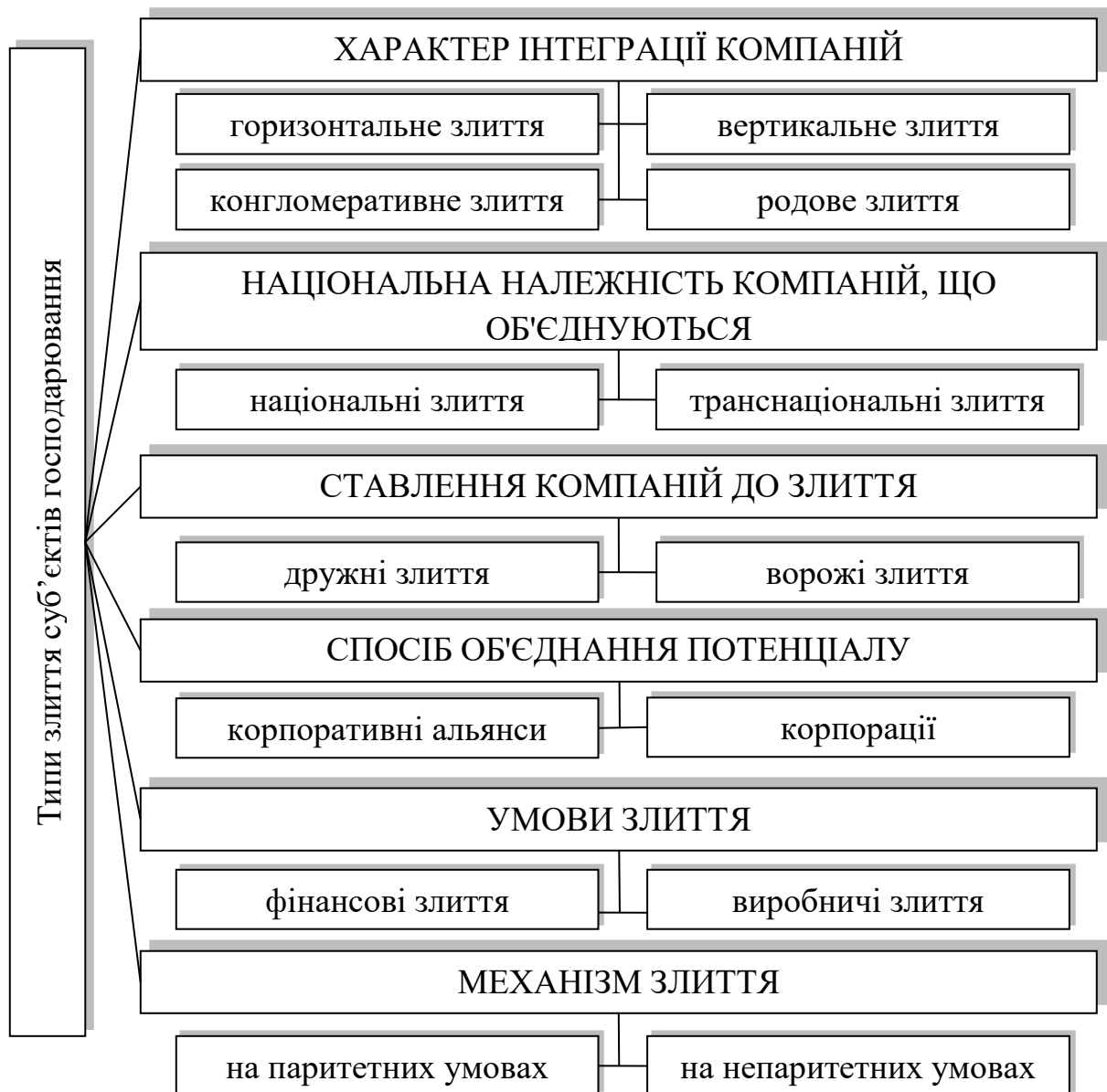

Рис. 3.5. Типи злиття компаній

За характером інтеграції компаній вирізняють такі типи злиття [119]:

- горизонтальне злиття – об'єднання компаній однієї галузі, які виробляють однаковий товар чи виконують однакові стадії виробництва;
- вертикальне злиття – об'єднання компаній різних галузей, що пов'язані технологічним процесом виробництва, тобто розширення компанії-покупцем своєї діяльності або на попередні виробничі стадії, або на наступні, аж до реалізації продукції кінцевому споживачеві;

- родові злиття – об'єднання компаній, які виробляють взаємопов'язані товари;
- конгломеративні злиття – об'єднання компаній різних галузей без наявності виробничої спільності, тобто злиття фірми однієї галузі з фірмою іншої, яка не є ні постачальником, ні споживачем, ні конкурентом, і у рамках конгломерату компанії, що об'єднуються, не мають ні технологічної, ні цільової спільності з основною діяльністю фірми-інтегратора.

Можна виділити три різновиди конгломеративного злиття (рис. 3.6).

Рис. 3.6. Різновиди конгломеративного злиття

Залежно від національної приналежності об'єднуваних компаній виділяють:

- національні злиття – об'єднання компаній, які знаходяться в рамках однієї держави;
- транснаціональні – злиття компаній, які знаходяться у різних державах, придбання компаній в інших державах.

Враховуючи глобалізацію господарської діяльності, у сучасних умовах характерною ознакою стає злиття та поглинання не тільки компаній різних держав, але й транснаціональних корпорацій.

Залежно від ставлення керівництва персоналу до угоди про злиття можна виділити:

- дружні злиття, за яких керівний склад та акціонери обох компаній підтримують цю угоду;
- ворожі злиття, за яких керівний склад цільової компанії не згоден з угодою та виконує ряд протизагарбних дій; у цьому випадку компанія, що є покупцем, має вчиняти на ринку цінних паперів дії проти цільової компанії з метою її поглинання.

Залежно від способу об'єднання потенціалу в зарубіжній практиці виділяють такі типи злиття:

- корпоративні альянси (союзи) – це об'єднання двох або кількох компаній, що сконцентровані на окремому напрямі бізнесу, що забезпечує отримання синергічного ефекту, в інших видах діяльності фірми діють самостійно;
- корпорації – цей тип злиття має місце тоді, коли об'єднуються всі активи фірм, які залучаються до угоди.

У свою чергу, залежно від того, який потенціал у процесі злиття об'єднується, можна виділити:

- виробничі злиття – це злиття, за якого об'єднуються виробничі потужності двох або кількох компаній з метою отримання синергічного ефекту за рахунок збільшення масштабів діяльності;
- чисто фінансові злиття – це злиття, за якого компанії, що об'єднуються, не діють як одне ціле, при цьому не очікується виробничої економії, але має місце централізація фінансової політики, яка сприяє посиленню позицій на ринку цінних паперів, у фінансуванні інноваційних проектів тощо.

Залежно від умов злиття виокремлюються:

- злиття на паритетних умовах (50/50);
- злиття на непаритетних умовах (поглинання), за якого власники компанії, що поглинається, втрачають реальні можливості управління у зв'язку з невеликою часткою власності, якою вони володіють (менше ініціативного пакета власності – 25 %).

в) придбання, як вид об'єднання підприємств. Аквізиція.

Деяких завдань реорганізації, таких як диверсифікація діяльності, вихід на нові ринки, одержання доступу до ресурсів, створення концернів, холдингів тощо можна досягти не тільки на основі приєднання або злиття підприємств, а й в результаті придбання великого пакету корпоративних прав іншого суб'єкта господарювання (поглинання).

Операції поглинання інших суб'єктів господарювання в економічній літературі носить назву аквізиції.

Аквізиція (від лат. *acquisitio* – придбавати, досягати) – це скупка корпоративних прав підприємства, у результаті чого покупець набуває контроль над чистими активами та діяльністю такого підприємства. Придбання може здійснюватися в обмін на передачу активів, прийняття покупцем на себе зобов'язань або випуску акцій.

При цьому покупцем вважають суб'єкта господарювання (підприємство А), до якого переходить контроль над господарською діяльністю іншого господарюючого суб'єкта (підприємства Б).

Слід наголосити, що в результаті класичної операції аквізиції підприємство Б (об'єкт поглинання) зберігає статус юридичної особи, існуючу правову форму організації бізнесу. Змінюються суб'єкти контролю над ним, тобто власники, які контролюють це підприємство.

Досить часто операції поглинання (приєднання, злиття) здійснюються через посередників, які за відповідну винагороду відшуковують на ринку відповідні об'єкти для аквізиції. В англосаксонській практиці господарювання такі операції дістали назву *mergers&acquisitions*

(M&A). Під поняттям M&A об'єднуються як операції типу merger (злиття), так і acquisition (придбання). Причому на практиці останні значно переважають. Основні мотиви M&A зображено на рисунку 3.7.

Рис. 3.7. Основні мотиви здійснення mergers&acquisitions

Вирішальним чинником, який впливає на рішення щодо придбання підприємств, є їхня вартість, оскільки неправильна оцінка вартості об'єкта поглинання зумовлює помилковість політики аквізицій. Наслідком такої політики є виникнення дефіциту Free Cash-flow та зниження вартості підприємства, що здійснило придбання іншого. Вільний грошовий потік – (англ. Free Cash Flow) – показник фінансової ефективності, що розраховується як різниця між операційним грошовим потоком і капітальними витратами.

Вільний грошовий потік (FCF) являє собою готівкові кошти, які залишаються в розпорядженні підприємства після здійснення витрат, необхідних для підтримки і / або розширення його бази активів.

Вільний грошовий потік розраховується за такою формулою:

$$FCF = (1 - \text{Tax Rate}) \times \text{EBIT} + \text{DA} - \text{CNWC} - \text{CAPEX}$$

де –Tax Rate - ставка податку на прибуток;

– EBIT - прибуток до сплати відсотків і податку;

- DA - амортизація матеріальних і нематеріальних активів (Depreciation & Amortization);
- CNWC - зміна в чистому оборотному капіталі (Change in Net Working Capital);
- CAPEX - капітальні витрати (Capital Expenditure).

Важливо відзначити, що негативний вільний грошовий потік сам по собі не є поганим показником. Якщо його значення є негативним, це може, наприклад, означати, що компанія здійснює великі інвестиції. Якщо ці інвестиції приносять високий дохід, у такої стратегії є потенціал, щоб вийти на окупність в довгостроковій перспективі.

Згідно з П(С)БО у разі придбання контрольного пакета корпоративних прав іншого підприємства покупець, починаючи з дати придбання, повинен відображати придбані акції (частку в капіталі) у складі фінансових інвестицій.

Придбання відображається в обліку за вартістю, яка є сумою сплачених грошових коштів або їх еквівалентів. Якщо придбання здійснюється шляхом передачі інших активів або взяття на себе зобов'язання, то вартість дорівнює справедливій вартості (на дату придбання) активів або зобов'язань, наданих покупцем в обмін на контроль за чистими активами іншого підприємства, збільшеної на суму витрат, які безпосередньо пов'язані з придбанням.

Якщо придбання здійснюється поетапно (наприклад, шляхом послідовного придбання акцій), то кожна операція відображається окремо за справедливою вартістю придбаних ідентифікованих активів і зобов'язань, а вартість окремих інвестицій поетапно порівнюється з часткою покупця у справедливій вартості активів і зобов'язань, які придбані на кожному етапі.

Важливе питання, що виникає при прийнятті рішень щодо здійснення аквізицій, пов'язане з фінансуванням такого роду операцій. Оптимальною є ситуація, коли у покупця є достатній обсяг Free Cash-flow.

Однак досить часто в «аквізиційній війні» між крупними корпоративними «хижаками» бюджет аквізицій становить десятки і сотні мільйонів доларів та суттєво перевищує можливості внутрішнього фінансування. У такому разі потреба в капіталі може покриватися за рахунок залучення інвестиційних кредитів або емісії облігацій. Залучаючи позичковий капітал, слід враховувати вимоги щодо збереження необхідної структури капіталу підприємства та його фінансової незалежності.

Звичайно, для мобілізації фінансових ресурсів можна вдаватися до збільшення статутного капіталу. Однак, як свідчить практика, і в США, і на підприємствах Західної Європи цей інструмент використовується дедалі менше. Це не в останню чергу пов'язано з необхідністю збереження комерційної таємниці при здійсненні аквізицій, що не сумісно з вимогою надання інвесторам інформації щодо напрямів використання наданих ними коштів.

Таким чином, придбання – це об'єднання підприємств, в результаті якого покупець набуває контроль над чистими активами та діяльністю інших підприємств в обмін на передачу активів, прийняття на себе зобов'язань або випуск акцій.

У таблиці 3.1 наведена порівняльна характеристика основних факторів у процесі об'єднання підприємств.

Усі методи реструктуризації умовно можна розділити на дві групи:

- 1) спрямовані на перетворення інфраструктури бізнесу (структури активів, систем володіння й управління власністю);
- 2) спрямовані на зміну системи управління компанією (структури робіт, підрозділів, відповідальності, повноважень, компетенцій і т. д.).

Поділ умовний, оскільки результати можуть перетинатися, доповнювати та навіть суперечити один одному. Кожен з названих методів має свої обмеження.

Характеристика варіантів об'єднання підприємств

Чинники	Придбання	Злиття
Юридична суть операції об'єднання	Придбання – продаж	Приєднання до одного підприємства
Наявність покупця	Окрема юридична особа	Відсутність покупця
Економічна суть об'єднання	Передача покупця активів, зобов'язань, випуск акцій в обмін на грошові кошти	Обмін акціями (долями); об'єднання інтересів
Наявність гудвілу	Може бути	Не має
Вимірник показників в фінансовій звітності	За справедливою вартістю активів та зобов'язань	За балансовою вартістю активів та зобов'язань

Методи реструктуризації, націлені на зміну інфраструктури бізнесу, – одні з найскладніших з точки зору реалізації. Всупереч усталеній думці, досягти цільового стану інфраструктури бізнесу можна не тільки за допомогою угод М&А (злиття і поглинання) або зміни структури володіння. Цю ж мету можна досягти, укладаючи стратегічні альянси і вдаючись до аутсорсингу (табл.3.2).

Аутсорсинг – (англ. outsourcing) – передача компанією частини її завдань або процесів стороннім виконавцям на умовах субпідряду. Аутсорсинг часто використовується для скорочення витрат.

Переваги аутсорсингу:

- зростання рентабельності бізнесу; дозволяє скоротити витрати на обслуговування бізнес-процесів;
- концентрація всіх зусиль на основному бізнесі. Передача супутніх бізнес-процесів на аутсорсинг дозволить спрямовувати зусилля на основну справу компанії;
- залучення чужого досвіду. Аутсорсингова компанія спеціалізується на визначеному виді діяльності й обслуговує велику кількість фірм, що

дозволяє їй досконало розбиратися у всіх поточних питаннях і використовувати напрацьований досвід;

Таблиця 3.2

Методи зміни інфраструктури бізнесу

Методи	Можливі цілі
Злиття і поглинання	<ul style="list-style-type: none"> - зростання основного бізнесу, досягнення ефекту масштабу - поглинання стратегічних постачальників і споживачів - перерозподіл витрат і ризиків господарювання між структурами, розташованими в різних країнах або зонах оподаткування
Зміна структури володіння	<ul style="list-style-type: none"> - упорядкування структури володіння, досягнення прозорості, структуризація активів за принципом приналежності до товарної групи, території, галузі тощо - старих об'єктів господарювання - ускладнення структури володіння, досягнення непрозорості, наприклад, для приховування справжніх власників і труднощі недружніх поглинань, трансферт податкового навантаження тощо - створення нових і ліквідація старих об'єктів господарювання
Стратегічні альянси	<ul style="list-style-type: none"> - скорочення ризиків господарювання, поділ і координація праці - доступ на нові ринки, до нових ресурсів і технологій
Аутсорсинг	<ul style="list-style-type: none"> - фокусування на ключовому бізнесі і компетенціях, позбавлення від непрофільних активів - перенесення витрат на постачальника непрофільної сфери - перенесення ризиків непрофільної діяльності на конкуруючих постачальників

- надійність та стабільність. Аутсорсингова компанія несе відповідальність за роботу, яку виконує згідно з договором на обслуговування та поточним законодавством;
- гнучкість масштабів бізнесу. При збільшенні (скороченні) масштабів бізнесу підприємству необхідно буде наймати (скорочувати) працівників, нести витрати на їхнє навчання, обладнання робочого місця, платити додаткові податки, компенсації тощо, що потребує часу та додаткових витрат і може призвести до зниження мобільності бізнесу та зростання витрат. Для аутсорсингової компанії збільшення або скорочення масштабів вашого бізнесу буде супроводжуватися лише переглядом вартості послуг, які передані на аутсорсинг;

Недоліки аутсорсингу:

- загроза невиконання конфіденційності. Аутсорсингова фірма гарантує, що витік інформації про замовника неможливий, але виконання цього пункту не може гарантуватися стовідсотково. В аутсорсинговій фірмі діє положення про комерційну таємницю клієнта, порушення якої несе збитки перш за все безпосередньо самій аутсорсинговій компанії. Передача інформації про діяльність клієнта виконується тільки згідно з поточним законодавством;
- людський чинник. Інженери, які є співробітниками компанії, що надає послуги аутсорсингу, змінюються, що призводить до відсутності повної картини стану інфраструктури клієнта. Це може серйозно впливати на рівень інформаційної безпеки, ефективності життєдіяльності компанії-замовника.

В окремих випадках спостерігається психологічний вплив на людей, що обслуговують систему – із остраху втратити замовника, виконуються «забаганки», які негативно впливають на стан системи, що, як правило, пов'язане з недоліками в інформаційній освіті замовника та небажанням витратити потрібні кошти на підтримку інформаційної інфраструктури, інші чинники;

- в деяких випадках, оперативність виконання дій з обслуговування інфраструктури, порівняна з наявністю у замовника власного персоналу;
- вартість аутсорсингу досить часто може бути вищою за вартість ведення обліку внутрішніми працівниками;
- загроза банкрутства аутсорсингової компанії. Як будь-яка фірма, аутсорсингова фірма потенційно може збанкрутувати, що породжує додаткові проблеми з пошуку іншої аутсорсингової фірми й передачі їй всіх справ.

У вищезазначених методів зміни інфраструктури бізнесу є істотні обмеження, які ускладнюють їх застосування у вітчизняній економіці. Зокрема:

1. Дефіцит кваліфікованих юристів з корпоративного та податкового права (вітчизняного та міжнародного).

2. Недостатність законодавчого регулювання: відсутність задовільної законодавчої бази, практики застосування, суспільно визнаних механізмів реалізації існуючих законів.

3. Криміналізація та корумпованість економіки.

4. Невміння, побоювання співпрацювати, невпевненість у підприємствах-партнерах. Як і в будь-якій країні з молодого ринковою економікою, превалює підприємницький стиль управління, що допускає концентрацію повноважень в одному місці. Ні про яке делегування повноважень (наприклад, прийняття рішень, виконання контролюючих функцій) мови не йде. На сучасному етапі фактично відсутня практика укладання, дотримання та сумлінного виконання довгострокових контрактів, без яких неможливі ні взаємовигідні стратегічні альянси, ні ефективний аутсорсинг.

5. Малі горизонти планування. Стратегічні альянси й аутсорсинг в короткостроковій перспективі як мінімум збиткові. Реальний економічний ефект від таких методів реструктуризації може бути отриманий через два -

три роки, а вітчизняний менеджмент все ще боїться непередбачуваності держави. Крім того, стратегічні альянси й аутсорсинг непрофільної діяльності дають відносно низьку прибутковість, що робить їх менш привабливими на вітчизняному ринку з його швидкими темпами зростання.

3. Поняття «об'єднання підприємств» та «група підприємств»

Розвиток економічних відносин в Україні, а також процеси інтеграції економіки зумовлюють виникнення нових і специфічних організаційно-правових форм об'єднань підприємств, які передбачають відповідне здійснення інвестицій одного підприємства в інші в межах об'єднання.

У Міжнародному стандарті фінансової звітності (МСФЗ) 3 «Об'єднання бізнесу», який набув чинності для об'єднання, здійсненого 31 березня 2004 року або пізніше, об'єднання підприємств визнається «як об'єднання окремих господарських одиниць або бізнесу в одну звітну одиницю». Статтею 70 Господарського кодексу України (ГКУ) визначено, що підприємства мають право на добровільних засадах об'єднувати свою господарську діяльність (виробничу, комерційну та інші діяльності) на умовах і в порядку, встановлених ГКУ та іншими законами.

Необхідність створення в нашій країні об'єднань була визнана ще наприкінці 60-х років ХХ століття. Пізніше були прийняті перші спроби створення виробничих і науково-виробничих об'єднань.

На першому етапі вітчизняної економічної реформи (1992-1993 рр.) було штучно зруйновано багато виробничих і науково-виробничих комплексів, систем, які склалися з технологічно взаємопов'язаних підприємств. Велику роль зіграло надане колективам структурних підрозділів підприємств право приймати рішення про їх перетворення в самостійні акціонерні товариства.

Починаючи з 1994 р. все більш підприємств мають наміри ввійти в склад великих об'єднань. Такі об'єднання, включаючи в себе промислові підприємства, наукові інститути, торгові фірми, банки, страхові компанії і інші фінансові структури, є своєрідним каркасом економіки провідних індустриальних країн і світового господарства в цілому, основою сучасного промислового виробництва.

В розвинутих країнах такі структури займають головні позиції в більшості галузей економіки. Так, основу економіки Японії складають шість провідних фінансово-промислових груп – «Міцубісі», «Міцуй», «Сутімото», «Санва», «Фуе», «Дай-іте-канге». Підприємства, які входять в їх склад, забезпечують більше половини загальних продажів в ряді важливих галузей промисловості.

Залежно від порядку заснування об'єднання підприємств можуть утворюватися:

- 1) як господарські об'єднання;
- 2) як державні чи комунальні господарські об'єднання.

Господарське об'єднання – об'єднання підприємств, утворене за ініціативою підприємств, незалежно від їх виду, які на добровільних засадах об'єднали свою господарську діяльність. Ці об'єднання діють на основі установчого договору або статуту, який затверджується їх засновниками.

В українській економіці державне (комунальне) господарське об'єднання – об'єднання підприємств, утворене державними (комунальними) підприємствами за рішенням Кабінету Міністрів України або, у визначених законом випадках, рішенням міністерств та органів місцевого самоврядування, до сфери управління яких входять підприємства, що утворюють об'єднання. Це об'єднання діє на основі рішення про його утворення та статуту, який затверджується органом, що прийняв рішення про утворення об'єднання.

Об'єднання підприємств здійснюється на добровільних засадах з метою спільної діяльності на основі комерційного розрахунку та самофінансування. У відповідності з українським діючим законодавством підприємства можуть об'єднувати свою виробничу, наукову, комерційну та інші види діяльності, якщо це не суперечить антимонопольному законодавству. В зв'язку з цим, однією із важливих функцій Антимонопольного комітету України є проведення аналізу діяльності існуючих і створюваних об'єднань підприємств, для виявлення, запобігання, обмеження та недопущення в їх діяльності монополізму.

Об'єднання є юридичними особами і діють на підставі договору або статуту, який затверджується їх засновниками або власниками. Підприємства, що входять до їх складу, також зберігають за собою статус юридичної особи і не змінюють форми власності.

Вони не відповідають за зобов'язаннями підприємств, що входять до його складу і, навпаки, підприємства – члени об'єднань несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язання останніх, тобто якщо об'єднання не в змозі виконати свої зобов'язання, то ці зобов'язання виконують підприємства засновники. Умови, розміри та порядок такої відповідальності визначаються, як правило, в межах внеску кожного із засновників у статутний фонд, що відображається у засновницьких документах.

Виконує об'єднання тільки ті функції і має тільки ті повноваження, які йому делегували підприємства-учасники. За учасниками об'єднання зберігається право виходу з його складу із збереженням взаємних зобов'язань і договорів, укладених із іншими підприємствами і організаціями.

Основним принципом у взаємовідносинах між учасниками об'єднання є добровільність при створенні об'єднання. Юридичною формою її виразу є засновницький договір і затверджений всіма членами об'єднання Статут.

У Статуті, окрім загальних, вміщуються відомості про склад об'єднання, основні цілі його діяльності, органи управління, порядок прийняття ними рішень, в тому числі з питань, рішення, за яких повинні прийматися одностайно або кваліфікованою більшістю голосів членів об'єднання. Це стосується, перш за все, питань про порядок розподілу майна при ліквідації об'єднання.

Створюються об'єднання для спільного вирішення задач, що стоять перед його учасниками, підвищення ефективності використання матеріальних, фінансових та інших ресурсів на основі об'єднання зусиль та засобів, організації спільної діяльності, розподілу праці, спеціалізації і кооперації, а також в цілях проведення інших заходів виробничого, комерційного чи природоохоронного характеру.

В межах делегованих йому повноважень об'єднання підприємств може від свого імені укладати договори, користуватися послугами кредитно-банківських установ, здійснювати експортно-імпортні операції та інші види зовнішньоекономічної діяльності, проводити операції на фондовому ринку.

Об'єднання може створювати підприємства (фірми, центри, виробництва) для надання його учасникам виробничих, транспортних, технологічних, комерційних, проектно-конструкторських, зовнішньоторгівельних, юридичних, інформаційних, консультативних і інших послуг; організовувати підготовку і підвищення кадрів, прокат обладнання, фірмове обслуговування споживачів продуктів учасників, інші роботи; здійснювати заходи соціального розвитку, поліпшення житлово-побутових умов робітників підприємств і структурних підрозділів, що увійшли в об'єднання

Об'єднання здійснює право володіння, використання, розпорядження закріпленим за ним майном, до складу якого відноситься також майно, передане об'єднанню підприємствами-засновниками. Майно об'єднання є спільним майном учасників.

В Україні організаційно-правові форми об'єднань, до яких належать асоціації, корпорації, консорціуми, концерни, інші об'єднання підприємств, визначені статтею 120 Господарського кодексу України [11] (табл.3.3).

Таблиця 3.3

Визначення організаційно-правових форм об'єднань підприємств,
наведених в Господарському кодексі України

№ з/п	Вид об'єднання	Визначення	Коротка характеристика
1	Асоціація	— договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, що об'єдналися, шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів	— створюється для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації; — у статуті асоціації повинно бути зазначено, що вона є господарською асоціацією; — асоціація не має права втручатися у господарську діяльність підприємств - учасників асоціації; — за рішенням учасників асоціація може бути уповноважена представляти їх інтереси у відносинах з органами влади, іншими підприємствами та організаціями
2	Корпорація	— договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися	— делегування підприємствами, що об'єдналися, окремих повноважень централізованого регулювання діяльності

			кожного з учасників органам управління корпорації
3	Консорціум	– тимчасове статутне об'єднання підприємств для досягнення його учасниками певної спільної господарської мети (наприклад, реалізації цільових програм, науково-технічних, будівельних проектів тощо)	– використовує кошти, якими його наділяють учасники, централізовані ресурси, виділені на фінансування відповідної програми, а також кошти, що надходять з інших джерел, в порядку, визначеному його статутом; – у разі досягнення мети його створення консорціум припиняє свою діяльність
4	Концерн	– статутне об'єднання підприємств, а також інших організацій, на основі їх фінансової залежності від одного або групи учасників об'єднання, з централізацією функцій науково-технічного і виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності	– учасники концерну наділяють його частиною своїх повноважень, у тому числі правом представляти їх інтереси у відносинах з органами влади, іншими підприємствами та організаціями; – учасники концерну не можуть бути одночасно учасниками іншого концерну; – першою характерною ознакою концернів є те, що їх засновниками є власники або уповноважені ними органи, а не самі підприємства

У об'єднання підприємств можуть входити підприємства інших країн, а вітчизняні підприємства можуть вступати в об'єднання бізнесу, які утворюються в зарубіжних країнах.

Крім того у міжнародній практиці відомі та формуються такі організаційно-правові форми об'єднань:

- Картель – договірне об'єднання ряду підприємств переважно однієї галузі для здійснення спільної комерційної діяльності – регулювання збуту виготовлюваної продукції. Його учасники зберігають свою власність на засоби виробництва і продукт виробництва.

- Пул – це об'єднання підприємств, що передбачає особливий порядок розподілу прибутків його учасників. Прибутки учасників пулу надходять до загального фонду, а потім розподіляються між ними у заздалегідь встановленій пропорції. Пул – об'єднання картельного типу.

- Синдикат – організаційна форма існування різновиду картельної угоди, що передбачає реалізацію продукції, виробленої учасниками об'єднання, через створюваний спільний збутовий орган або збутову мережу одного з учасників синдикату. На відміну від картелю, синдикат розриває безпосередній зв'язок окремих фірм з ринком. Така форма об'єднання є характерною для підприємств, що виробляють однорідну продукцію.

- Трест – монополістичне об'єднання підприємств, що раніше належали різним підприємцям, в єдиний виробничо-господарський комплекс. При цьому підприємства-учасники тресту повністю втрачають свою власність на засоби і продукти виробництва, отже, і юридичну та господарську самостійність.

- Холдингова компанія – суб'єкт господарювання, що володіє контрольним пакетом акцій групи підприємств (дочірніх). Між холдинговою компанією (материнською) та її дочірніми підприємствами встановлюються відносини контролю-підпорядкування. Контролююче підприємство несе відповідальність за результати господарської діяльності

дочірнього підприємства. Так, якщо з вини контролюючого підприємства дочірнім підприємством було укладено не вигідні для нього угоди або господарські операції, то контролююче підприємство має компенсувати завдані дочірньому підприємству збитки. Холдингові компанії, залежно від їх специфіки, можуть виконувати різні функції: виробничу, комерційну, збутову, інвестиційну, зовнішньоекономічну діяльність

– Промислово-фінансова група – об'єднання, яке створюється на певний строк з метою реалізації державних програм розвитку пріоритетних галузей виробництва і структурної перебудови національної економіки, включаючи програми згідно з міжнародними договорами. До складу цієї групи можуть входити промислові та сільськогосподарські підприємства, банки, наукові та проектні установи, інші установи і організації усіх форм власності, що мають на меті отримання прибутку, вироблення конкурентоспроможної продукції.

Господарські об'єднання підприємств мають змогу більш ефективно розв'язувати виробничі завдання, що постають перед окремими підприємствами. Вони дозволяють розширювати можливості їхньої господарської діяльності, більш раціонально використовувати наявні ресурси за рахунок їх об'єднання, удосконалення організації спільної діяльності для вирішення конкретних завдань у виробничій сфері, у здійсненні соціальних та інших заходів.

Результатом економічного об'єднання є утворення групи підприємств. Поняття «група», за різними нормативними документами, має відмінну економічну сутність. Так, відповідно до МСБО 27 «Консолідована та окрема фінансова звітність» [55], «група – материнське підприємство та всі його дочірні підприємства». Згідно з положеннями Сьомої Директиви ЄС (ст. 1) «група» включає [98]:

- материнське підприємство;
- дочірні (через здійснення контролю),

- асоційовані підприємства (над якими контроль відсутній, проте здійснюється суттєвий вплив);
- спільні підприємства, у яких одне з підприємств має значний, але не контролюючий вплив.

На підставі наведених вище визначень групи можна констатувати, що економічна сутність цього поняття має певні відмінності у нормативних документах Євросоюзу та Ради з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.

На рисунку 3.8 представлені види об'єднань підприємств в Україні згідно з Господарським кодексом України та Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку з метою ідентифікації їх видів, на основі результатів діяльності яких повинна формуватись консолідована фінансова звітність.

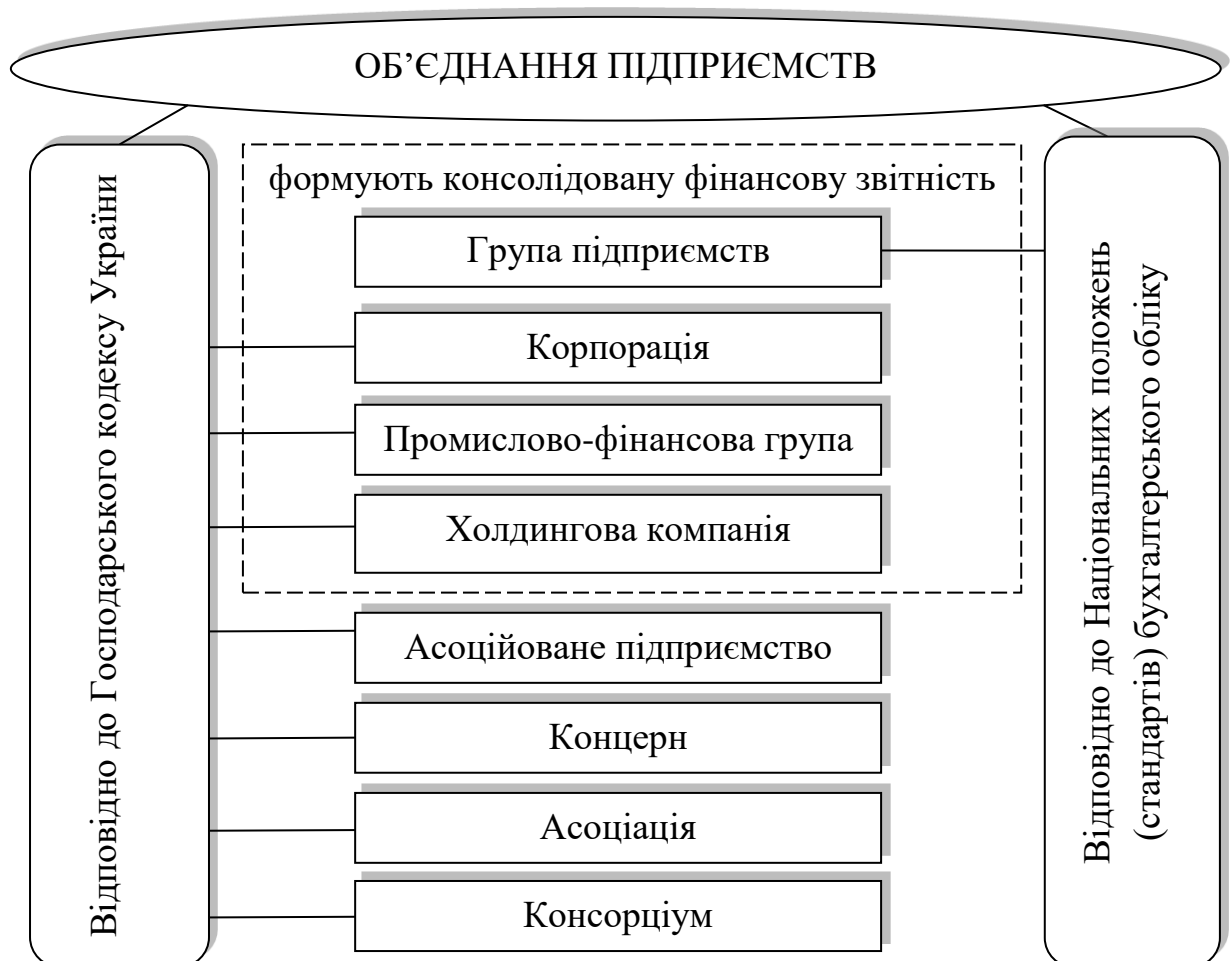

Рис. 3.8 Види об'єднань підприємств згідно нормативно-правових актів України

Таким чином, дослідивши сутність категорії «об'єднання підприємств» згідно з ГКУ та НП(С)БО, виявлено суттєві розбіжності щодо його трактування в зазначених законодавчих документах, тобто дефініція, що застосовується в ГКУ є значно ширшою за ту, що наводиться в П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств».

Узагальнюючи існуючі види об'єднань підприємств, можна робити висновок про те, що відповідно до ГКУ об'єднаннями підприємств, на основі результатів діяльності яких формується консолідована фінансова звітність, є:

- холдингова компанія,
- корпорація,
- промислово-фінансова група.

Згідно ж з національними П(С)БО об'єднаннями підприємств, на основі результатів діяльності яких формується консолідована фінансова звітність, є група підприємств.

Однак слід відмітити, що дефініція «група підприємств» є поняттям, яке застосовується лише в бухгалтерському обліку, тому згідно з ГКУ критеріям групи підприємств відповідають холдингова компанія та корпорація.

4. Холдинг як форма об'єднання підприємств у вітчизняній та зарубіжній практиці

Одним з найпоширеніших видів об'єднань підприємств є холдинг, під яким розуміють добровільне об'єднання підприємств з метою управління іншими компаніями через володіння контрольними пакетами їх акцій.

Відповідно до ст. 126 ГК України холдинговою компанією визнається суб'єкт господарювання, що володіє контрольним пакетом

акцій дочірнього підприємства (підприємств) [11]. Зазвичай, це публічне акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств.

В економіці України ще не сформовано національної моделі корпоративних структур. Більшість із них – холдинги різних типів. Практика свідчить, що із прикладної позиції формування холдингу зводиться до двох основних, хоч і різнопланових, завдань:

- 1) перетворення групи підприємств у єдиний господарський комплекс із централізованим управлінням;
- 2) забезпечення керівників інструментами оперативного управління й фінансового контролю за роботою підприємств групи.

Холдингові компанії можуть утворюватися:

- органами, уповноваженими управляти державним майном, державними органами приватизації самостійно або разом з іншими засновниками шляхом об'єднання у статутному фонді холдингових корпоративних пакетів акцій (часток, паїв);
- іншими суб'єктами на договірних засадах.

У випадках, передбачених законодавством, холдингові компанії утворюються за умови попереднього отримання дозволу відповідного органу Антимонопольного комітету України або Кабінету Міністрів України на концентрацію, узгоджені дії суб'єктів господарювання. Проекти установчих документів холдингових компаній, які утворюються за умови отримання зазначеного дозволу, підлягають погодженню з відповідним органом Антимонопольного комітету України.

Холдингова компанія набуває статусу юридичної особи з дня її державної реєстрації в Державному реєстрі холдингових компаній України, який є невід'ємною частиною Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців.

Державна реєстрація холдингових компаній проводиться державним реєстратором у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» (від 15.05.2003 за № 755-IV) [24] та інших нормативно-правових актів.

Спеціально уповноважений орган з питань державної реєстрації забезпечує ведення Державного реєстру холдингових компаній України.

У світовій практиці найбільш типовими є два види холдингу:

а) чистий холдинг, який утворюється спеціально для виконання зазначеної вище функції (контроль та управління дочірніми підприємствами);

б) змішаний холдинг, який поряд з управлінням через володіння контрольними пакетами акцій здійснює також підприємницьку діяльність у промисловості, кредитно-банківській, торговельній, транспортній та інших сферах.

Функції холдингу фактично здійснює будь-яка велика компанія, яка володіє контрольними пакетами акцій інших компаній.

У зарубіжній літературі виходячи з функціональних характеристик холдингу розрізняють такі основні види холдингу:

- фінансовий холдинг;
- управлінський холдинг.

У вітчизняній літературі ці два види холдингів називають «чисті фінансові» і «змішані виробничі» відповідно, що уявляється більш влучним.

Якщо так звані «чисті фінансові холдинги» створюються з метою володіння контрольними пакетами дочірніх підприємств то «змішані виробничі холдинги» можуть здійснювати контроль над дочірніми підприємствами в будь-який спосіб передбачений законодавством.

Головною метою створення «чистих» холдингів є здійснення інвестиційної діяльності, а «виробничих» холдингів – контроль і управління над господарською діяльністю дочірніх підприємств.

В Україні є численні приклади існування виробничих холдингів (таблиця 3.4.). Практика існування чистих холдингів не розповсюджена.

Таблиця 3.4

База підприємств – багатопрофільні виробничі холдинги:

назви, контакти організацій

Назва	Місто	Адреса
Fozzy Group	Київ	вул. Калачевська, 13
Group DF	Київ	вул. Мечникова 2А
StarLightMedia	Київ	вул. Тургенівська, 25
Аснова	Київ	вул. Н. Краснова, 27
Атолл холдинг	Київ	просп. Перемоги, 67
ДТЭК Трейдинг	Київ	вул. Льва Толстого 57
Євротек	Київ	вул. Соціалістична, 5
Інтерпайп	Дніпро	
Метінвест	Донецьк	вул. Артема, 130
НІКО	Київ	вул. Набережно-Крещатицька, причал №4
Смарт-Холдинг	Київ	вул. Ігорівська, 7А
Укрнафта	Київ	пров. Несторовский, 3-5
Укроборонпром	Київ	вул. Дегтярівська, 36
Юніфарма	Київ	просп. Московський, 21А

Найприбутковішою⁴ холдинговою компанією в 2016 році була НАК «Нафтогаз України» – 26,5 млрд. грн. Перше місце за прибутком компанія отримала завдяки оператору газотранспортної системи «Укртрансгаз».

⁴ Джерело: <https://biz.censor.net.ua/r3033764>

Друге, третє і четверте місця займають компанії з холдингів підприємця Ріната Ахметова. Так, Південний гірничо-збагачувальний комбінат, що входить в гірничо-металургійний холдинг «Метінвест», отримав у 2016 році 5,9 млрд. грн. прибутку. Найбільша приватна газовидобувна компанія «Нафтогазвидобування», яка входить в холдинг ДТЕК Ахметова, отримала в 2016 році 5,4 млрд. грн. прибутку.

Замикає п'ятірку держпідприємство «Адміністрація морських портів України» з 3,8 млрд. грн. прибутку.

Згідно з даними рейтингу «ТОП-100. Найбільші компанії України»⁵, найбільшою холдинговою компанією України є «Метінвест» Ріната Ахметова, чистий дохід якої в 2014 році склав 166,61 млрд. грн. (+ 62,76 % в порівнянні з 2013 роком). На другій позиції ще одна компанія донецького бізнесмена – «ДТЕК» (93,1 млрд. грн., + 0,21 % відповідно). Третім найбільшим холдингом України за отриманим чистим доходом є «Енергоринок», який перебуває у власності держави (90,55 млрд. грн., + 5,92 %).

Рисунок 3.9 ілюструє класифікаційні ознаки видів холдингів.

Залежно від способу встановлення контролю головної компанії над дочірніми фірмами виділяють:

- майновий холдинг, в якому материнська компанія володіє контрольним пакетом акцій дочірньої;
- договірний холдинг, в якому у головної компанії немає контрольного пакета акцій дочірнього підприємства, а контроль здійснюється на підставі укладеного між ними договору.

З точки зору виробничого взаємозв'язку компаній виділяють:

- інтегрований холдинг, в якому підприємства пов'язані технологічним ланцюжком. Даний тип холдингів набув поширення в

⁵ Джерело:

https://espresso.tv/news/2015/09/14/top_100_nazvav_naybilshi_kholdyngy_v_ukrayini

нафтогазовому комплексі, де під керівництвом головної компанії об'єднані підприємства з видобутку, транспортування, переробки та збуту продукції;

– конгломератний холдинг, який об'єднує різноманітні підприємства, які пов'язані технологічним процесом. Кожне з дочірніх підприємств веде свій бізнес і ні в якій мірі не залежить від інших «дочок».

Рис. 3.9. Види холдингів за класифікаційними ознаками

Залежно від видів робіт і функцій, які виконує головна компанія, розрізняють:

– чистий холдинг, в якому головна компанія володіє контрольними пакетами акцій дочірніх підприємств, але сама не веде ніякої виробничої діяльності, а виконує лише контрольно-управлінські функції;

– змішаний холдинг, в якому головна компанія веде господарську діяльність, виробляє продукцію, надає послуги, але при цьому виконує і управлінські функції по відношенню до дочірніх підприємств.

Залежно від ступеня взаємовпливу компаній розрізняють:

– класичний холдинг, в якому головна компанія контролює дочірні фірми в силу своєї переважної участі в їх статутному капіталі. Дочірні підприємства, як правило, не володіють акціями головної компанії, хоча абсолютно виключити таку можливість не можна. У ряді випадків вони мають дрібні пакети акцій материнської компанії;

– перехресний холдинг, при якому підприємства володіють контрольними пакетами акцій один одного. Така форма холдингів характерна для Японії, де банк володіє контрольним пакетом акцій підприємства, а воно має контрольний пакет акцій банку. Таким чином, відбувається зрощування фінансового і промислового капіталу, що, з одного боку, полегшує підприємству доступ до фінансових ресурсів, які є у банку, а з іншого боку, дає банкам можливість повністю контролювати діяльність дочірніх фірм, надаючи їм кредити.

Отже, за функціональними характеристиками холдингу це може бути виокремлене дочірнє підприємство у системі фінансового холдингу і управлінського холдингу. Ця класифікація існує в економічній науці її слід враховувати також при розробці господарсько-правових особливостей управління дочірнім підприємством.

Технологія роботи холдингів може ґрунтуватися на методах управління їхніми фінансовими потоками. Природно, що саме в цьому розумінні вони найефективніші, адже контроль за фінансовими потоками холдингу дозволяє управляти ним як єдиним господарським механізмом.

Фінансові потоки холдингу можна поділити на дві основні групи (рис. 3.10).

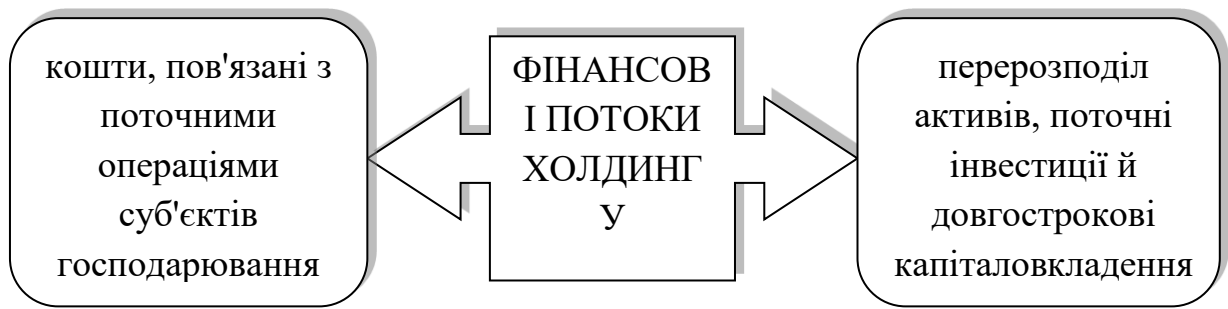

Рис. 3.10. Управління фінансовими потоками холдингу

Першу групу фінансових потоків формують кошти, пов'язані з поточними операціями суб'єктів господарювання. Ці потоки відповідають продажу продукції, закупівлі матеріалів, виплаті заробітної плати тощо. Центрами потоків поточних операцій холдингу є його дочірні фірми та інші відокремлені підрозділи.

Друга група фінансових потоків відображає перерозподіл активів, поточні інвестиції й довгострокові капіталовкладення. Капіталовкладення й інвестиції формують фінансові потоки, управління якими вимагає інших методів і підходів. Операційні фінансові потоки й потоки капіталів тісно пов'язані одне з одним. Відповідно до цього повна картина операцій холдингу має враховувати всю систему фінансових потоків і охоплювати процеси формування, нагромадження й розподілу ресурсів.

Питання централізації управління фінансовими потоками холдингу регулюється таким способом, що центральні фінансові служби, поряд з повноваженнями визначення генеральних цілей, мають повноваження на прийняття інших значимих рішень, унаслідок цього дочірнім компаніям залишається лише право вносити пропозиції.

У холдингах з дивізіональною⁶ організаційною структурою управління успіх залежить від того, чи вдається інтегрувати господарські підрозділи в єдине ціле, щоб керівництво холдингу не втручалось у

⁶ Дивізіональна організаційна структура управління – це структура управління, яка будується не за функціональними ознаками, а за принципами групування виробничих підрозділів за продуктами, групами споживачів, за місцем розташування

поточну діяльність і прийняття поточних рішень. Перед керівником материнського підприємства мають бути поставлені лише стратегічні цілі, щоб він, з одного боку, достатньо вільно міг виявляти підприємницьку ініціативу, а з другого – щоб дії дочірнього товариства якнайкраще впливалися у загальну концепцію холдингу.

Для управління й контролю витрат у холдингу виділяються особливі структури – центри фінансового управління, а саме – центри прибутку, фінансової відповідальності й витрат. Потреба у комплексному розгляді параметрів полів бізнесу й пов'язане з цим бачення ринку та ринкових позицій холдингу потребує розробки портфельної концепції. Корисність останньої полягає у тому, що вона слугує інструментом наочного подання споживачам і ринку інформації про оборот, грошові потоки, прибутки, потреби у фінансуванні, ризики для наявних і передбачуваних сфер бізнесу.

В основі організаційної структури холдингу лежить система його бізнес-одиниць, тобто структурних підрозділів з більш-менш завершеним виробничо-збутовим циклом. Характерна риса центру витрат у холдингу – наявність власного кошторису на рівні його структурних одиниць. Вони повинні бути «прив'язані» до системи бізнес-одиниць холдингу.

Поряд із центрами витрат, для керування фінансовими потоками й оцінками результатів господарської діяльності в структурі холдингу формуються центри фінансової відповідальності. Центри фінансової відповідальності діють у межах однієї юридичної особи.

Ефективність фінансового управління холдингом багато в чому залежить від фінансово-бухгалтерського забезпечення, організованого за центрами витрат і відповідальності, та методів консолідації цієї інформації на рівні холдингу.

Консолідування обліково-звітних документів холдингу – досить складне фінансово-господарське завдання. Перш за все слід зазначити, що єдиної схеми консолідованих облікових даних не існує. Кожна компанія

самостійно розробляє свої консолідовані документи на основі загальноприйнятих принципів і облікових традицій. Найпоширеніший принцип полягає у відображенні в консолідованому балансі холдингу «частки меншості», в якій ураховуються вкладення співвласників у дочірні фірми холдингу. При цьому різними засобами й способами усувається ефект подвійного рахунку, пов'язаного з перехресними інвестиціями і внутрішньофірмовими операціями.

Керівництво холдингу, поза всяким сумнівом, потребує узагальнених консолідованих даних для прийняття стратегічних інвестиційних рішень і контролю за функціонуванням групи. Основне питання – в яких формах має вестися фінансова служба, а головне, як організувати облік і обробку первинних даних за фінансовими потоками всередині холдингу? Відмінності між методами виявляються в тому, що звичайні бухгалтерські прийоми зорієнтовані на усунення подвійного рахунку. Водночас менеджери можуть бути зацікавлені й у інформації про внутрішньофірмові операції. Внутрішні документи мають наочно демонструвати не тільки розмір консолідованих капіталів і капіталів окремих фірм, але й структуру внутрішньогрупових фінансових потоків, зобов'язань і взаєморозрахунків.

Закономірно, що все це відповідає й світовій практиці управління великими компаніями, внутрішня облікова документація яких за формою і за змістом суттєво відрізняється від офіційних звітів. Конкретний спосіб консолідування залежить від структурної організації, методів управління та характеру бізнесу.

Холдингові компанії (материнське підприємство та його дочірні) складають консолідовану фінансову звітність.

Управління такими групами підприємств вимагає систематичної інформації про здійснені господарські процеси, їх характер і обсяг, про наявність матеріальних і фінансових ресурсів, їх використання, про результати процесів об'єднань підприємств, а також про результати діяльності всієї групи взаємопов'язаних підприємств. Основним джерелом

цієї інформації стає консолідована фінансова звітність. Така форма звітності має велике значення, оскільки використовується не тільки для економічного аналізу діяльності окремого дочірнього підприємства з метою одержання інформації, необхідної для управління, а й для узагальнення результатів на рівні холдингової групи підприємств. Таким чином консолідована звітність виконує інформативну функцію.

Контрольні питання для самоперевірки

- 1) Які основні форми реорганізації, результатом яких є укрупнення підприємств, відомі Вам?
- 2) Що розуміють під категорією «об'єднання підприємств»?
- 3) Який нормативний акт визначає особливості облікового підходу та вимоги розкриття інформації по об'єднанню?
- 4) Які варіанти об'єднання виділяють?
- 5) Що таке злиття (приєднання)?
- 6) Що розуміють під категорією «придбання»?
- 7) Яка різниця між злиттям та приєднанням?
- 8) Назвіть відмінності між злиттям та приєднанням підприємств.
- 9) Описати порядок реорганізації підприємства шляхом злиття.
- 10) Визначити порядок реорганізації підприємств шляхом приєднання.
- 11) Назвати типи злиття компаній за найбільш важливими ознаками типології цих процесів, що використовуються у зарубіжній практиці.
- 12) Які існують види злиття за характером інтеграції компаній?
- 13) Які різновиди конгломеративного злиття Вам відомі?
- 14) Які є види злиття компаній відповідно від національної приналежності?
- 15) Залежно від ставлення керівництва персоналу до угоди про злиття які можна виділити форми злиття компаній?

- 16) Які є форми злиття відносно способу об'єднання потенціалу та його виду?
- 17) Які є форми злиття залежно від умов злиття?
- 18) Що таке аквізиція?
- 19) Поняття придбання у зарубіжній практиці.
- 20) Що розуміють під категорією «вільний грошовий потік»?
- 21) Як визначають Free Cash Flow?
- 22) Дайте порівняльну характеристику варіантів об'єднання підприємств.
- 23) Які є відомі методи зміни інфраструктури бізнесу?
- 24) Назвіть істотні обмеження, які ускладнюють застосування методів зміни інфраструктури бізнесу у вітчизняній економіці.
- 25) Що таке аутсорсинг? Його переваги та недоліки.
- 26) Поняття «об'єднання підприємств». Їх види в залежності від порядку заснування.
- 27) Правові основи створення та діяльності об'єднань.
- 28) Організаційно-правові форми об'єднань, визначені вітчизняним законодавством: їх види та коротка характеристика.
- 29) Форми об'єднань, застосовувані у практиці зарубіжних компаній.
- 30) Поняття «група підприємств».
- 31) Холдинг як найпоширеніша форма об'єднання підприємств.
- 32) Види холдингів згідно міжнародної практики.

РОЗДІЛ 4

КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ТА КОНСОЛІДАЦІЇ ЗВІТНОСТІ ГРУПИ ПІДПРИЄМСТВ

1. Основні засади консолідованої фінансової звітності.
2. Поняття зведеної фінансової звітності.
3. Економічні та правові основи консолідації фінансової звітності
4. Принципи підготовки консолідованої звітності. Міжнародні підходи до консолідації фінансової звітності.
5. Загальні питання організації та формування консолідованих звітів.

У розділі визначені теоретичні та правові засади консолідованої фінансової звітності, наведено трактування даної дефініції рядом дослідників, її основні риси та особливості. Досліджено поняття зведеної фінансової звітності, її суб'єктів, а також порівняння із консолідованою фінансовою звітністю. Сформовано основні вимоги щодо формування консолідованої звітності, її склад, призначення та функції. Узагальнено принципи підготовки консолідованої звітності у вітчизняній та зарубіжній практиці.

1. Основні засади консолідованої фінансової звітності

В умовах розвитку інтеграційних процесів та посилення світової конкуренції невпинно зростає роль інформації про діяльність компаній на ринку інвестицій, яка розкривається в консолідованій фінансовій звітності. Слід зазначити, що ієрархічна структура більшості консолідованих холдингових груп підприємств досить складна, містить у собі кілька рівнів управління й характеризується взаємною участю в капіталі один одного, що ускладнює сприйняття інформації користувачами звітності й дає можливість вуалювати показники фінансової звітності.

У закордонній практиці, на відміну від вітчизняної, важливу роль для прийняття користувачами рішень відіграє консолідована фінансова звітність. У нашій країні досвід формування консолідованої фінансової звітності невеликий.

Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» передбачена необхідність складання та подання консолідованої фінансової звітності підприємствами, які мають дочірні підприємства (крім власних фінансових звітів) [21]. Вимоги НП(С)БО 2 «Консолідована фінансова звітність» поширюються на групу підприємств, організацій та інших юридичних осіб, яка складається з материнського (холдингового) підприємства та дочірніх підприємств. Тобто консолідована фінансова звітність відображає фінансовий стан і результати діяльності юридичної особи (материнської, холдингової компанії) та її дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці [67]. Слід підкреслити, що подібні визначення сфери застосування процедур консолідації подано в МСБО 27 «Консолідована та окрема фінансова звітність» (зі змінами станом на 1 січня 2012 року) [55].

Консолідованою групою підприємств є материнська (холдингова) компанія та всі її дочірні підприємства, яка є економічним об'єднанням юридично самостійних осіб, заснованим на придбанні прав власності материнською компанією й контролю над дочірніми компаніями. Причому реальний фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів таких об'єднань можна визначити тільки через систему консолідованої фінансової звітності.

На основі дослідження підходів до класифікації звітності підприємств встановлено, що консолідована фінансова звітність є зовнішньою бухгалтерською звітністю. Система консолідованих звітних показників формується на підставі даних бухгалтерського обліку відображених у вже складених індивідуальних фінансових звітах. Відповідно, консолідована фінансова звітність є одним із елементів методу

бухгалтерського обліку, що підтверджує її належність до системи бухгалтерського обліку.

Для детального вивчення питання необхідно розглянути нормативне визначенні та підходи науковців до трактування поняття «консолідована фінансова звітність».

Таблиця 4.1 демонструє визначення економічної категорії «консолідована фінансова звітність», які наведені у нормативно-правових актах та у працях науковців. При цьому прослідковуються такі, характерні лише для даного виду звітності особливості:

- 1) консолідована фінансова звітність – це фінансова звітність;
- 2) консолідована фінансова звітність – це звітність холдингової групи підприємств, до складу якої входять материнське підприємство та дочірні підприємства;
- 3) консолідована фінансова звітність – це звітність групи (холдингу), яка є єдиною економічною одиницею.

Таблиця 4.1

Визначення поняття консолідована фінансова звітність

Визначення	Джерело
Консолідована фінансова звітність – це фінансова звітність, яка відображає фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів юридичної особи та її дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці	Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [21]
Консолідована фінансова звітність (Consolidated Financial Statements) – фінансова звітність групи, яка представлена як фінансова звітність єдиної економічної одиниці	МСБО 27 «Консолідована та окрема фінансова звітність» [55]
Консолідована фінансова звітність – це фінансова звітність материнської компанії та всіх її дочірніх компаній, представлених як єдина економічна одиниця	МСФЗ 3 «Об’єднання бізнесу» [63]
Консолідована фінансова звітність – представляє собою новий вид бухгалтерської звітності, яка	Дорош Н.І. [17]

відображає результати фінансово-економічної діяльності групи взаємопов'язаних компаній як єдиного економічного суб'єкта і відіграє певну роль при допуску цінних паперів корпоративних об'єднань на міжнародні фондові ринки	
Консолідована фінансова звітність – це різновид бухгалтерської звітності, що призначена для характеристики фінансового стану і фінансового результату діяльності групи суб'єктів господарювання, основаної на відносинах контролю	Донцова Л.В. [16]
Консолідована фінансова звітність – фінансова звітність, яка містить інформацію про спільні результати діяльності та загальний фінансовий стан групи підприємств як єдиного економічного об'єкта	Коршикова Р.С. [30]
Під консолідованою фінансовою звітністю розуміють фінансові звіти групи, подані як фінансові звіти одного суб'єкта господарювання	Костюченко В.М. [32]
Консолідована фінансова звітність формується на основі даних консолідованого обліку. Консолідований облік – це окремий розділ бухгалтерського обліку, процес виявлення, реєстрації, вимірювання, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність консолідованої групи з метою надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів консолідованої (холдингової) групи підприємств	Лучко М.Р. [46]
Консолідована звітність представляє собою об'єднання за допомогою спеціальних облікових процедур (а не простого підсумування) звітності двох і більше підприємств, які знаходяться в певних юридичних і фінансово-господарських взаємовідносинах, коли одне або декілька юридично самостійних підприємств знаходяться під контролем лише одного підприємства – так званого материнського підприємства	Матвеев А.А., Суйц В.П. [51]
Консолідована фінансова звітність – це система	Онищенко В.П. [70]

показників, що утворюється внаслідок об'єднання при проведенні спеціальних коригувань даних первинної фінансової звітності учасників консолідованої групи та відображає фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів консолідованої групи як єдиної економічної одиниці	
Консолідована фінансова звітність (consolidated financial statements) – фінансова звітність групи, яка розглядається як фінансова звітність єдиної компанії	Шаповал О.А. [110]

Аналіз нормативно-правової бази та систематизація поглядів дослідників дозволяють встановити, що консолідовану фінансову звітність визначають як фінансову звітність утворену внаслідок проведення спеціальних коригувань для відображення фінансового стану, результатів діяльності та руху грошових коштів корпоративного об'єднання підприємств (наприклад, материнського (холдингового) підприємства та його дочірніх підприємств), що існує як єдина економічна одиниця та побудована на відносинах контролю.

Виходячи з цього, консолідація звітності – це процес регулювання й агрегування фінансової інформації індивідуальних фінансових звітів материнського товариства і його дочірніх компаній у такий спосіб, щоб сформувати показники об'єднаного фінансового звіту, який представлятиме інформацію про фінанси консолідованої холдингової групи підприємств як про єдиного цілого суб'єкта господарювання, створеного шляхом придбання та здійснення інвестицій, що забезпечує встановлення контролю.

Щодо сутності консолідації, як процесу складання консолідованої фінансової звітності, проф. Я. В. Соколов зазначає: «Консолідація – узагальнення звітності окремих підприємств при їх об'єднанні. Проте, консолідовану звітність не потрібно плутати із зведеною звітністю. Відмінності між ними полягають в особливостях власності підприємств. Консолідація обумовлена тим, що материнське підприємство вклало певні

кошти в дочірнє підприємство. При цьому такі підприємства мають права юридичних осіб і діють як самостійні суб'єкти права. Відповідно, коли материнське підприємство складає свій баланс, йому необхідно включити в нього ті кошти, які воно контролює в дочірньому підприємстві. Далі показники балансу дочірнього підприємства об'єднуються з показниками балансу материнського підприємства. Тому, консолідація звітності, є у певній мірі новим явищем для нашої теорії і практики, не суперечить і не відмінює все те, що було зроблено для розробки методів складання зведеної звітності. Більше того, якщо материнське підприємство володіє повністю (100%) капіталом дочірніх підприємств, то зведення виступає як окремий випадок консолідації» [96, с. 395-396].

2. Поняття зведеної фінансової звітності та її порівняння із консолідованою фінансовою звітністю

Консолідовану фінансову звітність необхідно відрізнити від зведеної.

Суперечки серед експертів викликає навіть переклад назви стандартів. Адже «International Accounting Standards» в остаточному варіанті було перекладено як «Міжнародні стандарти фінансової звітності», а не «Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку», як передбачалося спочатку. Те саме трапилось і з вітчизняною версією перекладу «Consolidated accounts», яка звучить як «Зведена бухгалтерська звітність», що не тотожно змісту поняття консолідованого обліку. Однак головне полягає навіть не в назві, а в змісті цього поняття. Консолідовані звіти – це насамперед специфічні способи обліку, спрямовані на відображення реального фінансового стану і результатів діяльності консолідованої холдингової групи, коли одна материнська компанія контролює діяльність однієї або кількох інших дочірніх. При цьому варто наголосити, що способи й засоби, властиві консолідованому бухгалтерському обліку, досить різноманітні.

Слід наголосити на відмінностях між консолідованою фінансовою звітністю та зведеною звітністю.

Основним фактором тут є те, що при утворенні вище згадуваних холдингової груп підприємств виникає «економічна одиниця», в котрій дочірні та асоційовані підприємства є економічно пов'язаними, але юридично незалежними суб'єктами. Тому простого сумування статей балансу, звіту про фінансові результати та інших показників форм звітів недостатньо для отримання реальної картини функціонування холдингової групи підприємств. Для цього необхідна консолідована звітність, складена з використанням спеціальних методів, які усувають спільні статті і подвійний рахунок.

Ряд науковців визначають, що основні відмінності між зведеною та консолідованою звітністю полягають в особливостях власності підприємств, що входять в об'єднання підприємств, на основі діяльності яких формуються зазначені види звітності. Так, консолідована звітність складається на основі діяльності корпоративних об'єднань підприємств, а зведена звітність – на основі діяльності державних об'єднань підприємств. Зведення, як процес, полягає лише в об'єднанні певного характеру даних, показників у єдиний звіт. Зведений показник – це узагальнюючий економічний показник, в якому зведено багато складових його показників. Тоді як консолідація розглядається як особливий метод бухгалтерського обліку, який використовується при складанні звітності для того, щоб подати фінансову звітність кількох юридично самостійних підприємств в єдиній звітності.

Особливості консолідованої фінансової звітності, які визначені вище на основі аналізу окремих підходів науковців щодо трактування даної звітності не властиві зведеній звітності.

Остання була характерна для виробничих об'єднань, що діяли в епоху планової економіки на основі єдиної державної форми власності. Така звітність складалася способом арифметичного додавання показників

підприємств, що входили в об'єднання, і не відрізнялася ні за формою, ні за змістом від звітів самих підприємств.

Зведена звітність застосовувалась в адміністративно-плановій економіці та застосовується й нині, отож, доцільно розглянути окремо порядок її складання в різних економічних системах.

В умовах адміністративно-планової економіки зведена бухгалтерська звітність базувалась на єдиній державній власності на засоби виробництва та галузевій вертикальній підпорядкованості підприємств. Методів її складання було два, а саме: фабрично-заводський і галузевий. Призначення зведеного звіту полягало в можливості органів управління контролювати виконання плану підпорядкованих підприємств, що задовольняло потреби системи командно-адміністративного вертикального управління економікою і централізованого планового розподілу ресурсів.

Підприємства, які підпорядковувались галузевим міністерствам, на які покладалась функція розподілу ресурсів в межах галузі та контролю за їх рухом і використанням, подавали звітність в міністерство. Відповідно, бухгалтерський облік мав тоді яскраво виражену контрольну функцію: основним завданням був контроль за дотриманням державних планових завдань [94].

Галузеві міністерства на основі звітів підприємств складали зведену звітність, основною метою якої було зведення облікових і статистичних даних щодо окремих підприємств про виконання ними державного плану соціально-економічного розвитку за звітний період, а також представлення вихідних даних для складання і коригування планів на наступні періоди.

Складання зведеної звітності передбачало наявність визначеної управлінської вертикалі.

Основні особливості складання зведених звітів наведені на рисунку 4.1.

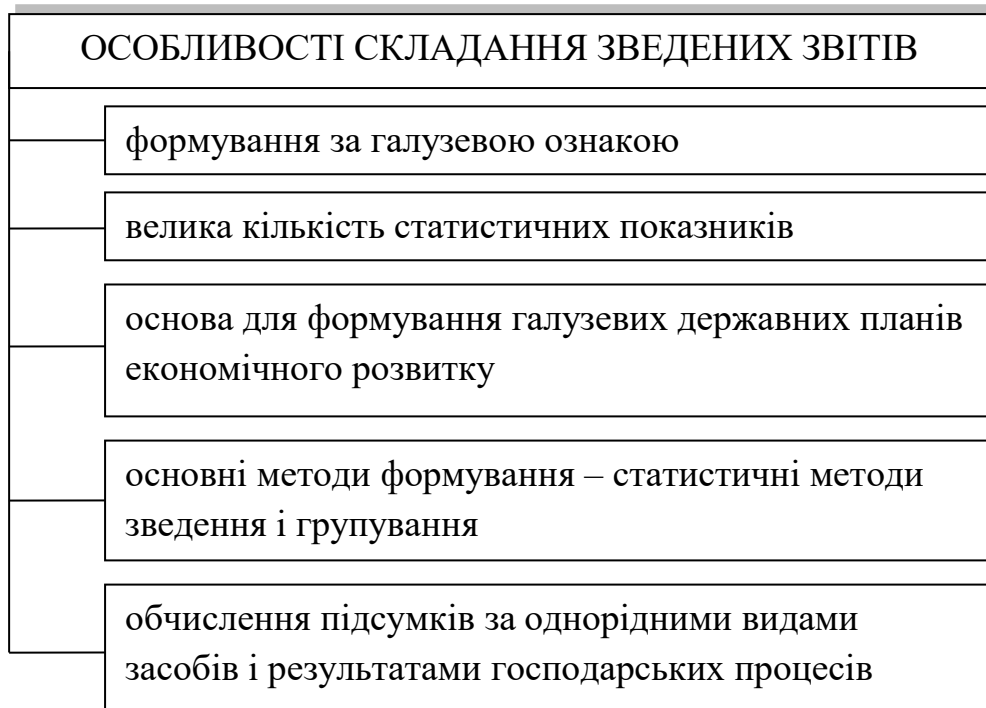

Рис. 4.1. Особливості складання зведених звітів

Зведена звітність в умовах адміністративно-планової економіки складалась в межах одного власника (держави) або одного відомства. Крім того, зведення звітності мало чітко виражену ієрархічну структуру: підприємство → об'єднання → відомство → міністерство.

Воно більше являло інтерес як інструмент контролю за виконанням народногосподарських планів та інструмент статистичного узагальнення показників за галузевим принципом.

Зведена звітність властива для промислових об'єднань, які діяли в плановій соціалістичній економіці на основі єдиної державної форми власності. Нині зведена звітність – це звітність міністерств і відомств та господарських товариств, акції (частки, паї) яких перебувають відповідно у державній та комунальній власності.

Зведену фінансову звітність складають за основною діяльністю підприємства промисловості, будівельні та проектні організації, капітального будівництва, наукові організації, постачальницько-збутові підприємства, організації торгівлі та громадського харчування,

підприємства з виробництва сільськогосподарської продукції, побутового обслуговування, транспорту, зв'язку, житлово-комунального господарства, організації з ремонту і утримання автомобільних шляхів, правління громадських організацій та їх підрозділи, підприємства та установи інших видів діяльності.

На рисунку 4.2 наведений перелік видів діяльності, за якими подають зведену фінансову звітність.

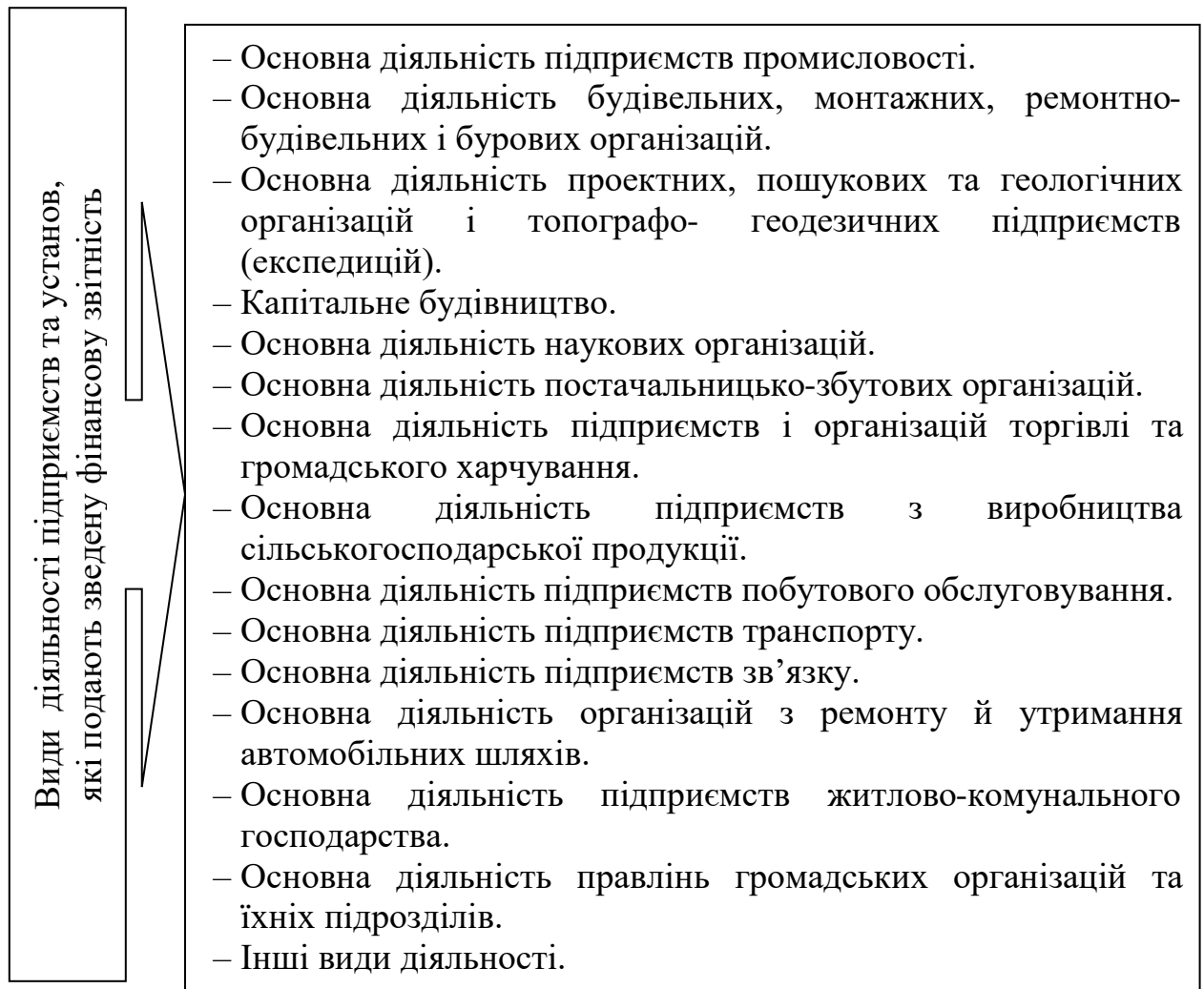

Рис. 4.2. Перелік видів діяльності, за якими подають зведену фінансову звітність

Нині також існує зведена звітність, яка дозволяє отримувати інформацію про діяльність міністерств і відомств. Однак жодним законодавчим документом визначення сутності зведеної звітності не надається. Лише Постанова КМУ від 59 28.02.2000 р. № 419 «Про

затвердження Порядку подання фінансової звітності» визначає органи, які складають зведену звітність (табл.4.2).

Таблиця 4.2

Органи, що формують зведену звітність в Україні

Органи, які подають зведену звітність	Органи, яким подається зведена звітність
Головні розпорядники коштів державного бюджету	Державна казначейська служба та Рахункова палата
Органи місцевого самоврядування, які здійснюють управління майном підприємств комунальної власності про використання бюджетних коштів	Місцеві органи виконавчої влади
Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів щодо всіх підприємств, які належать до сфери їх управління; Укоопспілка щодо споживчих товариств, їх спілок та всіх утворених ними підприємств	Міністерство економічного розвитку і торгівлі, Міністерство фінансів
Об'єднання підприємств, утворені за рішенням Кабінету Міністрів України або центрального органу виконавчої влади та об'єднання підприємств, утворені на добровільних засадах, подають власну та зведену фінансову звітність, якщо це передбачено установчими документами	Міністерство фінансів та Міністерство економічного розвитку і торгівлі або відповідному центральному органу виконавчої влади

Таким чином, міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, до сфери управління яких належать підприємства, засновані на

державній власності, та органи, які здійснюють управління майном підприємств, заснованих на комунальній власності, крім власних звітів, формують та подають зведену фінансову звітність щодо всіх підприємств, що належать до сфери їх управління. Зазначені органи також окремо складають зведену фінансову звітність щодо господарських товариств, акції (частки, паї) яких перебувають відповідно у державній та комунальній власності.

При формуванні зведеної звітності застосовуються прості механічні процедури агрегування (підсумовування) показників індивідуальних звітів. У свою чергу при формуванні консолідованої фінансової звітності – проводять процедури зведення і консолідації звітності.

Порівняльна характеристика об'єднань підприємств за типами, метою об'єднання та видами фінансової звітності, яку вони складають, наведена у таблиці 4.3.

Таблиця 4.3

Порівняльна характеристика груп підприємств в Україні за типом, метою об'єднання та видом фінансової звітності

Вид об'єднань підприємств	Тип об'єднання	Мета об'єднання	Термін діяльності	Вид фінансової звітності
Асоціація	Договірне	Постійна координація господарської діяльності підприємств, що об'єдналися	Довгостроковий	Кожне підприємство складає окрему звітність
Корпорація	Договірне	Поєднання виробничих, наукових та комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися	Довгостроковий	Зведена

Консорціум	Тимчасове статутне об'єднання	Досягнення учасниками спільної господарської мети	Після досягнення поставленої мети діяльність припиняється	Зведена
Концерн	Статутне об'єднання на основі фінансової залежності	Координація господарської діяльності підприємств, що об'єдналися	Довгостроковий	Зведена
Асоційоване підприємство	На основі економічної та/або організаційної залежності	Набуття права блокувати прийняття рішень залежного підприємства або права контролю-підпорядкування	Протягом якого існує право блокувати прийняття рішень залежного підприємства або відносини контролю-підпорядкування	Зведена або консолідована
Холдингова компанія	На основі економічної та/або організаційної залежності	Набуття права контролю-підпорядкування	Протягом якого існують відносини контролю-підпорядкування	Консолідована

У свою чергу, консолідована фінансова звітність – це звітність об'єднань корпоративних підприємств.

Методика консолідації на відміну від зведення передбачає не тільки додавання показників первинних звітів, але й проведення консолідуючих коригувань, що є свідченням вищого ступеня обробки даних. Консолідована фінансова звітність відрізняється від зведеної фінансової

звітності за метою, користувачами, суб'єктами складання, має вона і свою історію становлення та стандартизації.

Основні відмінності консолідованої та зведеної звітності представлені в таблиці 4.4.

Таблиця 4.4

Класифікація відмінностей в призначенні і порядку складання зведеної та консолідованої фінансової звітності

№ з/п	Класифікаційні ознаки	Зведена звітність	Консолідована фінансова звітність
1	Особливості власності підприємств	Звітність складається на основі діяльності об'єднання підприємств в межах одного власника, держави	Звітність складається на основі діяльності об'єднання корпоративних підприємств
2	Призначення	Надання органам управління інформації про результати господарської діяльності підпорядкованих підприємств	Надання користувачам інформації про результати процесів об'єднань підприємств та результати діяльності групи взаємопов'язаних підприємств
3	Методи складання звітності	Звітність складається на основі процедур зведення	Звітність складається на основі процедур консолідації та зведення
4	Користувачі	Міністерства та інші органи управління підприємств	Інвестори, акціонери материнського підприємства і дочірніх підприємств, кредитори, управлінський персонал та Державний комітет з цінних паперів та фондового ринку

В результаті наведених відмінностей між консолідованою та зведеною звітністю, визначено, що передумовою складання консолідованої фінансової звітності в Україні є зміна відносин власності в ринкових умовах господарювання.

Нині в Україні існують паралельно системи консолідованої фінансової звітності та зведеної звітності у відповідності до видів організаційно-правових форм підприємств та їх об'єднань (див. табл. 4.3). Консолідована фінансова звітність – це звітність об'єднань корпоративних підприємств, зведена звітність – це звітність об'єднань підприємств державної власності.

4. Економічні та правові основи консолідації фінансової звітності

Базою європейського облікового законодавства є Четверта та Сьома Директиви Ради міністрів Європейського Союзу (відповідно від 25 липня 1978 р. і 13 червня 1983 р.) [108, 98]. Перша регулює питання складання річної звітності акціонерними компаніями, друга – присвячена питанням складання консолідованої звітності. Саме тому у світовій практиці бухгалтерського обліку сучасна система консолідованої звітності порівняно нова. Міжнародним визнанням консолідованої фінансової звітності в деяких європейських країнах можна вважати ухвалення вищезгаданої Сьомої Директиви Європейського Співтовариства (83/349/ЄЕС), що характеризує групові (консолідовані) бухгалтерські звіти як такі, що призначені для демонстрації фінансового стану й результатів роботи групи компаній, котрі діють спільно [98].

Найбільш звичною формою носіїв облікової інформації холдингової групи підприємств є консолідовані бухгалтерські звіти, для чого крім підготовки кожною компанією свого власного звіту складається й

«консолідований бухгалтерський звіт», котрий має показати результати діяльності компанії-холдингу й залежної компанії спільно, так ніби це була одна організація. Сьома Директива Європейського Співтовариства саме й розглядає питання такої бухгалтерії холдингової групи підприємств.

Консолідовану фінансову звітність визначають як систему показників, яка утворюється внаслідок об'єднання при проведенні спеціальних коригувань даних первинної фінансової звітності учасників консолідованої холдингової групи та відображає фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів консолідованої холдингової групи як єдиної економічної одиниці.

Відповідно до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» (затв. наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013р. № 73) [66] «консолідована фінансова звітність – це звітність, яка відображає фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства та його дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці» (п.3 Розділу I). Вона містить:

- 1) Консолідований баланс (Звіт про фінансовий стан);
- 2) Консолідований звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід);
- 3) Консолідований звіт про рух грошових коштів (за прямим методом);
- 4) Консолідований звіт про рух грошових коштів (за та непрямим методом);
- 5) Консолідований звіт про власний капітал.

З формуванням ринкової економіки в Україні, якій властиві процеси перерозподілу власності та утворення об'єднань підприємств шляхом придбання актуальною стає проблема розробки консолідованої фінансової звітності. НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [66] та НП(С)БО 2 «Консолідована фінансова звітність» [67], поряд з іншими

нормативними документами, регламентують порядок складання консолідованої фінансової звітності та загальні вимоги до розкриття інформації щодо неї. Особливості формування консолідованої фінансової звітності демонструє рис. 4.3.

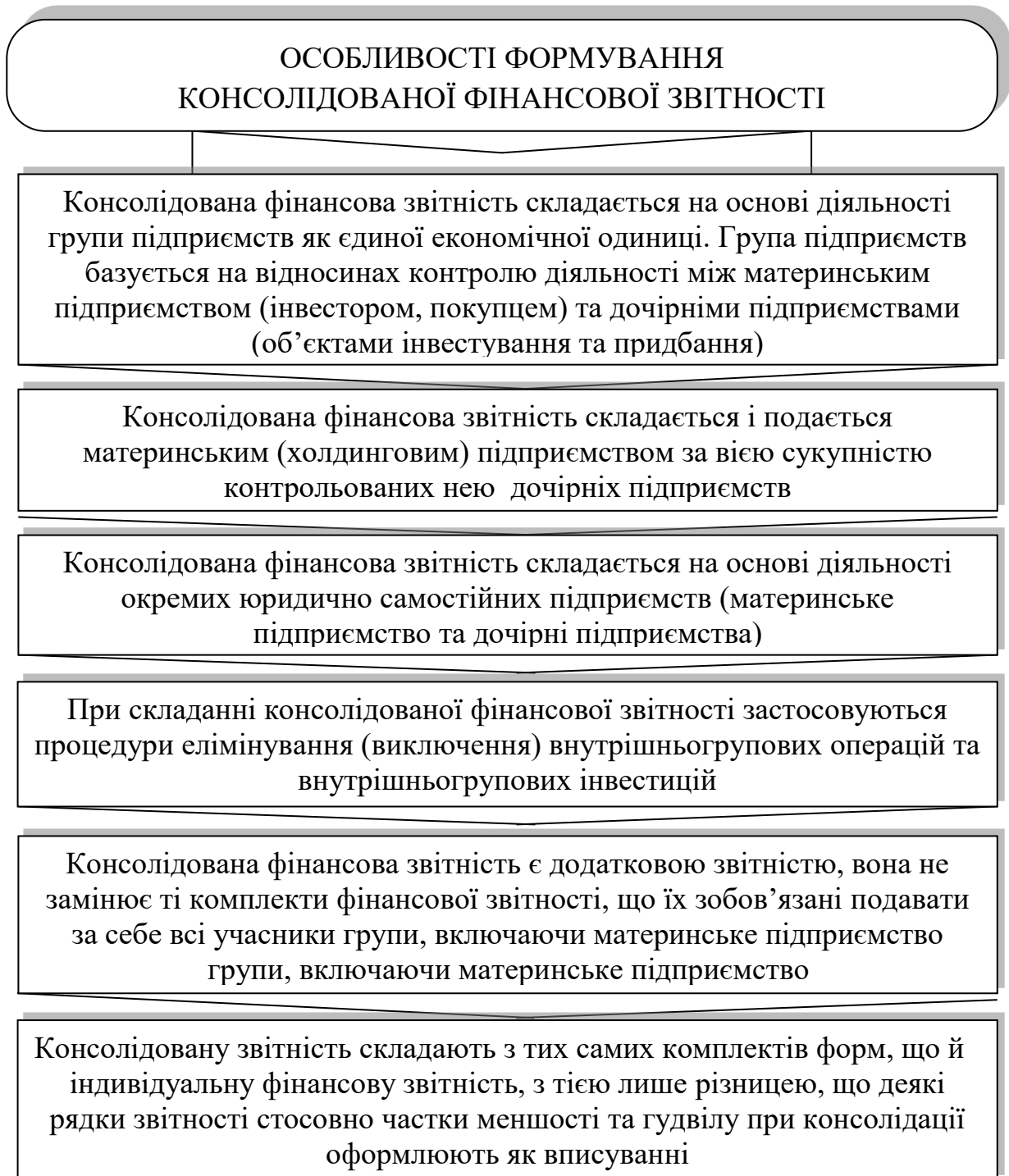

Рис. 4.3. Особливості формування консолідованої фінансової звітності

Питання консолідованої фінансової звітності також регулюються Міжнародними обліковими стандартами, а саме стандартами IFRS [Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ)] та IAS [Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (МСБО)], насамперед МСФЗ 3 «Об'єднання компаній», МСБО 24 «Розкриття інформації про зв'язані сторони», МСБО 27 «Консолідована та окрема фінансова звітність», МСБО 28 «Інвестиції в асоційовані підприємства», МСБО 31 «Частки у спільних підприємствах» [65].

МСБО 27 регламентовано питання підготовки й подання консолідованої фінансової звітності груп підприємств, що перебувають під контролем материнської компанії. У МСБО 28 розглядається облік і звітність у асоційованих компаніях. Зокрема, інвестиції в асоційовані компанії мають ураховуватися на основі методу участі в капіталі; у стандарті також наводяться припустимі винятки. Установлено вимоги в частині розкриття інформації. Однак, вивчаючи ці стандарти, варто врахувати дві обставини, перша з яких може позначитись у найближчому майбутньому, а друга – трохи пізніше, але не в дуже віддаленій перспективі.

По-перше, фінансова звітність відповідно до МСФЗ готується не тільки й не стільки для вітчизняних міністерств і відомств, скільки для приватних користувачів, насамперед кредиторів і інвесторів. Наприклад, інвестори зацікавлені у звітності, яка дозволить з високою ймовірністю оцінити ризики й перспективи вкладення коштів у підприємство. Можливо, складання такої звітності потребує методів, не передбачених вітчизняною нормативно-правовою базою обліку, але таких, що дають можливість реально оцінити фінансовий стан і результати діяльності підприємства.

По-друге, для стабілізації вітчизняного фондового ринку слід розширити коло кредиторів і інвесторів, зацікавлених в одержанні достовірної інформації про господарське становище підприємств.

Урахування інтересів цих користувачів фінансової звітності передусім вимагає застосування різноманітнішого набору методів обліку й відповідних змін у його нормативно-правовій базі.

Наведені міжнародні стандарти фінансової звітності та бухгалтерського обліку є методологічною базою, на якій повинна бути побудована національна система консолідованого обліку й консолідованої фінансової звітності.

Зокрема, у НП(С)БО 2 «Консолідована фінансова звітність» розкрито загальні умови формування консолідованої фінансової звітності в Україні.

Фінансову звітність материнського підприємства та звітність його дочірніх підприємств, що їх використовують для складання консолідованої фінансової звітності, складають за той самий звітний період і на ту саму дату балансу. Це вимоги п.1 Розділу II НП(С)БО 2.

Відповідно до п.4 Розділу II цього ж НП(С)БО, при консолідації звітності підприємств, що входять у холдингової групи, у наступні періоди їх діяльності вилучають статті, які відображають взаємні внутрішньогрупові операції, з метою уникнення повторного рахунку і штучного завищення величини капіталу та фінансових результатів. Мова йде про:

а) балансову вартість фінансових інвестицій материнського підприємства в кожне дочірнє підприємство і частку материнського підприємства в капіталі кожного дочірнього підприємства;

б) суму внутрішньогрупових операцій та внутрішньогрупового сальдо;

в) суму нереалізованих прибутків та збитків від внутрішньогрупових операцій (крім збитків, які не можуть бути відшкодовані).

Критерії необхідності подання консолідованої фінансової звітності материнським підприємством такі:

- по-перше, наявність контролю над дочірнім підприємством (чи підприємствами);

- по-друге, економічна сумісність материнського та дочірніх підприємств, тобто пов'язаність або подібність діяльності дочірніх підприємств з діяльністю материнського.

Слід виділити основні вимоги щодо формування консолідованої звітності (рис. 4.4).

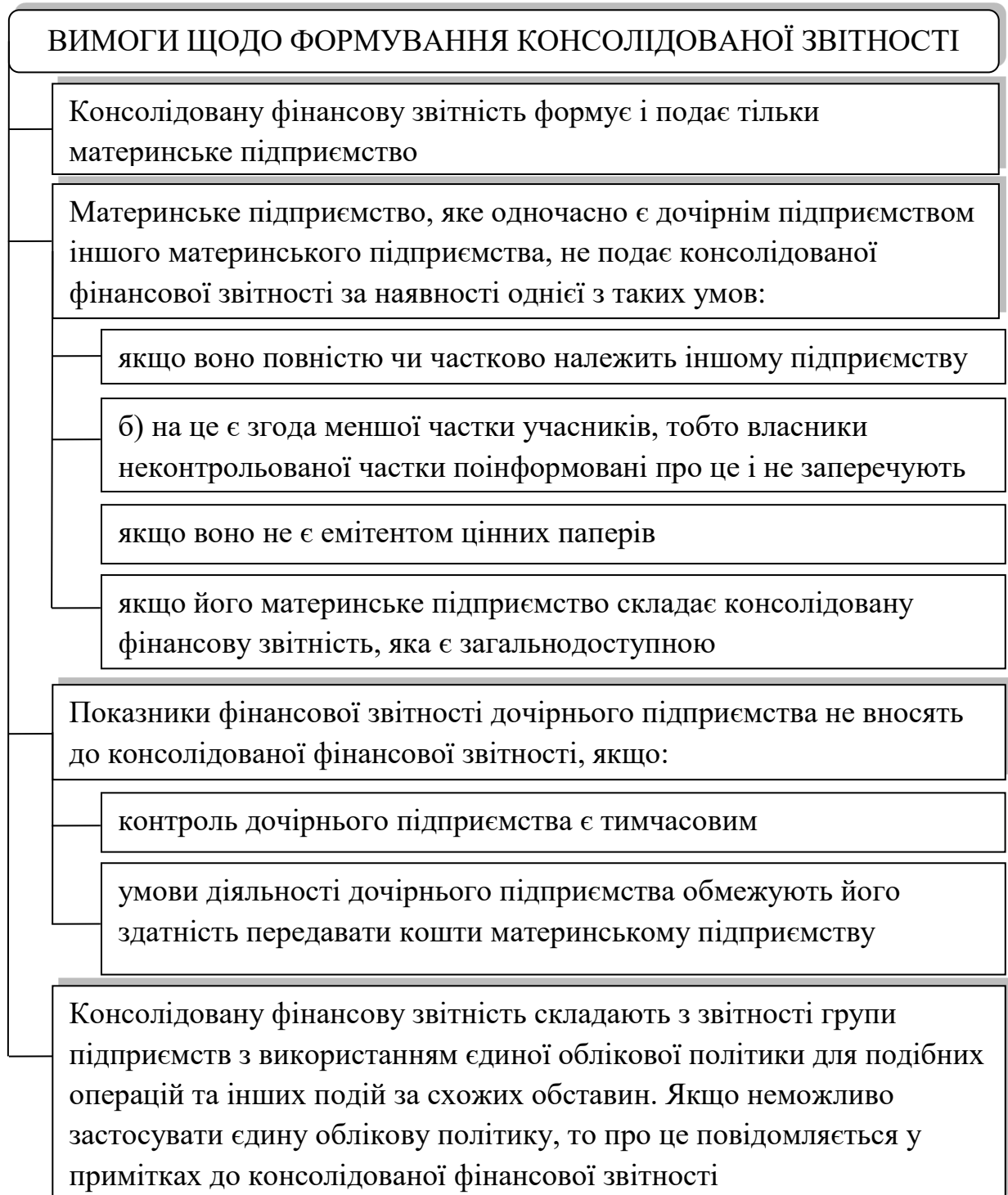

Рис. 4.4. Вимоги щодо формування консолідованої звітності, визначені у НПСБО 2 «Консолідована фінансова звітність»

Мета консолідованої звітності полягає в наданні насамперед акціонерам і кредиторам материнської фірми інформації щодо результатів діяльності й фінансового стану материнської фірми і її дочірніх підприємств, ніби вони становили єдину холдингову групу, або одне підприємство, що здійснює один або кілька видів діяльності. Вона складається на основі даних звітності членів групи за допомогою спеціальних облікових процедур. Складання консолідованої звітності потребує не тільки зведення звітних показників, але й застосування спеціальних облікових процедур і прийомів. У міжнародній практиці обліку сутність подібних процедур полягає у використанні спеціальних розрахунків, умовних виключень і виправлень. Розрахунковий характер складання консолідованої звітності поза системою обліку призводить до ускладнення роботи облікового персоналу та спричиняє збільшення можливості помилок. А головне, такий підхід не створює умов для здійснення поточного контролю діяльності консолідованої холдингової групи між звітними датами.

Вітчизняний облік базується на методі документованого, суцільного й безперервного спостереження й відображення на рахунках бухгалтерського обліку господарських засобів, джерел їх формування і господарських операцій. У таких умовах бухгалтерська звітність будується способом групування бухгалтерської інформації й логічно впливає із записів на рахунках обліку. Подібний підхід доцільно застосовувати і для формування консолідованої звітності. Копіювання, нехай навіть гарної системи, не завжди дає належний результат в умовах конкретної країни. Саме в цьому полягає причина не зовсім вдалої спроби об'єднати два поняття – «зведена бухгалтерська звітність» і «консолідована фінансова звітність».

Консолідована фінансова звітність має надавати правдиву й достовірну інформацію про стан активів і зобов'язань, про прибутки, збитки та фінансовий стан усіх консолідованих і розглянутих як єдине ціле

підприємств. Потреба в об'єктивній і повній фінансовій інформації також передбачає, щоб дочірнє підприємство було включено в консолідовану звітність.

Складання консолідованої фінансової звітності є вимогою міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. З огляду на специфіку діяльності вітчизняних підприємств і особливості їхніх взаємин з фіскальними органами доцільним є формування консолідованої фінансової звітності не за допомогою розрахункових процедур зведення показників звітів підприємств холдингової групи, а на основі документованих і хронологічних записів у системному бухгалтерському обліку кожного з підприємств, включених у таку консолідовану групу.

Отже, основу фінансового управління холдингу становить пакет консолідованої фінансової звітності, який, окрім загальної інформації про діяльність консолідованої групи підприємств, включає інформацію наведену у таблиці 4.5.

Таблиця 4.5

Склад та призначення консолідованої фінансової звітності

Форми звітності	Структура звітності	Призначення та використання інформації
Консолідований баланс (Звіт про фінансовий стан)	Наявність господарських засобів та джерел їх формування консолідованої групи підприємств	Розрахунок показників, що характеризують фінансовий та майновий стан підприємства, оцінка економічних ресурсів, прогнозування, аналіз, аудит
Консолідований звіт про фінансові результати	Доходи, витрати, результати діяльності консолідованої групи	Оцінка та прогнозування структури доходів та

(Звіт про сукупний дохід)	підприємств	витрат, прибутковості
Консолідований звіт про власний капітал	Зміни у складі власного капіталу консолідованої групи підприємств	Оцінка, тенденції змін
Консолідований звіт про рух грошових коштів (за прямим та непрямим методом)	Рух грошових потоків консолідованої групи підприємств	Аналіз видів діяльності підприємств
Примітки до консолідованої фінансової звітності	Обов'язкова інформація за НП(С)БО консолідованої групи підприємств	Для визначення облікової політики, розрахунку ризиків, аналіз статей звітності

4. Принципи підготовки консолідованої звітності

В Концептуальній основі фінансової звітності, що видана до МСФЗ відсутнє поняття «принципи бухгалтерського обліку». Дана категорія охоплює базові концепції, які покладені в основу обліку та звітності за МСФЗ.

Виходячи з цих концепцій розроблені принципи бухгалтерського обліку, які наведені в Законі України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» та в НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [21, 66].

Отже, методологія обліку та звітності за НП(С)БО базується на загальноприйнятих принципах обліку: автономності підприємства; безперервності діяльності; періодичності; історичної (фактичної)

собівартості; нарахування та відповідності доходів і витрат; повного висвітлення; послідовності; обачності; превалювання змісту над формою; єдиного грошового вимірника (табл.4.6).

Таблиця 4.6

Принципи бухгалтерського обліку згідно Закону України
«Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні»

Принципи бухгалтерського обліку та фінансової звітності	
автономність	— кожне підприємство розглядається як юридична особа, відокремлена від його власників, у зв'язку з чим особисте майно та зобов'язання власників не повинні відображатися у фінансовій звітності підприємства
безперервність	— оцінка активів та зобов'язань підприємства здійснюється виходячи з припущення, що його діяльність буде тривати далі
періодичність	— можливість розподілу діяльності підприємства на певні періоди часу з метою складання фінансової звітності
історична (фактична) собівартість	— пріоритетною є оцінка активів підприємства, виходячи з витрат на їх виробництво та придбання
нарахування та відповідність доходів і витрат	— для визначення фінансового результату звітного періоду необхідно порівняти доходи звітного періоду з витратами, що були здійснені для отримання цих доходів. При цьому доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в момент їх виникнення, незалежно віддати надходження або сплати грошових коштів
повне висвітлення	— фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки господарських операцій та подій, здатних вплинути на рішення, що приймаються на її

	основі
послідовність	— постійне (із року в рік) застосування підприємством обраної облікової політики. Зміна облікової політики можлива лише у випадках, передбачених національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, і повинна бути обґрунтована та розкрита у фінансовій звітності
обачність	— застосування в бухгалтерському обліку методів оцінки, які повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства
превалювання сутності над формою	— операції обліковуються відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми
єдиний грошовий вимірник	— вимірювання та узагальнення всіх господарських операцій підприємства у його фінансовій звітності здійснюється в єдиній грошовій одиниці

Згідно з міжнародними стандартами, консолідована фінансова звітність повинна базуватися на принципах і методах, тобто відповідати певним вимогам. Основними принципами підготовки консолідованої звітності є принципи, визначені на рисунку 4.5.

1. Принцип повноти, який передбачає, що всі активи, зобов'язання, витрати майбутніх періодів, доходи майбутніх періодів консолідованої холдингової групи подаються у повному обсязі незалежно від частки материнської компанії. Частка меншості, тобто доля чистого прибутку (збитку) та чистих активів дочірнього підприємства, яка не належить материнській компанії, відображається в балансі окремою статтею.

2. Принцип справедливої і достовірної оцінки, сутність якого полягає в тому, що консолідована звітність повинна бути зрозумілою, доступною

для сприймання, надавати суттєву, об'єктивну та неупереджену інформацію про активи, зобов'язання, фінансовий стан результати діяльності підприємств, що входять до складу холдингової групи.

3. Принцип власного капіталу, який передбачає визначення власного капіталу групи, виходячи з балансової вартості акцій підприємств, що консолідуються, а також фінансових результатів їх діяльності та резервів. Це обумовлюється тим, що материнська компанія і дочірні підприємства розглядаються як одна економічна одиниця.

4. Принцип постійності застосування методів консолідації та принцип діючого підприємства, які передбачають використання обраних методів консолідації тривалий час за умови, що холдингова група є функціонуючою і не має наміру припинити свою діяльність. Зміни в методах консолідації можливі тільки у виняткових випадках за умови розкриття їх у примітках до консолідованої звітності з відповідним обґрунтуванням. Ці принципи поширюються як на форми, так і методи складання консолідованої фінансової звітності.

Рис. 4.5. Принципи підготовки консолідованої фінансової звітності

5. Принцип суттєвості, який передбачає розкриття в консолідованих звітах інформації лише за умови, що вона важлива для користувачів. Це означає, що в консолідованій фінансовій звітності повинні знайти відображення тільки ті статті, які можуть вплинути на прийняття або зміну фінансових та управлінських рішень стосовно діяльності економічної групи.

6. Принцип єдиних методів оцінки, сутність якого полягає в тому, що в процесі консолідації звітності материнська компанія повинна використовувати ті ж самі методи оцінки, що й у своїй фінансовій звітності. За цієї умови активи і пасиви материнської компанії та дочірніх підприємств будуть оцінені за єдиною методологією, прийнятою материнською компанією. Отже, при складанні консолідованої фінансової звітності повинні застосовуватися методи оцінки за законодавством, якого дотримується материнська компанія.

7. Принцип єдиної дати складання консолідованої фінансової звітності, який передбачає складання її на дату фінансової звітності материнської компанії. При цьому показники звітності дочірніх підприємств повинні коригуватися щодо суттєвих подій та операцій, які мали місце між датами складання звітів дочірніх підприємств і датою фінансової звітності материнської компанії, тобто на дату консолідованої звітності.

8. Принцип єдиної облікової політики, який передбачає складання консолідованої фінансової звітності з використанням єдиної облікової політики для подібних операцій та інших подій за подібних обставин. За неможливості використання в процесі консолідації звітів єдиної облікової політики цей факт слід розкривати разом з часткою статей, що наведені у консолідованій звітності, до яких застосовувалася різна облікова політика.

До слова, у німецькому законодавстві при складанні консолідованих балансів, крім вищенаведених принципів, передбачається дотримання таких вимог:

- заборона сальдування;
- сталість структури балансу;
- наведення показників за попередній фінансовий рік;
- недопущення перегрупування статей балансу;
- розширення структури балансу за умови наявності декількох сфер діяльності;
- вільне виділення (за необхідності) додаткових груп статей;
- введення в структуру балансу нових статей, зміст яких не розкривається в передбачених статтях;
- об'єднання статей балансу з метою досягнення більшої прозорості;
- незаповнення окремих статей за відсутності даного показника у попередньому році;
- відображення динаміки основного капіталу;
- відображення сум боргових зобов'язань з терміном погашення, що перевищує один рік;
- відображення сум боргових зобов'язань з терміном погашення до одного року;
- відображення сум отриманих авансів;
- відображення сум не сплачених по вкладеному капіталу внесків;
- введення спеціальних статей, що відображають склад резервного фонду;
- відокремлення статті «Збитки, що перевищують власний капітал».

5. Загальні питання організації та формування

консолідованих звітів

Особливими функціями консолідованої звітності, що забезпечують можливість її використання при управлінні консолідованою холдинговою групою, є функції об'єднання та доповнення (рис. 4.6).

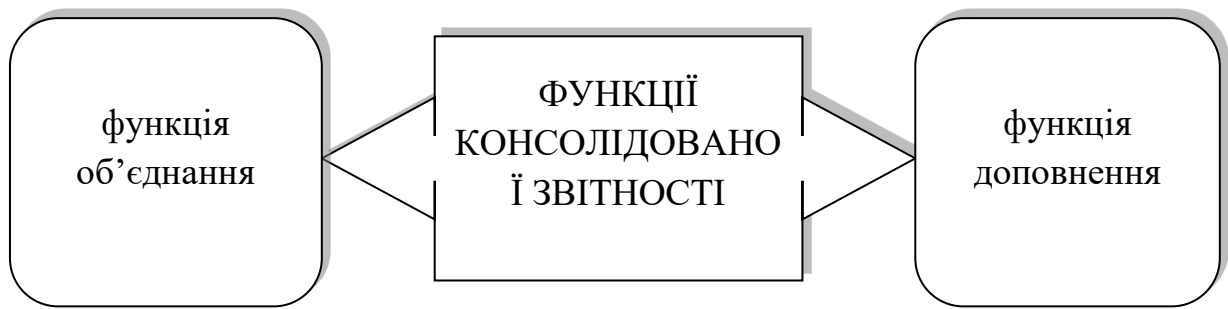

Рис. 4.6. Функції консолідованої фінансової звітності

Функція доповнення обумовлена тим, що консолідована фінансова звітність без первинної звітності не може задовольнити всіх вимог користувачів (власників та менеджменту материнського підприємства, потенційних інвесторів), оскільки не дає уявлення про фінансовий стан та результати діяльності конкретного підприємства холдингової групи. Таким чином, в інформаційному забезпеченні системи управління материнського підприємства консолідована звітність надає додаткові показники, які характеризують внутрішнє середовище холдингової групи. Така звітність може застосовуватись при оцінці фінансового стану та результатів діяльності холдингової групи як єдиної економічної одиниці, оцінці ефективності інвестицій, визначенні дивідендної політики материнського підприємства, трансфертному ціноутворенні тощо.

Функція об'єднання дозволяє відобразити холдингову групу як єдину економічну одиницю. Це необхідно враховувати при розробці методики аналізу консолідованої фінансової звітності, що використовується при обґрунтуванні та прийнятті управлінських рішень.

Організація складання консолідованої звітності має передбачати два етапи: підготовчий та виконавчий.

Метою підготовчого етапу є збирання додаткової інформації, яка не міститься в первинній фінансовій звітності учасників холдингової групи, та дотримання уже згаданих принципів консолідованої звітності. Підготовчий етап зокрема має передбачати визначення периметру консолідації та способу збирання інформації про внутрішньогрупові

операції, впровадження єдиної облікової політики в холдинговій групі, а також отримання від учасників такої групи первинної фінансової звітності та інформації про внутрішньогрупові операції.

Виконавчий етап має складатися з трьох кроків:

- перевірка достовірності даних;
- визначення коригуючих показників;
- консолідація даних.

Контрольні питання для самоперевірки

- 1) Які нормативні акти визначають теоретичні засоби консолідованої звітності?
- 2) Що називають «консолідованою групою підприємств»?
- 3) Які особливості консолідованої фінансової звітності, характерні лише їй?
- 4) Сформулювати визначення поняття «консолідована фінансова звітність».
- 5) Що таке консолідація звітності, як процес?
- 6) Поняття зведеної звітності. Порядок застосування зведеної звітності, її суб'єкти та особливості.
- 7) Які відмінності між консолідованою фінансовою звітністю та зведеною звітністю?
- 8) Назвіть види діяльності, за якими подають зведену фінансову звітність.
- 9) Які органи в Україні формують та подають зведену звітність?
- 10) Зробити порівняльну характеристику груп підприємств в Україні за типом, метою об'єднання та видом фінансової звітності.
- 11) Які економічні основи консолідації фінансової звітності?
- 12) Які особливості формування консолідованої фінансової звітності?

- 13) Які міжнародні стандарти обліку та звітності регулюють питання щодо консолідованої фінансової звітності?
- 14) Які критерії необхідності подання консолідованої фінансової звітності материнським підприємством?
- 15) Які основні вимоги щодо формування консолідованої фінансової звітності визначені НП(С)БО?
- 16) Яка мета консолідованої звітності?
- 17) Склад та призначення консолідованої фінансової звітності.
- 18) Які принципи підготовки консолідованої звітності відповідно до НП(С)БО?
- 19) Які принципи підготовки консолідованої звітності відповідно до МСФЗ?
- 20) Назвіть вимоги, які визначені німецьким законодавством щодо складання консолідованих балансів.
- 21) Які особливі функції консолідованої звітності, що забезпечують можливість її використання при управлінні консолідованою холдинговою групою, Вам відомі?
- 22) Що визначає функція доповнення консолідованої звітності?
- 23) Що визначає функція об'єднання консолідованої звітності?
- 24) Які основні етапи у процесі організації складання консолідованої звітності?
- 25) Яка мета підготовчого етапу складання консолідованої звітності?
- 26) Що відбувається при здійсненні виконавчого етапу складання консолідованої звітності?

РОЗДІЛ 5

ОБЛІК ОПЕРАЦІЙ В МАТЕРИНСЬКОМУ І ДОЧІРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

1. Поняття «дочірнього підприємства» та регулювання його діяльності у нормативно-правових актах України
2. Особливості створення дочірнього підприємства
3. Управління діяльністю дочірнього підприємства
4. Внесення майна в дочірнє підприємство

Розділ досліджує категорію «дочірнє підприємств»; визначає правовий статус його діяльності у вітчизняній та зарубіжній нормативно-правовій практиці; узагальнює порядок створення та управління дочірнім підприємством. Особливе місце приділено обліковому та юридичному аспекту формування зареєстрованого (пайового) капіталу та майна дочірнього підприємства. Наведено алгоритм процедури визнання та класифікації фінансових інвестицій з метою відображення на рахунках бухгалтерського обліку та у фінансовій звітності.

1. Поняття «дочірнього підприємства» та регулювання його діяльності у нормативно-правових актах України

Протягом останніх років суб'єкти підприємницької діяльності активно створюють дочірні підприємства. У деяких випадках материнське підприємство фактично перетворюється в адміністративну надбудову над сукупністю дочірніх. Основною проблемою є нерегульованість їх діяльності чинним законодавством, і як наслідок – проблеми у взаємовідносинах між материнським та дочірнім підприємством, численні помилки, порушення та зловживання. Розгляду потребують проблемні питання створення та діяльності дочірніх підприємств.

В українському законодавстві не має єдиного чіткого визначення поняття «дочірнього підприємства», але дана дефініція використовується у деяких нормативних актах як загальної, так і спеціальної сфери дії, а також підзаконних нормативних документах. Однак розуміння самого терміна «дочірнє підприємство» дає змогу правильно визначитися із законодавчими та нормативними актами, що регулюють їх діяльність.

Вперше в українському законодавстві термін «дочірні підприємства» з'явився у Законі «Про господарські товариства» [23], ст. 9 якого передбачає право товариств створювати на території України та за її межами філії і представництва, а також дочірні підприємства.

Чинні законодавчі та нормативні акти під терміном «дочірнє підприємство» об'єднують досить різні поняття.

Так, у П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств» (п. 4) наведене таке визначення: дочірнє підприємство – підприємство, яке перебуває під контролем материнського (холдингового) підприємства. Контроль материнського підприємства полягає у вирішальному впливі на фінансову, господарську і комерційну політику підприємства або підприємництва з метою одержання вигод від його діяльності. Тому, «...материнське (холдингове) підприємство – підприємство, яке здійснює контроль дочірніх підприємств» [83].

Водночас згідно з п. 3.1.7 наказу Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 31 березня 2004 р. № 59 та Класифікації організаційно-правових форм господарювання (ДК 002:2004), дочірнє підприємство визначено як підприємство, єдиним засновником якого є інше підприємство (підприємство, залежне від іншого) [28].

Цивільний і Господарський кодекси України розглядають дочірнє підприємство як підприємство, що залежить від іншої господарської організації. Зокрема, про це йдеться в ч. 1 ст. 118 Цивільного кодексу України, за якою «господарське товариство (товариство з обмеженою або

додатковою відповідальністю, акціонерне товариство) є залежним, якщо іншому (головному) господарському товариству належать двадцять або більше відсотків статутного капіталу товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю чи двадцять або більше відсотків простих акцій акціонерного товариства» [11, 106].

У ст. 63 п.8 ГКУ зазначено, що «у випадках існування залежності від іншого підприємства, передбачених статтею 126 Господарського Кодексу, підприємство визнається дочірнім» [11].

Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 27 (МСБО 27) «Консолідована та окрема фінансова звітність» визначає, що дочірнє підприємство – суб'єкт господарювання, зокрема некорпоративний суб'єкт господарювання, наприклад партнерство, що його контролює інший суб'єкт господарювання (відомий як материнське підприємство). Материнське підприємство – суб'єкт господарювання, який має одне або кілька дочірніх підприємств (ст.4 МСБО 27) [55].

Враховуючи ці визначення, дочірнім може бути підприємство будь-якої організаційно-правової форми, контрольний пакет акцій або часток статутного капіталу якого належить іншому підприємству.

Внаслідок придбання контрольного пакета акцій (поглинання) одним господарюючим суб'єктом іншого останній (поглинутий) визнаватиметься дочірнім підприємством першого.

На сьогоднішній день чинним законодавством України чітко не встановлена відповідальність головних підприємств щодо їх дочірніх підприємств.

Таким чином, можна зробити висновок, що дочірнє підприємство є повноцінним підприємством, може створюватися у формі товариства з обмеженою, додатковою відповідальністю або у формі акціонерного товариства, засновником якого є інше підприємство і від якого дочірнє підприємство є залежним.

Законодавець не забороняє створення дочірніх підприємств кількома підприємствами поряд з одним підприємством-засновником, на що звертається увага в науковій літературі [4, 76, 87, 105, 114].

Крім того, в літературі зустрічаються думки, щодо розуміння «дочірнього підприємства» як такого, що створюється лише однією юридичною особою. Однак жодної підстави для цього чинне законодавство України не містить. Тому вважаємо, що дочірнє підприємство може бути створене і декількома особами, одна з яких впливає на його діяльність за допомогою корпоративних механізмів (наявність відповідного пакета акцій).

Дочірні підприємства можуть створюватися і як унітарні, і як корпоративні підприємства. Причому і ті, й інші можуть бути як власниками закріпленого за ними майна, так і функціонувати виключно на чужому майні, яке за ними може закріплюватися на праві господарського відання або на праві оперативного управління (ст. 55 ГКУ) [11].

Правове регулювання діяльності групи дочірніх підприємств здійснюється залежно від їх організаційно-правової форми, і здебільшого не виникає проблем, які були б зумовлені відсутністю чи невизначеністю їх статусу на законодавчому рівні.

Таким чином, можливість створення та функціонування дочірніх підприємств на підставі загальних норм визначено Господарським кодексом України [11].

Також можливість створення дочірніх підприємств, власником яких виступає господарське товариство, передбачено і ст. 9⁷ Закону «Про господарські товариства» (затв. Верховною Радою України від 19.09.1991 № 1576-XII) [23].

⁷ Стаття 9. Дочірні підприємства, філії та представництва товариств. Товариство має право створювати на території України та за її межами філії та представництва, а також дочірні підприємства відповідно до чинного законодавства України

У цьому випадку маємо справу з унітарним підприємством, створеним в організаційно-правовій формі дочірнього підприємства. Характерною зовнішньою ознакою такого підприємства є наявність у його назві терміна «дочірнє». Найчастіше вони створюються на базі того чи іншого виробничого підрозділу материнського підприємства. Саме такі дочірні підприємства найпоширеніші при нормативній неврегульованості їх діяльності, а тому детально зупинимося на розгляді питань їх функціонування.

Український законотворець передбачив право підприємств створювати дочірні підприємства, але не встановив ні порядок їх створення, ні особливості функціонування, ні умови припинення, ні розмір відповідальності таких підприємств. У науковій літературі ці питання досліджувалися, але зрозуміло, що одностайної думки щодо ознак та правового становища дочірніх підприємств серед науковців не могло бути.

Відомі два загальних підходи до ситуації, коли одна компанія виступає стосовно іншої як підлегла, дочірня, виходячи з того:

- по-перше, хто володіє акціями компанії, що одержала інвестиції;
- по-друге, хто контролює керівництво компанії.

Від цього й буде залежати відповідна підготовка консолідованого бухгалтерського обліку.

У першому випадку володіння більшістю акцій з правом голосу вже припускає повний господарський контроль над дочірнім підприємством.

У другому випадку, навіть не володіючи контрольним пакетом акцій, материнська компанія може мати право призначати або звільняти більшу частину членів ради директорів. Можливе також укладення угоди про фінансово-господарський контроль над залежним товариством і справляння на нього домінуючого впливу.

Компанія вважається дочірньою стосовно холдингової (материнської) компанії, якщо виконується одна з таких п'яти умов (рис. 5.1).

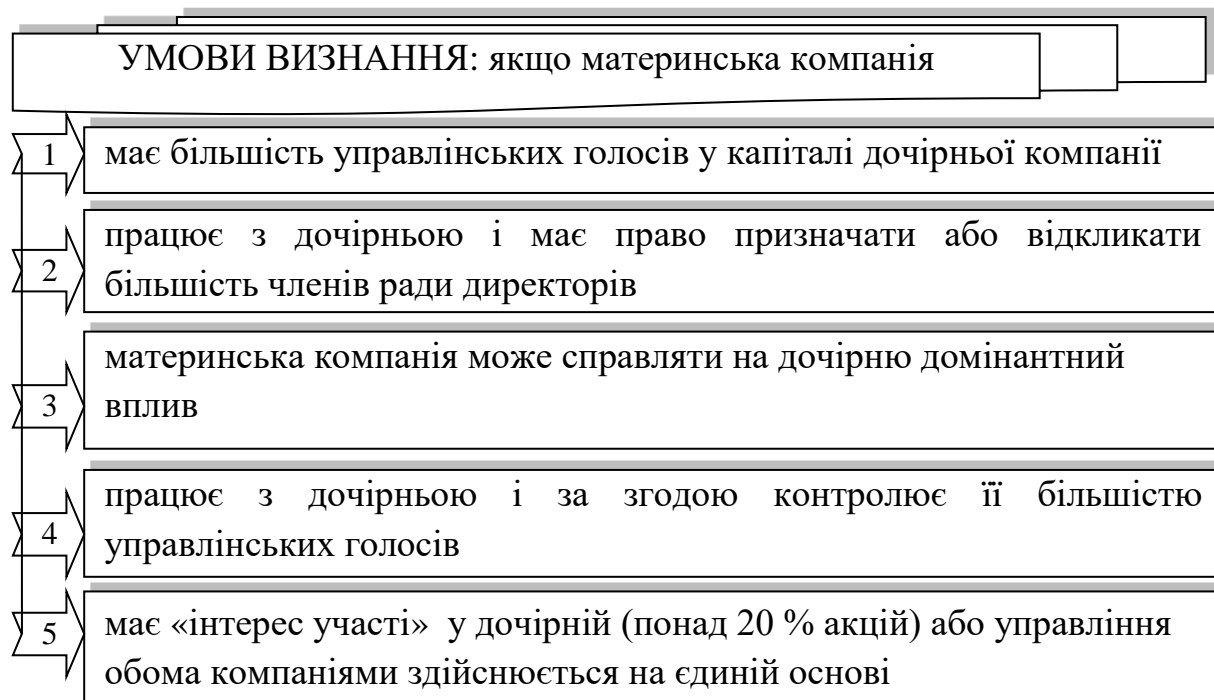

Рис. 5.1. Умови визнання дочірньої компанії відносно материнської компанії

2. Особливості створення дочірнього підприємства

Основними цілями створення дочірнього підприємства можуть бути причини, визначені рисунком 5.2.

Для того щоб досягти поставлених цілей, дочірньому підприємству насамперед потрібно:

- залучити до управління команду фахових менеджерів;
- шукати шляхи збільшення обсягів виробництва і реалізації власної продукції, але для цього продукція має бути конкурентоспроможною;
- зменшувати коопераційні відносини між материнським та дочірнім підприємством.

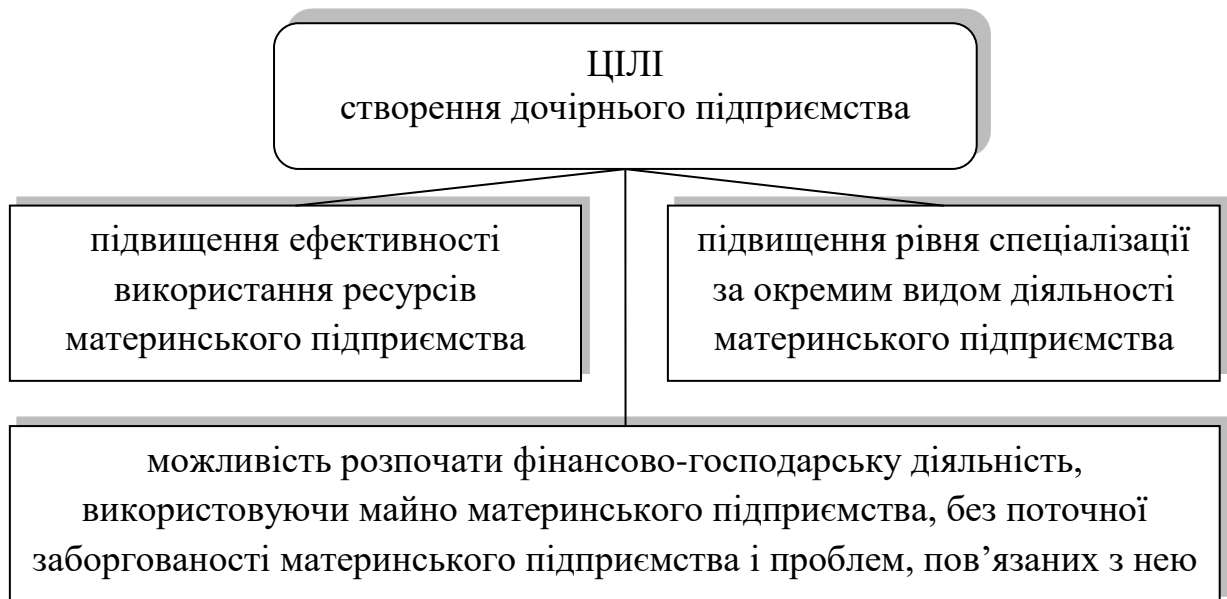

Рис. 5.2. Основні причини створення дочірнього підприємства

Дочірнє підприємство краще створювати на базі підрозділу, потужності якого не завантажено. В іншому випадку зміни не відбудуться для материнського підприємства, крім ускладнення руху грошових коштів.

Враховуючи вимоги ГКУ щодо можливості існування інших видів та категорій підприємств, створення яких не суперечить законодавчим актам України, дочірнє підприємство підлягає державній реєстрації згідно з процедурою, передбаченою Законом «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 № 755-IV [24].

Згідно з вимогами статей 41 та 42 Закону № 1576-XII (Закон України Про господарські товариства від 19.09.1991, за № 1576-XII) [23] у випадках створення дочірнього підприємства акціонерним товариством (АТ) питання створення, реорганізації та ліквідації дочірніх підприємств, затвердження їх статутів та положень віднесено до виключної компетенції загальних зборів акціонерів. При цьому рішення про створення та припинення діяльності дочірнього підприємства приймаються більшістю у

3/4 голосів акціонерів, які беруть участь у зборах. З решти питань – простою більшістю голосів.

При створенні дочірнього підприємства товариством з обмеженою відповідальністю (ТзОВ) рішення приймаються зборами учасників простою більшістю голосів (ст. 59 Закону № 1576-XII) [23]. Недотримання цих вимог може бути підставою для визнання недійсним у судовому порядку факту створення дочірнього підприємства.

3. Управління діяльністю дочірнього підприємства

Дочірнім підприємством управляє материнське підприємство, як його засновник, а також керівник дочірнього підприємства, призначений згідно з його статутом, який здійснює оперативне управління фінансово-господарською діяльністю.

Для того, щоб уникнути проблем у подальшому управлінні дочірнім підприємством, у випадках його створення АТ та ТзОВ, загальним зборам акціонерів АТ та зборам засновників ТзОВ одночасно з прийняттям рішення про створення дочірнього підприємства доцільно прийняти такі рішення простою більшістю голосів:

- а) про делегування спостережній раді та/або правлінню АТ (дирекції та/або директору для ТзОВ) функцій, а саме:
 - здійснення повноважень засновника щодо управління дочірнім підприємством у період між загальними зборами акціонерів (учасників – для ТзОВ);
 - призначення директора та членів дирекції дочірнього підприємства;
 - затвердження результатів діяльності дочірнього підприємства за рік;
- б) про делегування голові правління АТ (директору – для ТзОВ), голові спостережної ради АТ або голові зборів права укладання від

імені засновника трудових угод (контрактів) з керівником (можливо і його заступниками) дочірнього підприємства.

Основним внутрішнім документом, що регулює діяльність дочірнього підприємства, є його статут, який затверджується материнським підприємством.

Загальні вимоги до його змісту передбачені ГКУ (Стаття 57. Установчі документи) [11], а саме:

- п.2. В установчих документах повинні бути зазначені найменування суб'єкта господарювання, мета і предмет господарської діяльності, склад і компетенція його органів управління, порядок прийняття ними рішень, порядок формування майна, розподілу прибутків та збитків, умови його реорганізації та ліквідації тощо, якщо інше не передбачено законом.
- п. 4. Статут суб'єкта господарювання повинен містити відомості про його найменування, мету і предмет діяльності, розмір і порядок утворення статутного капіталу та інших фондів, порядок розподілу прибутків і збитків, про органи управління і контролю, їх компетенцію, про умови реорганізації та ліквідації суб'єкта господарювання, а також інші відомості, пов'язані з особливостями організаційної форми суб'єкта господарювання, передбачені законодавством. Статут може містити й інші відомості, що не суперечать законодавству. Положенням визначається господарська компетенція органів державної влади, органів місцевого самоврядування чи інших суб'єктів у випадках, визначених законом.
- п.5. Статут (положення) затверджується власником майна (засновником) суб'єкта господарювання чи його представниками, органами або іншими суб'єктами відповідно до закону.

З метою запобігання ускладненням у подальшій діяльності дочірнього підприємства, крім загальних вимог, цей документ повинен містити норми, що регулюють фінансово-економічні відносини з материнським підприємством (спосіб, за яким материнське підприємство реалізує права засновника щодо управління дочірнім підприємством), рис. 5.3.

НОРМИ ВРЕГУЛЮВАННЯ фінансово-економічних відносин між материнським та дочірнім підприємством	
	обумовлення меж повного господарського відання майном
	визначення обсягу повноважень керівника дочірнього підприємства стосовно укладання значних угод та інших юридичних дій щодо майна дочірнього підприємства (необхідність затвердження материнським підприємством проектів угод у випадках, коли сума угоди перевищує зазначену в статуті межу). Угоди, укладені керівником дочірнього підприємства з перевищенням меж компетенції, можуть бути визнані недійсними з моменту їх укладання у судовому порядку
	визначення процедури щодо призначення та звільнення керівника (можливо, і його заступників), укладання та розірвання з ними контрактів
	обумовлення необхідності затвердження річних виробничо-фінансових планів діяльності дочірнього підприємства
	визначення процедури затвердження результатів річної діяльності дочірнього підприємства
	визначення порядку розподілу прибутку або покриття збитку
	встановлення порядку прийняття рішень про реорганізацію та ліквідацію дочірнього підприємства

Рис. 5.3. Норми, визначені у Статуті дочірнього підприємства

У разі якщо існують певні труднощі у взаємовідносинах між материнським та дочірнім підприємствами, що виникли у зв'язку з невизначеністю цих питань, їх можна вирішити шляхом ініціювання материнським підприємством внесення змін та доповнень до статуту дочірнього підприємства.

Слід пам'ятати, що втручання материнського підприємства у оперативно-господарську діяльність дочірнього підприємства у непередбачених статутом формах перешкоджатиме успішній діяльності останнього. З урахуванням конкретних обставин материнське підприємство може спеціальним розпорядчим документом (наказ або розпорядження) передати на визначений термін частину своїх повноважень директору дочірнього підприємства. Рішення материнського підприємства (в особі уповноваженого органу), прийняті в межах його компетенції, є обов'язковими до виконання для керівника дочірнього підприємства.

4. Внесення майна в дочірнє підприємство

Враховуючи визначення поняття юридичної особи, наведеного у Цивільному та Господарському кодексах України [11, 106], дочірнє підприємство для набуття статусу юридичної особи повинно володіти відокремленим майном.

Дочірнє підприємство наділяють майном, яке згідно з ст. 66. ГКУ [11] становлять виробничі і невиробничі фонди, а також інші цінності, вартість яких відображається в самостійному балансі підприємства.

Джерелами формування майна дочірнього підприємства демонструє рисунок 5.4.

Материнське підприємство може передати дочірній компанії активи у власність та повне господарське відання.

Рис. 5.4. Джерела формування майна дочірнього підприємства

При передачі майна у повне господарське відання дочірнє підприємство може вільно володіти та користуватися цим майном в межах, обумовлених у статуті та установлених материнським підприємством. Обмежувати право вільного розпорядження майном доцільно з метою недопустимості втрати майна материнського підприємства.

Слід звернути увагу на неможливість передачі майна дочірнього підприємства під час створення боргів материнським підприємством. Переведення боргу допускається лише після створення дочірнього підприємства та за умови згоди на це кредитора (ст. 201 Цивільного кодексу) [106].

Передача майна дочірньому підприємству повинна оформлюватися як внесок засновника (материнського підприємства) до статутного капіталу дочірнього підприємства, розмір якого повинен передбачатися у статуті. Якщо у статуті дочірнього підприємства не передбачено формування статутного капіталу, то можна вважати, що не виконано однієї із основних умов, необхідних для набуття статусу юридичної особи, – наявності

відокремленого майна. На підставі цього дочірньому підприємству може бути відмовлено у державній реєстрації.

Чинне законодавство не визначає мінімальний розмір статутного капіталу дочірнього підприємства для його реєстрації, тому він визначається за рішенням материнського підприємства і може мати будь-яку величину залежно від вартості активів, що передаються.

За рішенням материнського підприємства (за текстом можливе використання термінів «засновник», «власник») величина статутного капіталу може змінюватися (збільшуватися або зменшуватися), що оформляється шляхом внесення та реєстрації змін до статуту дочірнього підприємства.

Таким чином, материнське підприємство до статутного капіталу дочірнього підприємства може вносити активи, визначені рисунком 5.5.

Рис.5.5. Активи, що формують капітал дочірнього підприємства

Документами, що засвідчують факт сплати до статутного капіталу дочірнього підприємства, є:

- платіжне доручення про перерахування грошових коштів на розрахунковий рахунок дочірнього підприємства,

та/або

- акт приймання-передачі інших активів, підписаний представниками обох підприємств (материнського та дочірнього).

З юридичної точки зору формування статутного капіталу дочірнього підприємства полягає в тому, що материнське підприємство, виступаючи унітарним власником дочірнього підприємства, набуває корпоративних прав, а дочірнє підприємство, у свою чергу, отримує частину активів материнського підприємства, передача яких засвідчує факт сплати материнським підприємством своєї частки в статутному капіталі дочірнього підприємства.

Враховуючи вимоги п. 6 П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств»⁸ [83] та п.п.11 і 16 П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції»⁹ [81], внесок материнського підприємства до статутного капіталу дочірнього підприємства призводить до появи у складі активів материнського підприємства, починаючи з дати внесення активів, довгострокових фінансових інвестицій, які обліковуються за методом участі в капіталі. Такі довгострокові фінансові інвестиції мають пайову природу – надають право власності на дочірнє підприємство.

Метод участі в капіталі – це метод обліку фінансових інвестицій, згідно з яким балансова вартість інвестицій відповідно збільшується або

⁸ п.6. У разі придбання контрольного пакета акцій (капіталу) іншого підприємства покупець, починаючи з дати придбання, повинен відображати придбані акції (частку в капіталі) у складі фінансових інвестицій.

⁹ п.11. Фінансові інвестиції в асоційовані і дочірні підприємства та в спільну діяльність зі створенням юридичної особи (спільного підприємства) на дату балансу відображаються за вартістю, що визначена за методом участі в капіталі, крім випадків, наведених у пунктах 17 і 22 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції».

п.16. Фінансові інвестиції в асоційовані й дочірні підприємства обліковуються за методом участі в капіталі, крім випадків, наведених у пункті 17 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції».

зменшується на суму збільшення або зменшення частки інвестора у власному капіталі об'єкта інвестування.

Процедура визнання та класифікації фінансових інвестицій з метою відображення на рахунках бухгалтерського обліку та у фінансовій звітності підприємства зображена на рисунку 5.6.

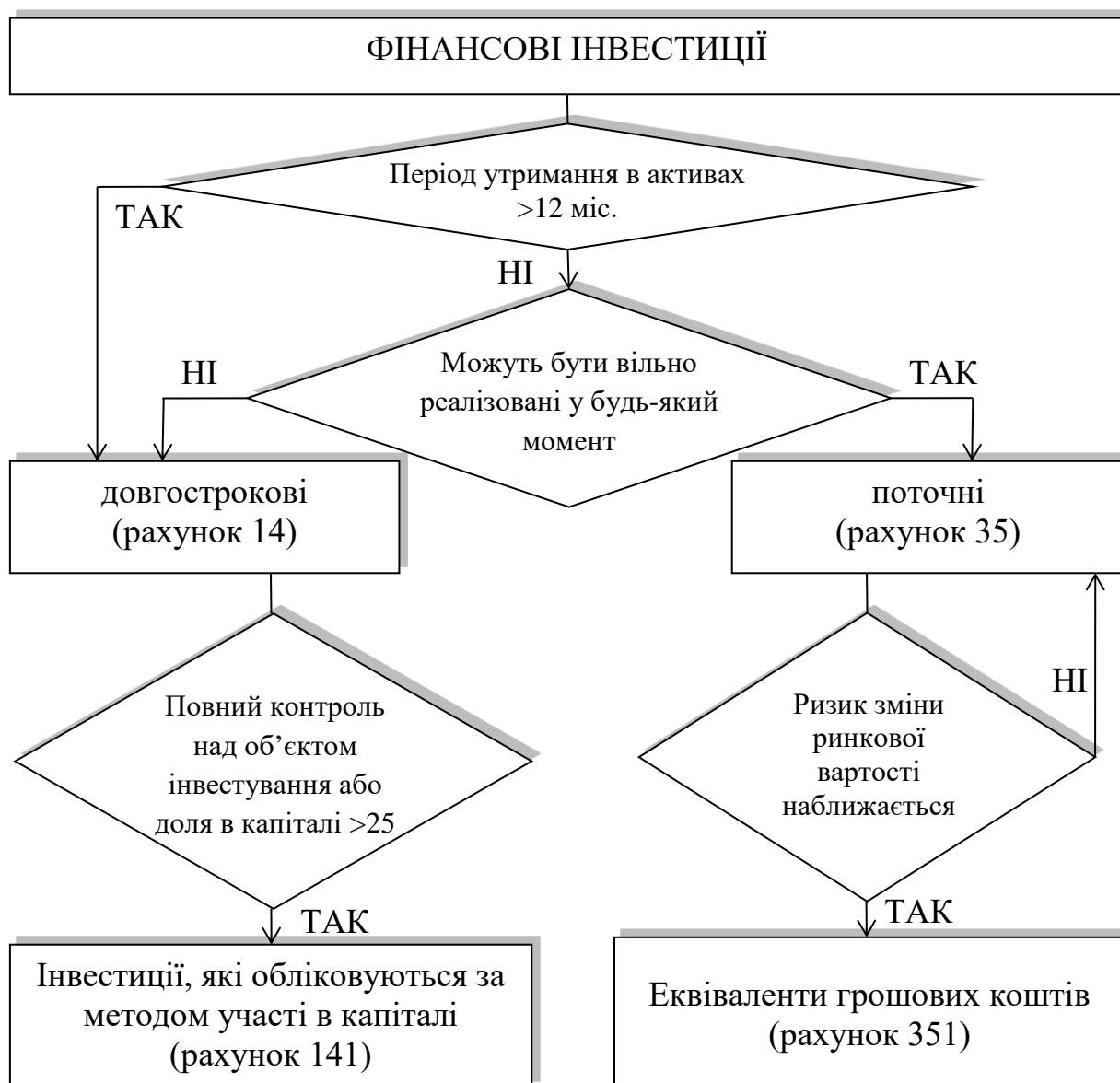

Рис. 5.6. Визнання та класифікація фінансових інвестицій

На рисунку 5.7 наведено поділ придбаних фінансових інвестицій залежно від мети інвестування, терміну перебування на підприємстві та ліквідності. Їх поділяють на довгострокові та поточні фінансові інвестиції.

Таке розмежування інвестицій на сьогодні суттєве, тому що вони по-різному відображаються в обліку і звітності.

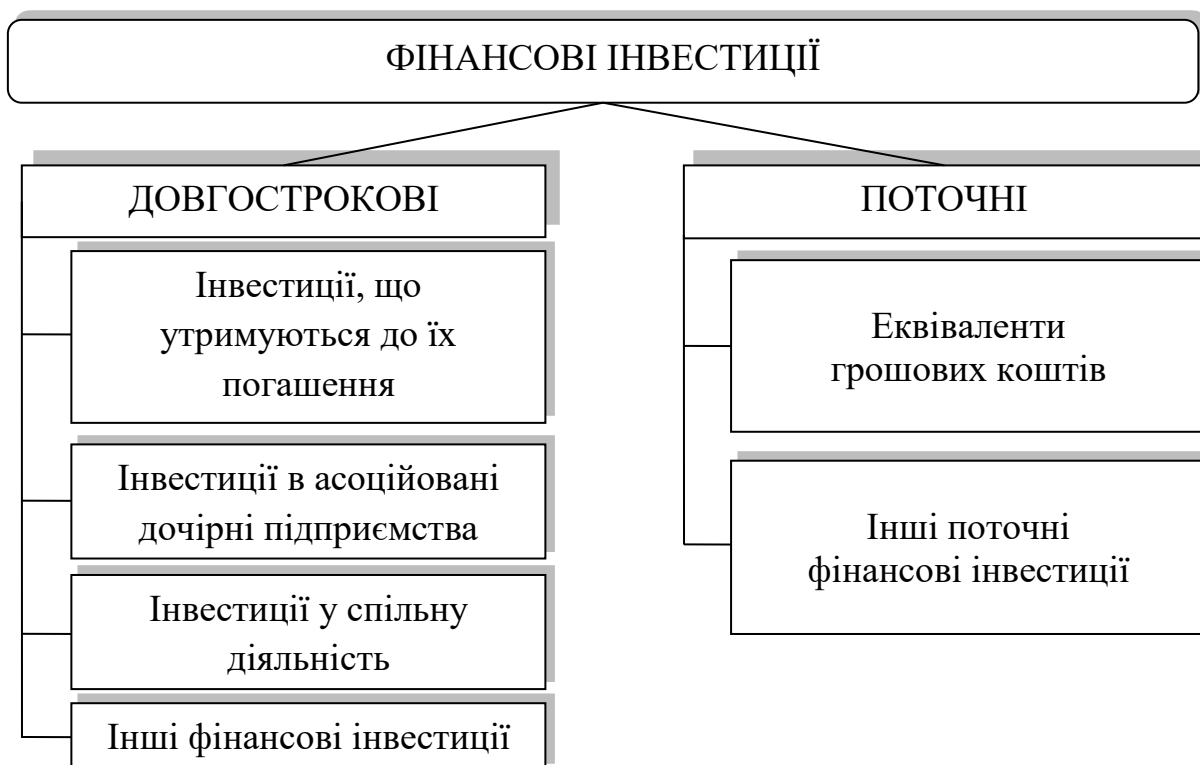

Рис. 5.7. Види фінансових інвестицій

Відображення фінансових інвестицій у балансі та на рахунках бухгалтерського обліку ілюструє таблиця 5.1.

Таблиця 5.1

Відображення фінансових інвестицій у балансі та на рахунках бухгалтерського обліку

Види фінансових інвестицій	Статті балансу	Рахунки Плану рахунків
Довгострокові	1030 «Довгострокові фінансові інвестиції, які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств»	141 «Інвестиції пов'язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі»

	1035 «Інші довгострокові фінансові інвестиції»	142 «Інші інвестиції пов'язаним сторонам» 143 «Інвестиції не пов'язаним сторонам»
Поточні	1160 «Поточні фінансові інвестиції»	352 «Інші поточні фінансові інвестиції»
Еквіваленти грошових коштів	1165 «Грошові кошти та їх еквіваленти»	351 «Еквіваленти грошових коштів»

Згідно п. 4 П(С)БО 12¹⁰ «Фінансові інвестиції» [81] у бухгалтерському обліку материнського підприємства довгострокові фінансові інвестиції первісно оцінюються та відображаються за собівартістю (рис.5.8).

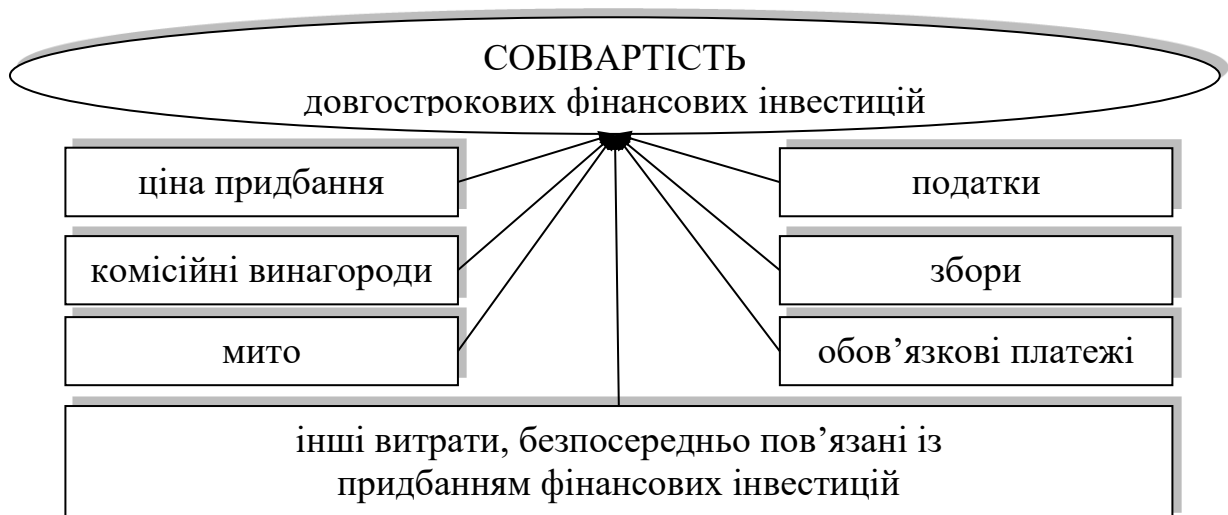

Рис. 5.8. Складові первісної оцінки довгострокових фінансових інвестицій відповідно до П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції»

¹⁰ п.4. Фінансові інвестиції первісно оцінюються та відображаються у бухгалтерському обліку за собівартістю. Собівартість фінансової інвестиції складається з ціни її придбання, комісійних винагород, мита, податків, зборів, обов'язкових платежів та інших витрат, безпосередньо пов'язаних з придбанням фінансової інвестиції.

Відповідно до п. 7 П(С)БО 19¹¹ «Об'єднання підприємств» [83] та п. 6 П(С)БО 12¹² «Фінансові інвестиції» [81] придбання останніх відображається в обліку материнського підприємства за вартістю, яка є сумою сплачених грошових коштів або їх еквівалентів.

Якщо придбання здійснюється шляхом обміну на інші активи, то собівартість фінансової інвестиції дорівнює справедливій вартості (на дату придбання) переданих активів.

Рис. 5.9. Первісна оцінка фінансових інвестицій

Облік наявності та руху довгострокових фінансових інвестицій у статутний капітал дочірнього підприємства ведеться за субрахунком 141 «Інвестиції пов'язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі» (табл. 5.2 і 5.3), за дебетом якого відображається вартість довгострокових

¹¹ п.7. Об'єднання підприємств та/або видів їх господарської діяльності відображається в обліку за вартістю, яка є сумою сплачених грошових коштів або їх еквівалентів. Якщо об'єднання підприємств та/або видів їх господарської діяльності здійснюється шляхом передачі інших активів або прийняття на себе зобов'язання, то вартість дорівнює справедливій вартості (на дату обміну) активів або зобов'язань, наданих покупцем в обмін на контроль за чистими активами іншого підприємства, збільшеної на суму витрат, які безпосередньо пов'язані з придбанням

¹² п. 6. Якщо придбання фінансової інвестиції здійснюється шляхом обміну на інші активи, то її собівартість визначається за справедливою вартістю цих активів.

фінансових інвестицій, за кредитом – їх вибуття чи зменшення вартості, а також одержання дивідендів від об'єкта інвестування, якщо облік інвестицій ведеться за методом участі в капіталі. У разі наявності у материнського підприємства декількох дочірніх підприємств аналітичний облік за субрахунком 141 ведеться за об'єктами інвестування.

Таблиця 5.2

Типова кореспонденція за дебетом рахунка

141 «Інвестиції пов'язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі»

№	Зміст операцій	Дебет	Кредит
1	Придбання контрольного (блокувального) пакета акцій за кошти, або спрямування інвестицій в спільне підприємство у грошовій формі, достатніх, щоб справляти істотний вплив на його діяльність	141	311
2	Збільшення частки інвестора в капіталі об'єкта інвестування внаслідок приросту за звітний період іншого вкладеного капіталу	141	421
3	Збільшення частки інвестора в капіталі об'єкта інвестування внаслідок приросту за звітний період іншого вкладеного капіталу	141	422
4	Збільшення частки інвестора в капіталі об'єкта інвестування внаслідок приросту за звітний період суми дооцінки активів, що належать об'єкту інвестування	141	423
5	Збільшення частки інвестора в капіталі об'єкта інвестування в частині, еквівалентній вартості безоплатно отриманих необоротних активів	141	424
6	Збільшення частки інвестора в капіталі об'єкта інвестування внаслідок приросту за звітний період іншого додаткового капіталу	141	425

7	Витрати на оплату послуг сторонніх організацій, якими супроводжується придбання контрольного або блокувального пакета акцій, додаються до вартості інвестицій	141	685
8	Частка чистого прибутку асоційованого підприємства, зароблена ним у звітному періоді, збільшує вартість інвестицій	141	721
9	Частка чистого прибутку спільного підприємства, зароблена ним у звітному періоді, збільшує вартість інвестицій	141	722
10	Частка чистого прибутку дочірнього підприємства, зароблена ним у звітному періоді, збільшує вартість інвестицій	141	723
11	До наявного пакета акцій іншого підприємства, придбавається ще певна кількість акцій цього самого підприємства достатня для того, щоб в сумі ці інвестиції були блокувальним пакетом. Таким чином, об'єкт інвестування перетворюється з непов'язаної сторони на пов'язану	141	143

Таким чином, за дебетом рахунка відображається інформація про види інвестицій і вкладені суми, за кредитом – зменшення вартості вкладень і вибуття цих активів зі складу фінансових інвестицій.

Дебет рахунка 141 відображає суми, які становлять частку інвестора в капіталі підприємства – пов'язаної сторони, – у кореспонденції з рахунками обліку коштів, доходів і розрахунків. За кредитом рахунка 141 відображаються суми дивідендів або інших виплат емітента, належні інвестору з нарахованої черговий раз частки прибутку, у кореспонденції з рахунком обліку розрахунків.

Типова кореспонденція за кредитом рахунка 141

«Інвестиції пов'язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі»

№	Зміст операцій	Дебет	Кредит
1	Зниження частки інвестора в капіталі об'єкта інвестування настільки, що частка, яка залишилася не являє собою контрольний (блокувальний) пакет. Таким чином, об'єкт інвестування перетворюється з пов'язаної сторони на непов'язану	143	141
2	Нарахування доходів до отримання (наприклад, дивідендів або доходів від участі чистого прибутку об'єкта інвестування)	373	141
3	Частка збитків, належних інвестору за звітний період, зменшує суму інвестицій у дочірнє, асоційоване або спільне підприємство	96	141

Наділяючи дочірнє підприємство майном, материнському підприємству потрібно зважено підійти до визначення переліку активів, що передаватимуться. виправлення помилки шляхом зворотного повернення майна від дочірнього до материнського підприємства коштуватиме досить дорого. Враховуючи той факт, що в даному випадку дочірнє підприємство не ліквідується, вартість цього майна включатиметься до валових доходів материнського підприємства. Також це майно обкладатиметься податком на додану вартість (виняток становитимуть основні засоби, які були попередньо внесені до статутного капіталу дочірнього підприємства, яке ліквідується).

Одночасно з передачею майна до статутного капіталу дочірнього підприємства частину необоротних активів засновник (а саме, материнське підприємство) може надавати в оренду. Бухгалтерський облік операції з оренди необоротних активів у материнському та дочірньому підприємстві здійснюється згідно з П(С)БО 14 «Оренда» [80].

З метою страхування ризиків, покриття позапланових витрат, пов'язаних з відшкодуванням збитків, дочірньому підприємству доцільно створити резервний капітал. Величину резервного капіталу та щорічних відрахувань від чистого прибутку до нього потрібно визначити у статуті. Право розпоряджатися резервним капіталом належить дочірньому підприємству. Резервний капітал використовують для покриття збитків звітного періоду, непокритих нерозподіленим прибутком.

Однак з огляду на те, що на сьогоднішній день чинним законодавством України чітко не встановлена відповідальність головних (материнських) підприємств щодо їх дочірніх підприємств, створення таких підприємств є досить ефективним засобом захисту цінних активів основного підприємства, і це пояснюється таким чином.

Створюючи дочірнє підприємство, головне підприємство всю свою власність та цінні активи (наприклад, майно, грошові та матеріальні внески засновників, цінні папери, майнові права (в тому числі на інтелектуальну власність)) може оформити на головному (материнському) підприємстві, а господарську діяльність безпосередньо організувати і вести на дочірньому підприємстві. У цьому випадку головне підприємство не буде вступати в господарські відносини, воно буде лише надавати в оренду для дочірніх підприємств всі активи.

Таким чином, всі бізнес-ризикі будуть покладені на дочірні підприємства, які самі будуть мати майно в оренді та їх відповідальність обмежуватиметься тільки статутним фондом.

Засновник, як відомо, не відповідає за борги підприємства і підприємство не відповідає за зобов'язаннями засновника, тому кредитори не зможуть одержати задоволення за рахунок цінного майна материнської компанії. Крім того, у разі якщо діяльність дочірньої компанії буде під загрозою, наприклад, проти неї порушать справу про банкрутство, то це практично не позначиться на бізнесі, оскільки головне підприємство створить нову дочірню структуру і передасть їй в оренду майно, що було в

попередньому користуванні в проблемної дочірньої структури. Також відносини щодо використання майна можуть створити джерела додаткового легального доходу для власника бізнесу, адже розмір плати за оренду в цьому випадку буде визначатися власником, а при відповідному бажанні він може зробити діяльність дочірньої компанії безприбутковою, спрямовуючи прибуток на погашення платежів за оренду. Орендний бізнес (через дочірні структури) є досить популярним у Європі, оскільки він краще захищає цінні активи власника і дозволяє перенести всі операційні ризики на дочірні компанії під керівництвом найманих директорів, а самому займатися управлінням основних активів та зведенням фінансових потоків.

Таким чином, підсумовуючи сказане, зазначимо, що ризики втрати цінних активів у головного (материнського) підприємства при цьому мінімальні, оскільки головне підприємство не відповідає за зобов'язаннями створеного ним дочірнього підприємства, а дочірнє підприємство не відповідає за зобов'язаннями головного підприємства.

При створенні дочірнього підприємства і переведення всієї діяльності на нього у головного підприємства ризики втратити цінні активи зводяться практично до нуля.

Контрольні питання для самоперевірки

- 1) Які нормативно правові акти України дають визначення поняття «дочірнє підприємство»?
- 2) Наведіть визначення дефініції «дочірнє підприємство».
- 3) Як співвідносяться материнське та дочірнє підприємство?
- 4) Як визначає категорію «дочірнє підприємство» Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 27 «Консолідована та окрема фінансова звітність»?
- 5) Скільки засновників може мати дочірнє підприємство?
- 6) В яких формах можуть створюватися дочірні підприємства?
- 7) Назвіть відомі Вам підходи щодо залежності однієї компанії від іншої.
- 8) Назвіть умови визнання дочірньої компанії відносно материнської компанії?
- 9) Назвіть основними цілями (мотиви) материнського підприємства для створення дочірнього підприємства.
- 10) Яка процедура створення (припинення діяльності) дочірнього підприємства, що утворюється на базі акціонерного товариства?
- 11) Яка процедура створення (припинення діяльності) дочірнього підприємства, при створенні його товариством з обмеженою відповідальністю?
- 12) Назвіть особливості управління діяльністю дочірнього підприємства.
- 13) Які рішення материнському підприємству обов'язково необхідно узгодити одночасно з прийняттям рішення про створення дочірнього підприємства?
- 14) Які загальні вимоги до змісту Статуту дочірнього підприємства?
- 15) Назвіть норми, що регулюють фінансово-економічні відносини дочірнього підприємства з материнським підприємством.
- 16) Чи можна і за яких обставин вносяться зміни до статуту дочірнього підприємства?
- 17) Назвіть джерела формування майна дочірнього підприємства.

- 18) Як оформлюється передача майна дочірньому підприємству від материнського підприємства?
- 19) Який мінімальний розмір статутного капіталу дочірнього підприємства для його реєстрації?
- 20) Чи може змінюватися (збільшуватися або зменшуватися) величина статутного капіталу дочірнього підприємства?
- 21) Що вносить засновник (материнське підприємство) у статутний капітал дочірнього підприємства?
- 22) Які документи засвідчують факт сплати до статутного капіталу дочірнього підприємства?
- 23) Що з'являється у складі активів материнського підприємства при здійсненні внеску останнього до статутного капіталу дочірнього підприємства?
- 24) Як обліковуються довгострокові фінансові інвестиції?
- 25) Яка природа довгострокових фінансових інвестицій з юридичної точки зору?
- 26) Що таке метод участі в капіталі?
- 27) Назвіть процедуру визнання та класифікації фінансових інвестицій з метою відображення на рахунках бухгалтерського обліку та у фінансовій звітності підприємства?
- 28) Які рахунки бухгалтерського обліку використовується для узагальнення інформації про наявність та рух довгострокових інвестицій (вкладень) у цінні папери інших підприємств, облігації державних та місцевих позик, статутний капітал інших підприємств, створених на території країни та за кордоном, а також облік їх наявності та руху?
- 29) Наведіть класифікацію придбаних фінансових інвестицій залежно від мети інвестування, терміну перебування на підприємстві та ліквідності.

- 30) Як відбувається відображення фінансових інвестицій у балансі та на рахунках бухгалтерського обліку?
- 31) Як оцінюють довгострокові фінансові інвестиції у бухгалтерському обліку материнського підприємства?
- 32) На якому рахунку бухгалтерського обліку ведеться облік наявності та руху довгострокових фінансових інвестицій у статутному капіталі дочірнього підприємства?
- 33) Назвіть типову кореспонденцію щодо наявності та руху довгострокових фінансових інвестицій?
- 34) Чи доцільно створювати дочірньому підприємству резервний капітал? Обґрунтуйте відповідь.
- 35) Як материнське підприємство може захистити власні цінні активи створюючи дочірні підприємства? Обґрунтуйте відповідь.

РОЗДІЛ 6

ОБЛІК ФІНАНСОВИХ ІНВЕСТИЦІЙ ЗА МЕТОДОМ УЧАСТІ В КАПІТАЛІ

Розділ відображає методiku обліку фінансових інвестицій в дочірні підприємства за методом участі в капіталі, використовуючи фінансові звіти об'єкта інвестицій (Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) та Балансу (Звіту про фінансовий стан)). Описана типова кореспонденція рахунків бухгалтерського обліку за рахунком 141 «Інвестиції пов'язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі». Наведено числовий приклад застосування поданої методики.

Фінансові інвестиції в дочірні підприємства обліковуються за методом участі в капіталі.

Виключенням є фінансові інвестиції в підприємства, які:

а) придбані та утримуються виключно для продажу протягом 12 місяців з дати придбання;

б) здійснені у підприємства, що ведуть свою діяльність в умовах, які обмежують їх здатність передавати кошти інвестору протягом періоду, що перевищує 12 місяців.

Такі фінансові інвестиції обліковуються за справедливою вартістю. Якщо справедливу вартість визначити неможливо, то – за собівартістю з урахуванням зменшення корисності.

Метод участі в капіталі – це метод обліку фінансових інвестицій, згідно з яким балансова вартість інвестицій відповідно збільшується або зменшується на суму збільшення або зменшення частки інвестора у власному капіталі об'єкта інвестування.

Фінансові інвестиції, що обліковуються за методом участі в капіталі, на дату балансу відображаються за вартістю, що визначена з урахуванням зміни загальної величини власного капіталу об'єкта інвестування, за

винятком змін капіталу, що є результатом операцій між інвестором і об'єктом інвестування.

Для відображення фінансових інвестицій за методом обліку участі в капіталі використовуються фінансові звіти дочірніх підприємств, які складені на ту ж звітну дату, що і звіти інвестора (материнської компанії).

Зміни балансової вартості фінансових інвестицій відображаються таким чином:

1. На суму, що є часткою інвестора (материнського підприємства) в чистому прибутку (збитку) об'єкта інвестування (дочірнього підприємства) за звітний період:

- у випадку, якщо об'єкт інвестування отримав прибуток за звітний період (рядок 2350 Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) об'єкта інвестування – дочірнього підприємства):

Дебет 141 «Інвестиції пов'язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі»

Кредит 72 «Дохід від участі в капіталі»

На суму дивідендів, що підлягають отриманню:

Дебет 373 «Розрахунки за нарахованими доходами»

Кредит 141 «Інвестиції пов'язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі»

- у випадку, якщо об'єкт інвестування отримав збиток за звітний період (рядок 2355 Звіту про фінансові результати дочірнього підприємства)

Дебет 96 «Втрати від участі в капіталі»

Кредит 141 «Інвестиції пов'язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі»

2. Пропорційно участі материнського підприємства в капіталі на суму зміни загальної величини власного капіталу дочірнього підприємства за звітний період, крім змін за рахунок чистого прибутку (збитку) (гр.4 – гр.3 рядка 1495 (Усього за розділом I «Власний капітал» Балансу (Звіту

про фінансовий стан)) – рядок 2350 + рядок 2355 Звіту про фінансові результати):

- у випадку, якщо величина власного капіталу збільшилась:
 - Дебет 141 «Інвестиції пов'язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі»
 - Кредит 425 «Інший додатковий капітал»
 - або
 - Кредит 422 «Інший вкладений капітал»¹³
- у випадку, якщо величина власного капіталу зменшилась:
 - Дебет 425 «Інший додатковий капітал»
 - або
 - Дебет 422 «Інший вкладений капітал»¹⁴
 - Кредит 141 «Інвестиції пов'язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі»

Якщо сума зменшення частки капіталу інвестора (материнського підприємства) в сумі зміни загальної величини власного капіталу об'єкта інвестування (дочірнього підприємства) (крім змін за рахунок чистого прибутку) більша ніж іншого додаткового капіталу (рахунок 425) або додатково вкладеного капіталу (рахунок 422) інвестора (материнської компанії), то на таку різницю:

- зменшується нерозподілений прибуток:
 - Дебет 441 «Прибуток нерозподілений»
 - Кредит 141 «Інвестиції пов'язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі»
- збільшується непокритий збиток:

¹³ Рахунок 422 кредитується в тому випадку, якщо зміна величини власного капіталу об'єкта інвестування виникла внаслідок розміщення (викупу) акцій (часток), що привело до виникнення емісійного доходу об'єкта інвестування.

¹⁴ Рахунок 422 дебетується в тому випадку, якщо зміна величини власного капіталу об'єкта інвестування виникла внаслідок розміщення (викупу) акцій (часток), що призвело до зменшення емісійного доходу об'єкта інвестування.

Дебет 442 «Непокриті збитки»

Кредит 141 «Інвестиції пов'язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі»

Зменшення балансової вартості фінансової інвестиції внаслідок зменшення власного капіталу дочірнього підприємства здійснюється лише до досягнення нею нульового значення. Такі фінансові інвестиції відображаються в бухгалтерському обліку у складі фінансових інвестицій за нульовою вартістю.

Якщо в подальшому інвестоване дочірнє підприємство буде отримувати прибутки, то інвестор (материнське підприємство) повинно відображати свою частку таких прибутків тільки після того, як його частка прибутків буде дорівнювати частці збитків, які не були визнані.

У разі, якщо з капіталу об'єкта інвестування (дочірнього підприємства) його учасниками був вилучений капітал, то балансова вартість інвестиції коригується на суми змін у капіталі об'єкта інвестування, відповідно до нової частки.

У випадку, якщо зміни у власному капіталі інвестованого підприємства є результатом операцій між інвестором і об'єктом інвестування, відповідне коригування балансової вартості інвестицій не проводиться.

Приклад

Облік інвестицій за методом участі в капіталі

Підприємство «MOTHER» 2 січня 20__р. придбало частку в розмірі 30% у власному капіталі підприємства «DAUGHTER» за 150 000 ум.од.

Підприємство «DAUGHTER» – це асоційоване підприємство щодо підприємства «MOTHER», оскільки частка участі інвестора вища 25%, але менша 50%. Для обліку таких інвестицій використовується метод обліку участі в капіталі.

За результатами діяльності підприємства «DAUGHTER» у 20__ році отримана така інформація (табл. 6.1)

Таблиця 6.1

Витяг з Балансу (Звіту про фінансовий стан)

ПАСИВ Власний капітал	Код рядка Балансу	На 01.01.20__ р.	На 31.12.20__ р.
1	2	3	4
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	500 ,00	500 ,00
Додатковий капітал	1410	100 ,00	150 ,00
Резервний капітал	1415	25 ,00	25 ,00
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	300 ,00	400 ,00
Усього за розділом I	1495	925,00	1 075,00

Крім того, є така додаткова інформація щодо змін, які відбулись за статтями власного капіталу підприємства «DAUGHTER»:

1) додатковий капітал підприємства «DAUGHTER» (ряд.1410 Балансу) зріс за рахунок безоплатно отриманих необоротних активів в сумі 50 000 ум.од.;

2) чистий прибуток підприємства «DAUGHTER» за 20__р. становив 100 000 ум.од. (ряд. 1420 Балансу);

3) за результатами діяльності підприємства «DAUGHTER» у 20__р. зборами акціонерів були оголошені дивіденди до виплати в сумі 20000 ум.од. ;

4) у складі нерозподіленого прибутку на 31.12.20__р. є прибуток від реалізації товарів підприємством «DAUGHTER» підприємству «MOTHER» в сумі 5 000 ум.од.;

5) товари, придбані підприємством «MOTHER» у його дочірнього підприємства «DAUGHTER» не були реалізовані у 20__р.

Відображення в обліку інвестицій за методом участі в капіталі:

1. Придбання (02.01.20__р.) частки у статутному капіталі:

Дебет 141 «Інвестиції пов'язаним сторонам за методом
обліку участі в капіталі» 150 000

Кредит 311 «Поточні рахунки в національній валюті» 150 000

2. Відображення частки підприємства «MOTHER» в чистому прибутку підприємства «DAUGHTER»:

Операція з купівлі-продажу товарів, що відбулась між підприємством «MOTHER» та підприємством «DAUGHTER» має бути врахована при відображенні частки підприємства «MOTHER» у чистому прибутку підприємства «DAUGHTER». Прибуток підприємства «DAUGHTER» в сумі 5 000 ум.од. від цієї операції може бути визнаний інвестором тільки тоді, коли ці товари будуть перепродані іншим особам.

У нашому прикладі чистий прибуток підприємства «DAUGHTER» має бути зменшений на величину прибутку, отриманого від операції продажу товарів підприємству «MOTHER», з метою визначення тієї частки в чистому прибутку, що має бути відображена в обліку підприємства «MOTHER» за методом участі в капіталі:

$$100\ 000 - 5\ 000 = 95\ 000.$$

Частка підприємства «MOTHER» в скоригованому чистому прибутку підприємства «DAUGHTER» становить 28 500 (95 000 x 30%).

Ця операція відображається такою кореспонденцією рахунків:

Дебет 141 «Інвестиції пов'язаним сторонам за методом
обліку участі в капіталі» 28 500

Кредит 721 «Дохід від інвестицій в асоційовані
підприємства» 28500

3. Відображення збільшення балансової вартості інвестиції в сумі інших змін у власному капіталі підприємства «DAUGHTER»:

Капітал в цілому підприємства «DAUGHTER» протягом 20__р. зріс на суму 150 000 ум.од. (1 075 000 – 925 000).

Зміна загальної величини власного капіталу підприємства «DAUGHTER» для відображення на рахунках бухгалтерського обліку підприємства «MOTHER» має бути відкоригована на суму змін за рахунок чистого прибутку, пояснення щодо обліку яких надані в попередньому пункті цього прикладу.

$$150\ 000 - 100\ 000 = 50\ 000$$

Вираховуємо частку інвестора в сумі цих змін:

$$50\ 000 \times 30\ \% = 15\ 000$$

Ця операція відображається такою кореспонденцією рахунків:

Дебет 141 «Інвестиції пов'язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі»	15 000
--	--------

Кредит 425 «Інший додатковий капітал»	15 000
---------------------------------------	--------

4. Відображення частки підприємства «MOTHER» в дивідендах, оголошених підприємством «DAUGHTER»:

Сума дивідендів, що підлягає виплаті підприємством «DAUGHTER» (за вирахуванням податку на дивіденди):

$$20\ 000 - (20\ 000 \times 30\ \%) = 14\ 000$$

Частка підприємства «MOTHER» в дивідендах до отримання:

$$14\ 000 \times 30\ \% = 4\ 200$$

Ця операція відображається такою кореспонденцією рахунків (на дату оголошення дивідендів):

Дебет 373 «Розрахунки за нарахованими доходами»	4 200
---	-------

Кредит 141 «Інвестиції пов'язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі»	4 200
---	-------

5. Отримання дивідендів на поточний рахунок підприємства «MOTHER»:

Дебет 311 «Поточний рахунок в національній валюті»	4 200
--	-------

Кредит 373 «Розрахунки за нарахованими доходами»	4 200
--	-------

Рисунок 6.1 демонструє схему стану та руху за рахунком 141 «Інвестиції пов’язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі» за наведеним цифровим прикладом.

141 «Інвестиції пов’язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі»	
Дебет	Кредит
150 000	
28 500	4 200
15 000	
189 300	

Рис. 6.1. Схематичне зображення стану та руху за рахунком 141 «Інвестиції пов’язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі»

Контрольні питання для самоперевірки

- 1) Як обліковуються фінансові інвестиції в дочірні підприємства?
- 2) Які фінансові інвестиції не обліковуються за методом участі в капіталі? Як вони обліковуються?
- 3) Що таке метод участі в капіталі?
- 4) Як відображаються на дату балансу фінансові інвестиції, що обліковуються за методом участі в капіталі?
- 5) Що слугує джерелом інформації для відображення фінансових інвестицій за методом обліку участі в капіталі?
- 6) Як відображаються зміни балансової вартості фінансових інвестицій?
- 7) Назвіть кореспонденцію рахунків, що відображає суму, яка є часткою інвестора (материнського підприємства) в чистому прибутку (збитку)

об'єкта інвестування (дочірнього підприємства) за звітний період, у випадку, якщо об'єкт інвестування отримав прибуток за звітний період.

- 8) Яке бухгалтерське проведення відображає суму дивідендів, що підлягають отриманню?
- 9) Назвіть кореспонденцію рахунків, що відображає суму, яка є часткою інвестора (материнського підприємства) в чистому прибутку (збитку) об'єкта інвестування (дочірнього підприємства) за звітний період, у випадку, якщо об'єкт інвестування отримав збиток за звітний період.
- 10) Як показати в системі бухгалтерських рахунків суму зміни загальної величини власного капіталу дочірнього підприємства за звітний період, крім змін за рахунок чистого прибутку (збитку) у випадку, якщо величина власного капіталу збільшилась?
- 11) Як показати в системі бухгалтерських рахунків суму зміни загальної величини власного капіталу дочірнього підприємства за звітний період, крім змін за рахунок чистого прибутку (збитку) у випадку, якщо величина власного капіталу зменшилась?
- 12) Як відображається в кореспонденції рахунків зменшення нерозподіленого прибутку, якщо сума зменшення частки капіталу інвестора (материнського підприємства) в сумі зміни загальної величини власного капіталу об'єкта інвестування (дочірнього підприємства) більша ніж іншого додаткового капіталу або додатково вкладеного капіталу інвестора (материнської компанії)?
- 13) Як відображається в кореспонденції рахунків збільшення непокритого збитку, якщо сума зменшення частки капіталу інвестора (материнського підприємства) в сумі зміни загальної величини власного капіталу об'єкта інвестування (дочірнього підприємства) більша ніж іншого додаткового капіталу або додатково вкладеного капіталу інвестора (материнської компанії)?

- 14) Як інвестор (материнське підприємство) повинно відображати свою частку прибутків, які отримуватиме дочірнє підприємство?
- 15) Як коригується балансова вартість інвестиції у разі, якщо з капіталу об'єкта інвестування (дочірнього підприємства) його учасниками був вилучений капітал?
- 16) Чи проводиться коригування балансової вартості інвестицій у випадку, якщо зміни у власному капіталі інвестованого підприємства є результатом операцій між інвестором і об'єктом інвестування?

РОЗДІЛ 7

ПРОЦЕДУРИ ВИКОНАННЯ

КОНСОЛІДАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

1. Організація складання консолідованої фінансової звітності
2. Попередні процедури формування консолідованої фінансової звітності
3. Підготовчий етап формування консолідованої фінансової звітності
4. Графік консолідації

Розділ досліджує організацію підготовки консолідованої фінансової звітності, її стадії, складові та вимоги до неї. Наведено алгоритм попередніх процедур складання консолідованої фінансової звітності, які об'єднані у дві групи. Проаналізовано підготовчий етап консолідації за визначеними процедурами (кроками). Зокрема, визначення: стандартів бухгалтерського обліку, відповідно до яких здійснюватиметься підготовка консолідованої фінансової звітності; периметру (сфери) консолідації; способу збору інформації про внутрішньогрупові операції; методів консолідації фінансової звітності; єдиної облікової політики в холдинговій групі та приведення фінансової звітності учасників цієї групи до єдиної дати та єдиної валюти. Узагальнено графік складання консолідованої фінансової звітності, який включає елімінування внутрішньогрупових операцій, розрахунок гудвілу, розрахунок накопиченого капіталу, розрахунок прав меншості, безпосереднє формування звітів та їх аудит, подання користувачам та оприлюднення консолідованої фінансової звітності.

1. Організація складання консолідованої фінансової звітності

Сучасні умови господарювання, процеси інтеграції призвели до утворення таких об'єднань підприємств як консолідовані холдингові групи підприємств або холдингові підприємства. Ці групи здійснюють значний вплив на економічну діяльність в межах країни.

Інформації про фінансовий стан і фінансовий результат діяльності холдингової групи в цілому потребує як суспільство, так і сама група підприємств, для ефективного функціонування та посилення конкурентоспроможності на ринку. У зв'язку з цим, холдингова група підприємств, зобов'язана складати консолідовану фінансову звітність.

З 2012 року впроваджено обов'язковий перехід публічних акціонерних товариств, банків, валютних та фондових бірж, інвестиційних фондів, інвестиційних компаній, кредитних спілок, страхових компаній, недержавних пенсійних фондів, а також деяких підприємств, порядок діяльності яких визначає Кабінет Міністрів України, на складання фінансової звітності окремими підприємствами та консолідованої фінансової звітності холдинговою групою підприємств згідно МСФЗ¹⁵.

Потреба в даних консолідованої фінансової звітності пояснюється об'єктивними процесами глобалізації та інтеграції господарських зв'язків, а також утворенням об'єднань підприємств.

Тому, в умовах формування принципово нових вимог до інформатизації суспільства, надзвичайно актуальними виявилися питання щодо розробки та впровадження ефективної методики складання консолідованої фінансової звітності.

Міжнародними стандартами передбачена підготовка консолідованої фінансової звітності, яка відбиває правдивий і точний фінансовий стан консолідованої холдингової групи на кінець кожного звітного періоду, а також результати її діяльності й рух грошових коштів за кожний період. Керівництво відповідає за те, щоб компанії, що входять до складу цієї групи, вели облікові записи, які розкривають із достатнім ступенем точності фінансовий стан групи та дозволятимуть керівництву забезпечувати відповідність консолідованої фінансової звітності

¹⁵ Стаття 12-1. п.2. Публічні акціонерні товариства, банки, страховики, а також підприємства, які провадять господарську діяльність за видами, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, складають фінансову звітність та консолідовану фінансову звітність за міжнародними стандартами [21].

холдингової групи вимогам вітчизняних облікових стандартів та чинному законодавству, а також міжнародним стандартам фінансової звітності.

Консолідація фінансової звітності – одна з найскладніших облікових процедур і потребує проведення попередніх заходів. Процедури консолідації звітності застосовують до холдингової групи підприємств, яка складається з материнського та дочірніх підприємств. Від її організації безпосередньо залежить якість отриманої інформації.

Слід зазначити, що склад форм консолідованої фінансової звітності та процедури консолідації залежать від періоду, за який складаються консолідовані звіти. Залежно від наявності або відсутності взаємних операцій можна виділити такі стадії консолідації (рис. 7.1).

Рис. 7.1. Стадії консолідації фінансової звітності

На дату формування консолідованої фінансової звітності перелік форм такої звітності консолідованої холдингової групи підприємств доцільно скоротити й обмежити процедури консолідації складанням консолідованого балансу холдингової групи і приміток.

У процесі консолідації на наступну після дати формування консолідованої холдингової групи підприємств звітну дату мають бути здійснені всі регульовальні записи, визначені частки меншості у прибутку та чистих активах холдингової груп, складений повний комплект форм консолідованої фінансової звітності – консолідовані баланс, звіт про фінансові результати, звіт про власний капітал та звіт про рух грошових коштів такої групи.

При розробці організації та методики складання консолідованої фінансової звітності необхідно враховувати всі особливості консолідованої фінансової звітності.

В цілому організація підготовки та формування консолідованої фінансової звітності визначає такі складові (рис.7.2).

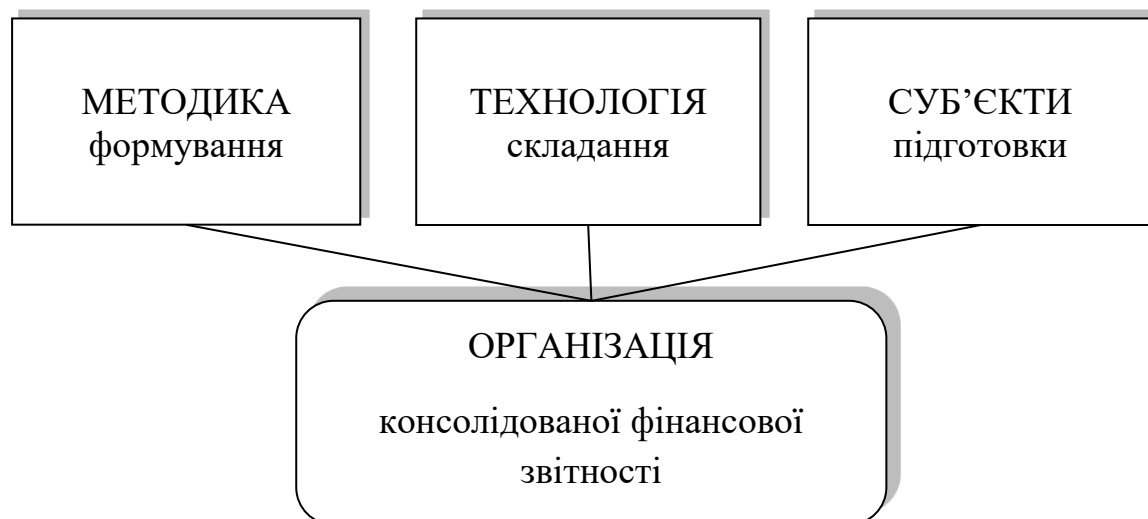

Рис. 7.2. Організація складання консолідованої фінансової звітності

Організаційним питанням складання даної звітності є дослідження сутності таких понять як «процес консолідації» та «процедура консолідації» (рис. 7.3).

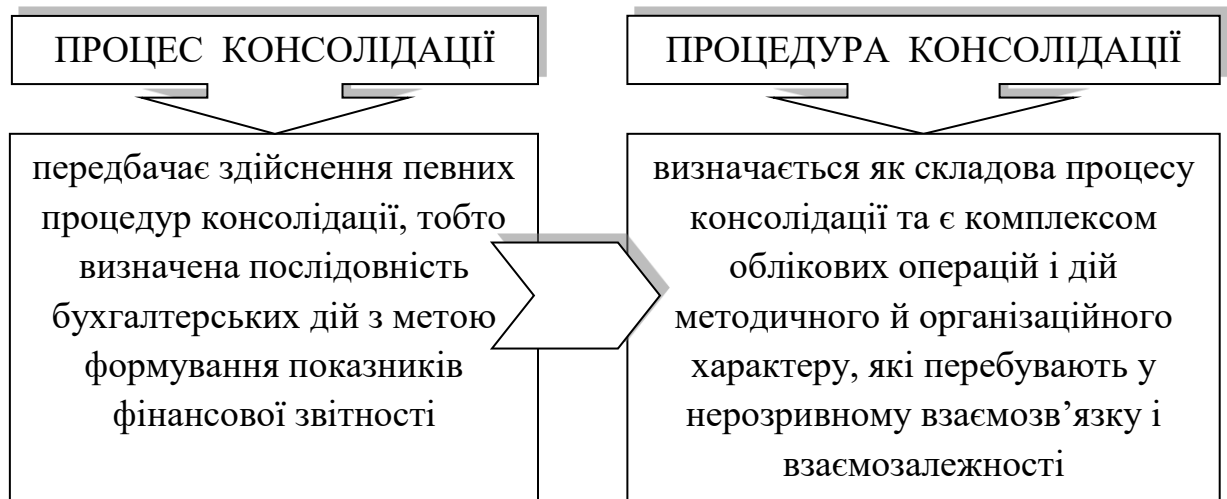

Рис. 7.3. Організаційні складові консолідації фінансової звітності

У процесі організації процедур підготовки консолідованої фінансової звітності необхідно враховувати основні вимоги:

- економічна сумісність суб'єктів господарювання (діяльність дочірнього підприємства повинна бути пов'язана з діяльністю материнського підприємства).
- можливість контролювати дочірні підприємства.

Створення холдингової групи підприємств відбувається в тому випадку, коли одне підприємство (материнське) контролює інше підприємство (дочірнє).

Це є можливим:

- а) у разі купівлі материнським підприємством більше як половини акцій (часток) у статутному капіталі дочірнього підприємства;
- б) у разі одержання контролю (вирішального впливу на фінансову та господарську політику дочірнього підприємства) в інший спосіб.

2. Попередні процедури формування консолідованої фінансової звітності

Холдингова група підприємств визначає чіткий алгоритм складання консолідованої фінансової звітності, який повинен не тільки стосуватися безпосередньо самого процесу консолідації, але й містити заходи, які здійснюються на підготовчих етапах. В цілому, такий алгоритм консолідації фінансової звітності, що пропонується до практичного застосування, наведено на рисунку 7.4.

Рис. 7.4. Алгоритм консолідації фінансової звітності

Для більш глибокого розуміння причин необхідності попередніх заходів щодо підготовки самого процесу консолідації фінансової звітності слід розглянути попередні процедури, що використовуються при складанні консолідованої фінансової звітності. Їх можна умовно поділити на дві групи (рис.7.5).

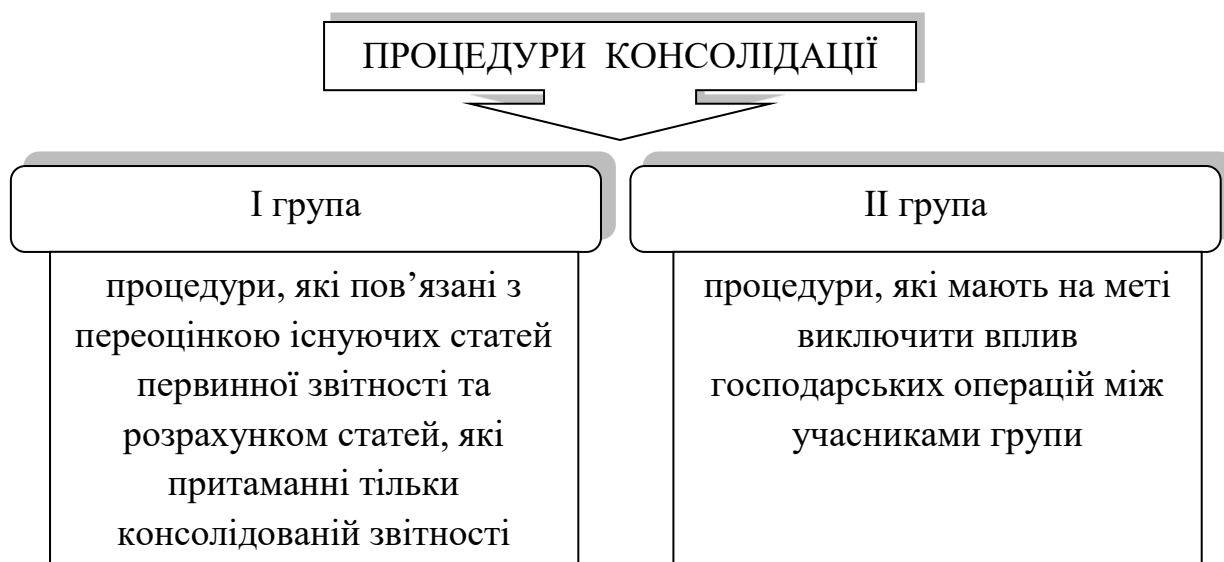

Рис. 7.5. Попередні процедури, що використовуються при складанні консолідованої фінансової звітності

До процедур оцінки будуть належати процедури рисунку 7.6.

Процедури виключення (коригування) результатів внутрішньогрупових операцій відображені на рисунку 7.7.

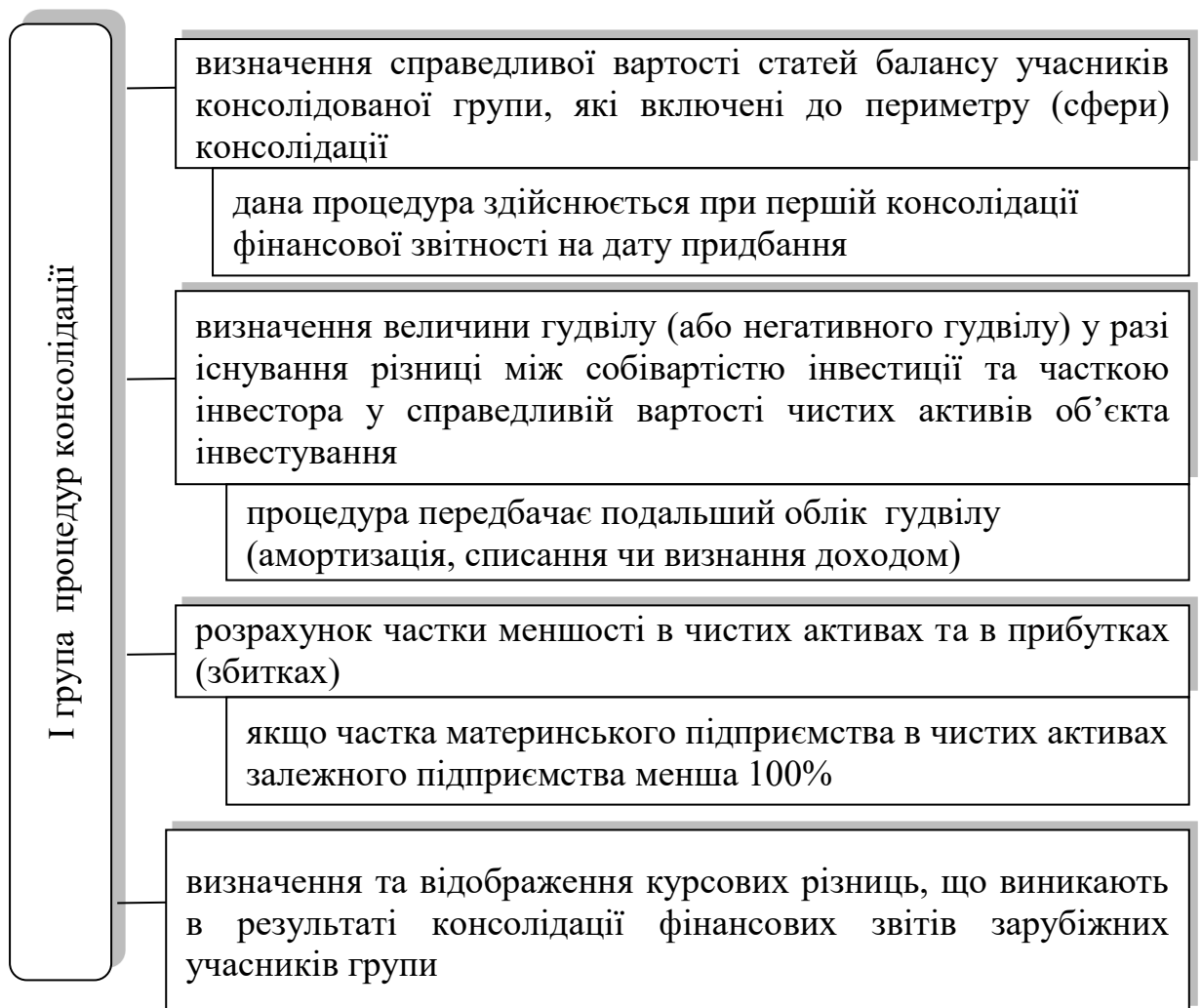

Рис.7.6. Процедури, які пов'язані з переоцінкою існуючих статей первинної звітності

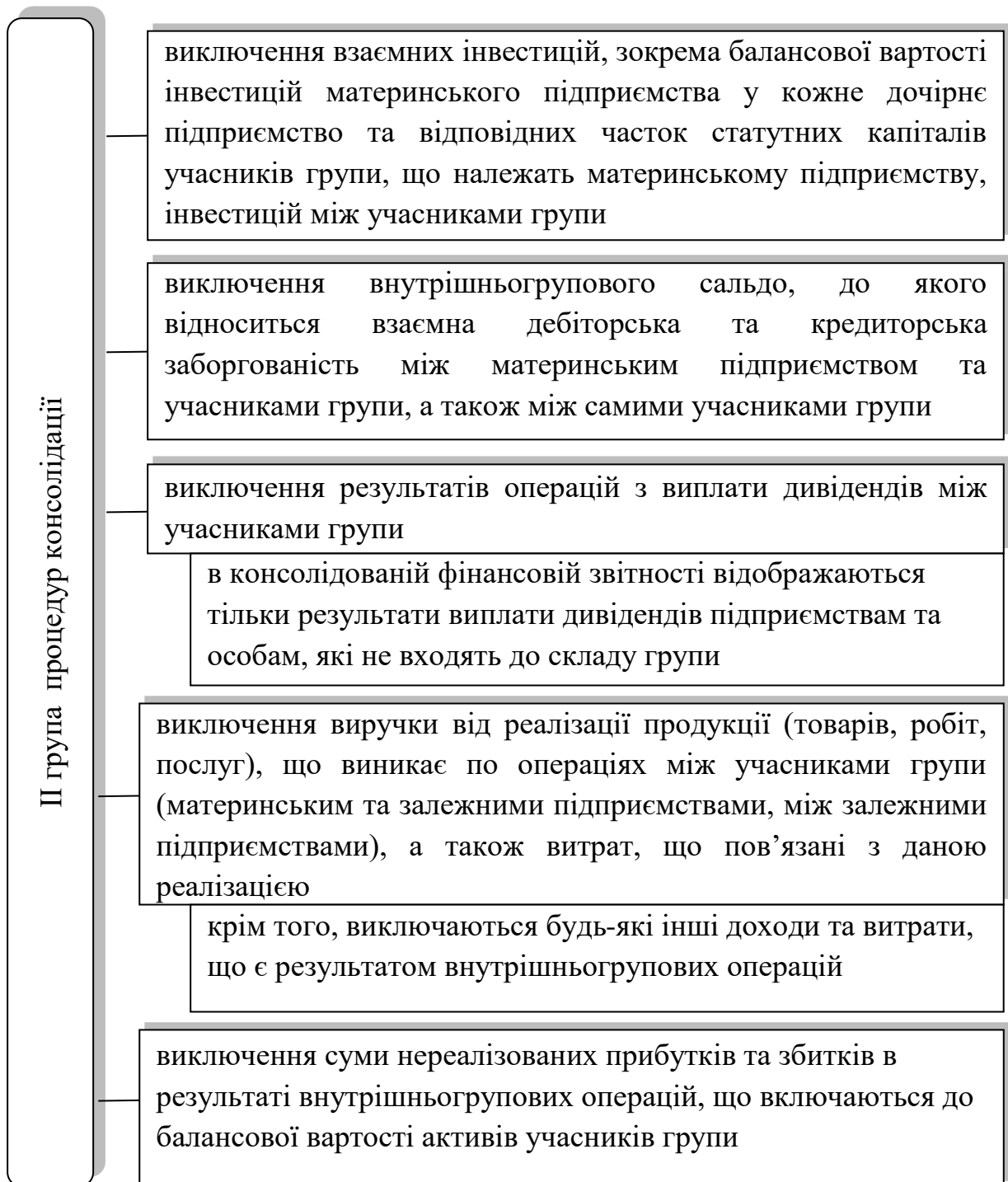

Рис.7.7. Процедури, які мають на меті виключити вплив господарських операцій між учасниками групи

3. Підготовчий етап формування консолідованої фінансової звітності

Необхідність інформаційного забезпечення вищенаведених процедур та дотримання принципів консолідованої звітності викликає необхідність проведення підготовчого етапу до складання консолідованої фінансової звітності. Метою підготовчого етапу є збирання додаткової інформації, яка не міститься в первинній фінансовій звітності учасників холдингової групи, та дотримання єдності принципів і методів підготовки інформації.

Підготовчий етап має містити такі процедури з підготовки до складання консолідованої фінансової звітності (рис. 7.8).

Рис.7.8. Схема стадій підготовчого етапу формування консолідованої фінансової звітності

Наступний крок – виконавчий етап, що передбачає безпосереднє проведення процедур консолідації, тобто отримання в спеціальних таблицях консолідованих даних та їх коригування.

Для того, щоб консолідована звітність різних холдингових груп була порівнювана і придатна для аналізу, вона потребує стандартизації (як, втім, і «звичайна» фінансова звітність). Тому, першим кроком на підготовчому етапі має бути визначення стандартів бухгалтерського обліку, відповідно до яких здійснюватиметься підготовка консолідованої фінансової звітності. На даний час підприємства України готують фінансову звітність за національними стандартами бухгалтерського обліку. Крім того можлива вимога власників бізнесу здійснювати підготовку консолідованої фінансової звітності згідно МСФЗ чи GAAP (особливо це актуальним стає, якщо власники є зарубіжними інвесторами).

Питання консолідації займають важливе місце в системі міжнародних стандартів (МСБО та МСФЗ). Відзначимо кілька стандартів, які мають безпосереднє відношення до консолідації фінансової звітності [33].

Перш за все, слід згадати Міжнародний стандарт фінансової звітності 10 «Консолідована фінансова звітність» [60]. Метою цього МСФЗ є встановлення принципів подання та підготовки консолідованої фінансової звітності, у випадках, коли суб'єкт господарювання може контролювати одного або кількох інших суб'єктів господарювання.

У МСБО 27 «Консолідована та окрема фінансова звітність» (Consolidated and Separate Financial Statements (2003), Separate Financial Statements (2011)) розкриваються поняття групи, контролю в середині групи, а також критерії, відповідно до яких компанії можуть вважатися материнськими чи дочірніми. Тут же описуються основні принципи і порядок консолідації, розкриття інформації в консолідованій звітності та вимоги до окремої фінансової звітності материнської компанії [55].

Ще один стандарт, який безпосередньо відноситься до питань консолідації, – МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу» (IAS 22 (1983) «Accounting

for Business Combinations» («Облік об'єднання бізнесу») замінено IFRS 3 «Business Combinations» (2004). Тут виділяються два типи об'єднань – придбання (купівля) і об'єднання інтересів (злиття). В обох випадках мова йде про застосування вже згаданої «повної консолідації», але, оскільки економічна сутність злиттів і придбань має свої особливості, це знаходить відображення в методології консолідації. У цьому ж стандарті викладаються вимоги до розкриття фінансової інформації при повній консолідації, включаючи як загальні вимоги, так і специфічні вимоги для придбань і для злиттів.

Питання консолідації стосуються не тільки відносин типу «материнська компанія – дочірня компанія», а й деяких інших ситуацій. До них, зокрема, відносяться спільна діяльність (коли дві і більше сторони здійснюють економічну діяльність, яка підлягає спільному контролю) та інвестиції в асоційовані компанії (підприємства, які не є дочірніми підприємствами або спільними, але на діяльність яких інвестор має суттєвий вплив). Такі інвестиції розглядаються в міжнародних стандартах МСБО 28 «Інвестиції в асоційовані підприємства» (Accounting for investments in associates) [56] і МСБО 31 «Частки у спільних підприємствах»¹⁶ (Interests In Joint Ventures) [57].

Крім того, питання консолідації в тій чи іншій мірі зустрічаються і в багатьох інших стандартах, наприклад:

- МСБО 1 «Подання фінансової звітності» (Presentation of financial statements) [53],
- МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу» (Business Combinations) [63],
- МСФЗ 11 «Спільна діяльність» (Joint Arrangements) [61],
- МСФЗ 12 «Розкриття інформації про частки участі в інших суб'єктах господарювання» (Disclosure of Interests in Other Entities) [62],
- МСФЗ 8 «Операційні сегменти» (Operating Segments) [64],

¹⁶ Втратив чинність для складання фінансової звітності за МСФЗ за звітні періоди, починаючи із 1 січня 2013 року.

- МСБО 24 «Розкриття інформації щодо зв'язаних сторін» (Related party disclosures) [54],
- МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання» (Financial instruments: presentation) [58],
- МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» (Financial instruments: recognition and measurement) [59].

Таким чином, питання складання консолідованої звітності в тій чи іншій мірі відображені в більше десятка із діючих міжнародних стандартів обліку та звітності [8].

Другою процедурою підготовчого етапу є визначення периметру консолідації, тобто визначення складу тих підприємств холдингової групи, показники яких необхідно включити до консолідованої звітності, чого вимагає принцип повноти інформації про учасників цієї групи. Якщо в групі не відбувається постійних реорганізацій, то дану процедуру достатньо провести один раз при першому складанні консолідованої фінансової звітності на дату придбання. Відповідно до П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» [81] та НП(С)БО 2 «Консолідована фінансова звітність» [67] звітність підприємств не консолідується, незважаючи на наявність відносин контролю, спільного контролю чи суттєвого впливу, якщо дані підприємства були придбані й утримується лише з метою їх наступного продажу протягом короткострокового періоду чи за наявності умов, які обмежують їх здатність передавати кошти материнському підприємству. Тому кількість учасників холдингової групи, що включена до периметру консолідації, може бути меншою, ніж загальна кількість учасників консолідованої холдингової групи.

Головне (материнське) підприємство холдингової групи на даному етапі консолідації для визначення складу групи повинно визначити ступінь свого контролю та ті підприємства, що є об'єктом його інвестицій (останнє більше стосується великих холдингових груп зі складною структурою). Класифікація ступенів можливої залежності між підприємствами відповідно до частки участі в капіталі іншого підприємства наведено в

таблиці 7.1. Такий підхід (в залежності від частки участі в капіталі) до визначення складу холдингової групи та периметру консолідації можна назвати формальним (або правовим).

Таблиця 7.1

Ступені можливої залежності між підприємствами відповідно до частки участі в капіталі іншого підприємства

Частка участі	Права учасника
100 %	Вичерпний контроль – наявність усіх прав власності
75 %	Повний контроль – створення, реорганізація та ліквідація дочірніх підприємств, філій та представництв, затвердження їх статутів та положень (для акціонерних товариств згідно ст. 42 ЗУ «Про господарські товариства» [23]) – рішення про відчуження майна товариства на суму, що становить більше 50% вартості майна, зміни до статуту, рішення про ліквідацію (для всіх товариств згідно ст. 98 Цивільного кодексу України [106])
60 % + 1 акція	Наявність правочинного пакету акцій – загальні збори визнаються правочинними, якщо в них беруть участь акціонери, що мають відповідно до статуту товариства більш як 60 відсотків голосів (для акціонерних товариств, товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю згідно ст. 41 ЗУ «Про господарські товариства» [23]) – для повних та командитних товариств усі рішення приймаються за одностайною згодою всіх учасників (для командитних – повних учасників)
50 % + 1 акція	Контроль (П(С)БО 19 [83], МСБО 27 [55]) Вирішальний вплив (ЗУ «Про холдингові компанії» [26]) Вирішальна залежність (ст. ст. 126 Господарського кодексу України [11]) – володіння корпоративним пакетом акцій – відносини на рівні «материнське підприємство – дочірнє підприємство». – достатній контроль для формування органів управління

	дочірнього підприємства, затвердження річних результатів діяльності, вирішальний вплив на господарську діяльність
Рівна частка	Спільний контроль – це погоджений контрактом розподіл контролю за економічною діяльністю, який існує, лише якщо стратегічні фінансові операційні рішення, пов'язані з діяльністю, потребують одностайної згоди сторін угоди про розподіл контролю (контролюючих учасників). Така ситуація зокрема можлива, коли два учасники мають по 50% акцій
40 %	Блокуючий пакет – якщо такий учасник не реєструється на загальних зборах, то вони не можуть відбутися – при володінні такою часткою в капіталі можливий фактичний контроль
20 %	Суттєвий вплив – повноваження брати участь у прийнятті рішень з фінансової та операційної політики суб'єкта господарювання, але не контроль і не спільний контроль – відносини рівня «інвестор (учасник) – асоційоване підприємство» (згідно МСБО 28 [56]).

Контроль або суттєвий вплив може визнаватись і при інших умовах, ніж необхідна величина частки участі в капіталі, умовах. П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств» не наводить критеріїв визнання контролю, проте відповідно до п. 13 МСБО 27 «Консолідована та окрема фінансова звітність»¹⁷ контроль визнається, навіть коли материнському підприємству належить половина або менше від половини голосів суб'єкта господарювання [83, 55].

Такі критерії наявності контролю можна назвати критеріями фактичного контролю.

¹⁷ п.13. Вважається, що контроль існує, якщо материнське підприємство володіє (прямо чи опосередковано через дочірні підприємства) понад половиною голосів суб'єкта господарювання (за винятком виключних випадків, коли можна чітко продемонструвати, що таке володіння не створює контролю).

Поняття контролю є ключовим при відповіді на запитання, чи можна вважати дві компанії відповідно материнською і дочірньою. У загальному випадку контроль визначається як здатність материнської компанії управляти фінансовою та операційною політикою дочірньої компанії з метою отримання певних економічних вигод. Як правило, контроль має на увазі власність, тобто пряме або опосередковане володіння більше 50% голосуючого потенціалу (акцій з правом голосу) дочірньої компанії. У той же час, міжнародні стандарти, зокрема (МСБО 27) передбачають й інші критерії наявності контролю [55], відображені на рисунку 7.9.

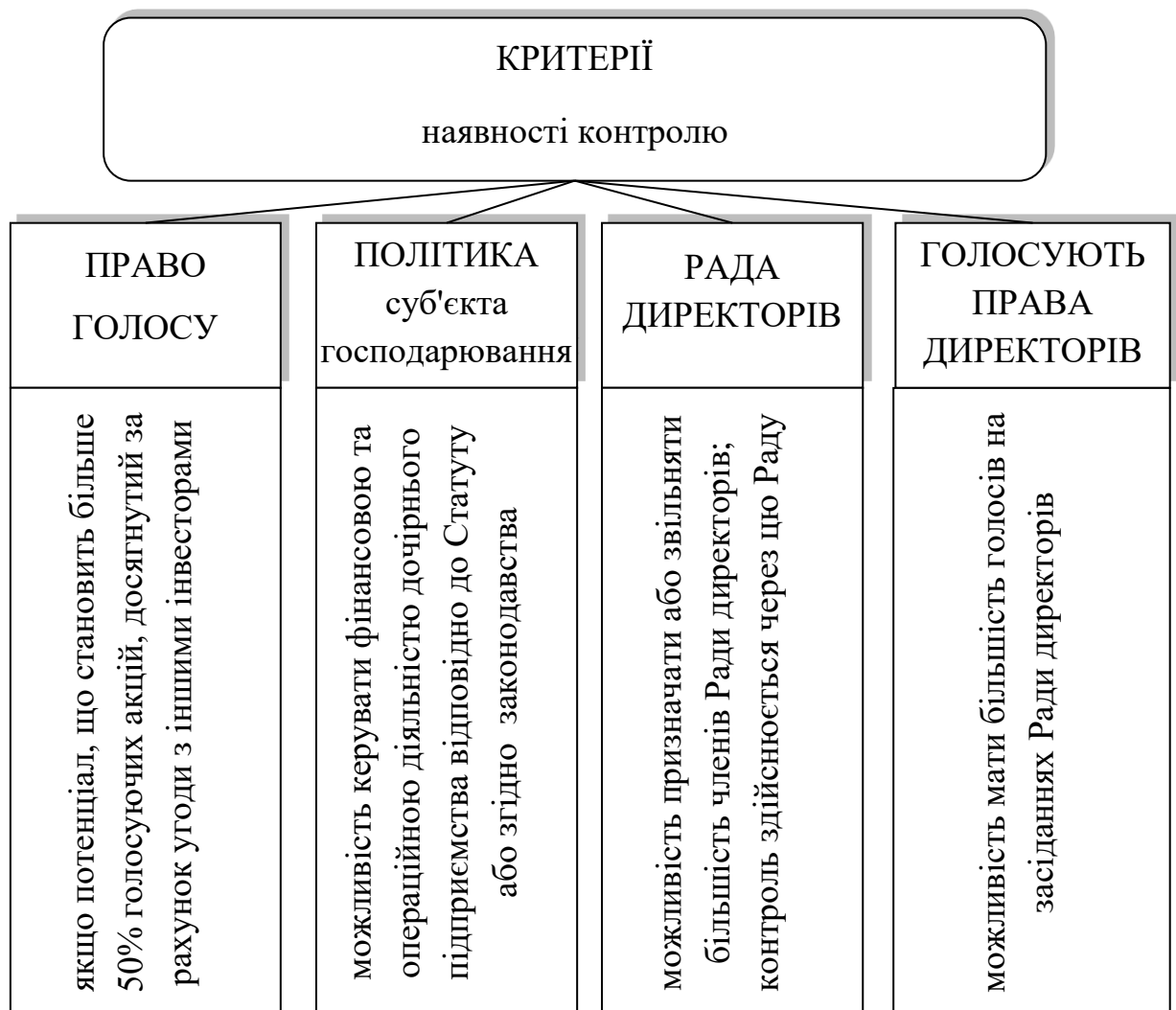

Рис. 7.9. Критерії наявності контролю, згідно МСБО 27
«Консолідована та окрема фінансова звітність»

Отже, консолідована фінансова звітність містить показники річної фінансової звітності учасників консолідованої холдингової групи, які враховуються відповідно до периметру консолідації (табл. 7.2). При цьому необхідно врахувати, що:

– контроль – це можливість управляти фінансовою та господарською політикою підприємства з метою отримання вигоди від його діяльності.

– суттєвий вплив – це повноваження брати участь у прийнятті рішень з фінансової та господарської політики підприємства, при цьому не здійснюючи контроль цієї політики.

Таблиця 7.2

Визначення периметру консолідації

№	Вид контролю	Питома вага вкладень в капітал об'єкта інвестування %	Характеристика видів впливу	Метод консолідації
1	Контроль	Більше ніж 50	Можна довести, що таке володіння є контролем	Повна консолідація
2	Контроль	Менше ніж 50	Консолідована холдингова група здійснює контроль над певними аспектами діяльності асоційованої компанії	Участь у капіталі
3	Контроль	Менше ніж 20, а також від 20 до 50	Контроль є, якщо материнська компанія прямо або опосередковано, через третіх осіб, володіє часткою управлінських голосів, що перевищує 50 % завдяки угодам з іншими інвесторами, має право управляти виробничою та фінансовою політикою підприємства за установчими документами, має право призначати	Повна консолідація

			або звільняти з посади більшість членів органу управління компанії, має право визначального голосу в керівному органі компанії	
4	Суттєвий вплив	Від 20 до 50	Можна довести, що таке володіння є суттєвим впливом	Участь у капіталі
5	Суттєвий вплив	Менше ніж 20	Суттєвий вплив (прямий або опосередкований, через третіх осіб) є, якщо виконуються мінімум дві з чотирьох вимог: 1. Материнська компанія має представників у керівному органі об'єкта інвестування 2. Материнська компанія бере участь у визначенні стратегії й операцій компанії - об'єкта інвестування 3. Між материнською компанією й об'єктом інвестування здійснюється обмін керівним персоналом; 4. Материнська компанія надає суттєву технічну інформацію	Участь у капіталі
6	Тимчасовий контроль (інвестиція)	До 100	Можна довести, що: 1. Фінансові інвестиції здійснені з метою наступного перепродажу протягом 12 місяців з дати інвестування 2. Асоційована або дочірня компанія перебуває та здійснює діяльність в умовах, що перешкоджають їй передавати кошти інвесторові протягом періоду, що перевищує 12 місяців	Відображаються в обліку у портфелі на продаж за собівартістю

Дані два фактори визначають форми інвестицій в інше підприємство, які призводять до виникнення підконтрольності (материнське і дочірнє підприємства) або викликають утворення асоційованих та спільних підприємств.

Залежно від ступеня підконтрольності підприємств використовуються різні методи консолідації звітності (табл. 7.3).

Таблиця 7.3

Залежність методики обліку та оцінки фінансових інвестицій
від ступеня контролю

Ступінь підконтрольності	Суттєвий вплив	Спільний контроль	Контроль	Мінімальний вплив
Статус об'єкта контролю	Асоційоване підприємство ¹⁸	Спільне підприємство ¹⁹	Дочірнє підприємство ²⁰	Інвестиції
Відсоток прав участі інвестора в голосуванні	Менше 20%	20% - 50%	Понад 50%	–
Метод консолідації	Метод участі в капіталі	Метод пропорційної консолідації	Метод повної консолідації	Метод обліку за собівартістю та метод обліку за справедливою вартістю
Регулюючий стандарт	П(С)БО 12 МСБО 28	П(С)БО 12 МСФЗ 11, МСБО 31	НП(С)БО 2 МСБО 27 МСФЗ 3	МСБО 27 МСБО 39

Слід зауважити, що під час складання консолідованої фінансової звітності не враховуються показники річної звітності асоційованих або дочірніх компаній, якщо інвестиції в них мають тимчасовий характер,

¹⁸ Асоційоване підприємство – підприємство, яке не є ні дочірнім, ні спільним, але на діяльність якого інвестор має суттєвий вплив. Такий вплив може надаватися через володіння акціями з правом голосу (20 % і більше), представництво в органах управління, участь у формуванні політики, наявність великих угод між сторонами, обмін управлінським персоналом, надання важливої технічної інформації тощо.

¹⁹ Спільне підприємство – це контрактна угода, за якою дві або кілька сторін здійснюють економічну діяльність, яка підлягає спільному контролю; спосіб ведення бізнесу, коли дві або більше сторони здійснюють економічну діяльність під спільним контролем, на підставі спеціальної договірної угоди (спільний проект або спільне підприємство)

²⁰ Дочірнє підприємство – підприємство, яке інвестор контролює

тобто здійснені з метою наступного перепродажу протягом 12 місяців з дати інвестування.

Таким чином, методика складання консолідованої фінансової звітності представлена сукупністю методів консолідації звітності, а саме послідовністю їх застосування.

Третій крок підготовчого етапу полягає у визначенні способу збору інформації про внутрішньогрупові операції та проведення необхідної роботи з його впровадження. Таких способів два²¹:

- формування спеціальних форм внутрішньогрупової звітності, розроблених у відповідності з існуючими внутрішньогруповими операціями та методикою консолідації, що використовується;
- формування єдиної інформаційної бази, що передбачає використання сучасних інформаційних технологій.

Проблема існує в оптимізації співвідношення якості інформації, яка збирається, та витрат, пов'язаних з її збиранням.

Четвертим кроком підготовчого етапу є визначення методів консолідації фінансової звітності, основними з яких є метод повної консолідації, метод пропорційної консолідації та метод участі в капіталі.

При складанні консолідованої звітності окремі нюанси виникають в залежності від того, яким чином історично відбулося об'єднання компаній, тобто за яких обставин одна із компаній стала дочірньою по відношенню до іншої [31].

Існує два типи об'єднання компаній – придбання²² і об'єднання інтересів (злиття)²³. За своїм характером ці два способи об'єднання бізнесу

²¹ Перший спосіб є досить трудомістким та пов'язаним з ризиком викривлення інформації, оскільки передбачає її подвійну обробку (в момент заповнення форм внутрішньогрупової звітності та в момент переносу даних в консолідаційні таблиці).

Другий спосіб є більш прогресивним, але основою його є використання досить дорогих систем автоматизації (Oracle, Hyperion Enterprise, SAP R/3, 1 C: Консолідація 8.0 або самостійно створених).

відрізняються один від одного, що, в свою чергу, впливає на методологію формування консолідованої звітності [47].

Крім того, поряд з «класичною» холдинговою групою, до складу якої входять материнська та дочірні компанії, існують й інші види інвестицій, що передбачають формування консолідованої звітності (див. табл. 7.3) [39]. Це асоційована компанія і спільна діяльність.

В свою чергу, залежно від характеру операції при інвестуванні і встановленні контролю виділяють два метода складання первинної консолідованої фінансової звітності:

- метод купівлі (придбання);
- метод злиття (поглинання).

Метод злиття підприємств, який був передбачений раніше (до 2013р.), нині не застосовують.

В основу процедури консолідації покладено метод придбання. Даний метод передбачає здійснення оцінки вартості об'єднання і розподіл на дату придбання (дату одержання контролю) вартості об'єднання на придбані активи, зобов'язання та умовні зобов'язання.

Отже, вартість об'єднання відображається в окремій фінансовій звітності материнського підприємства як фінансова інвестиція в об'єкт придбання.

Вартість об'єднання дорівнює сумі грошових коштів та їх еквівалентів, сплачених за придбані акції (частки капіталу), а саме скільки коштує материнському підприємству здобуття права контролю завдяки придбанню прав голосу

²² Під придбанням розуміють операцію, коли одна компанія (покупець) отримує контроль над операціями і чистими активами іншого підприємства (продавця) в обмін на передачу активів, прийняття зобов'язань або емісію акцій

²³ Об'єднання інтересів (злиття) – операція, в результаті якої акціонери компаній, що об'єднуються продовжують здійснювати спільний контроль над своїми загальними чистими активами і операціями та ділять між собою вигоди і ризики об'єднаної компанії, при цьому жодна зі сторін не може бути визначена як покупець.

Методи консолідації та межі їх застосування можуть бути представлені у вигляді схеми (рис.7.10).

Форма об'єднання компаній або інвестицій, згідно з МСФЗ, знаходить відображення в методах консолідації.

Повна консолідація (Entity concept) виходить з того, що холдингова група є єдиним економічним утворенням, при цьому консолідації підлягають всі чисті активи дочірніх компаній (пріоритет контролю над володінням), а права меншості відображаються в пасиві консолідованого балансового звіту. Варіаціями цього методу є метод придбання і метод об'єднання інтересів. Використовується для дочірніх підприємств, що утворилися в результаті або придбання, або злиття.

Рис. 7.10. Методи консолідації відповідно до форм об'єднання підприємств згідно МСФЗ

Метод пайової участі (Equity method) застосовується для обліку інвестицій в асоційовані компанії. Такі інвестиції спочатку (в момент інвестування) відображаються за номінальною вартістю, при цьому

виникає гудвіл – як різниця між номіналом інвестиції і часткою інвестора в чистих активах асоційованої компанії. Надалі зміна частки інвестора в чистих активах, а також амортизація гудвілу відображаються в консолідованому балансі в кореспонденції з рахунками прибутків і збитків. Відзначимо, що асоційована компанія не є частиною групи, тому елімінування внутрішньогрупових операцій не застосовується, а частка групи в прибутку асоційованої компанії, накопиченої з моменту інвестування, показується окремо від накопиченого капіталу групи.

Пропорційна консолідація (Proportional consolidation) була загальноприйнятим методом формування консолідованої фінансової звітності для спільної діяльності та застосовувалась до 2013 року. Її відмінність від повної консолідації полягає в тому, що консолідуються не усі контрольовані активи, а тільки ті, якими учасник спільного проекту реально володіє. Зрозуміло, в цьому випадку частка меншості в консолідованій звітності не присутня. Участь у спільній діяльності (активи, пасиви, доходи, витрати) можуть показуватися в звітності учасника або разом з іншими аналогічними активами, пасивами, доходами і витратами, або у вигляді окремих позицій.

П'ятим кроком підготовчого етапу консолідації фінансової звітності є впровадження єдиної облікової політики в холдинговій групі щодо подібних операцій. Єдина облікова політика холдингової групи повинна стосуватися таких питань (рис. 7.11).

Якщо учасник консолідованої холдингової групи здійснює специфічні операції, які відрізняються від переліку видів діяльності решти учасників, то про це слід надати докладну інформацію у примітках до консолідованої фінансової звітності. Для забезпечення порівняння показників діяльності учасників консолідованої холдингової групи, а також з метою забезпечення відповідності облікової політики нового учасника обліковій політиці групи слушною є вимога щодо необхідності внесення змін в облікову політику дочірньої або асоційованої компанії

протягом шести місяців з дати придбання контролю або суттєвого впливу. Винятком є компанії, які здійснюють відмінні від групи операції (наприклад, банки). На основі положень єдиної облікової політики групи мають бути гармонізовані облікові політики всіх учасників такої холдингової групи.

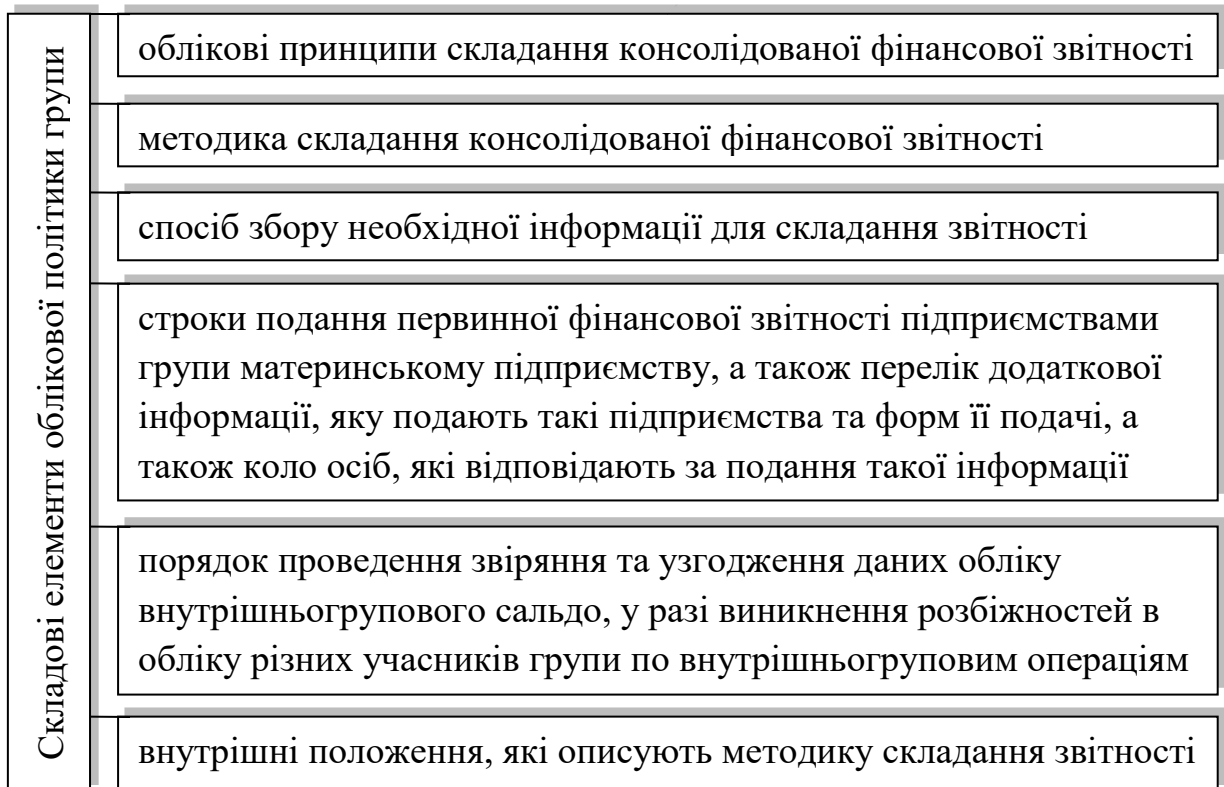

Рис. 7.11. Єдина облікова політика групи підприємств

Процедури шостого кроку підготовчого етапу складання консолідованої фінансової звітності (приведення до єдиної дати та єдиної валюти) повинні проводитися кожного разу при її складанні у разі наявності зарубіжних залежних підприємств.

Звітні дані асоційованих і дочірніх компаній, які перебувають за кордоном, мають бути перераховані в національну валюту за стандартними правилами (рис.7.12).

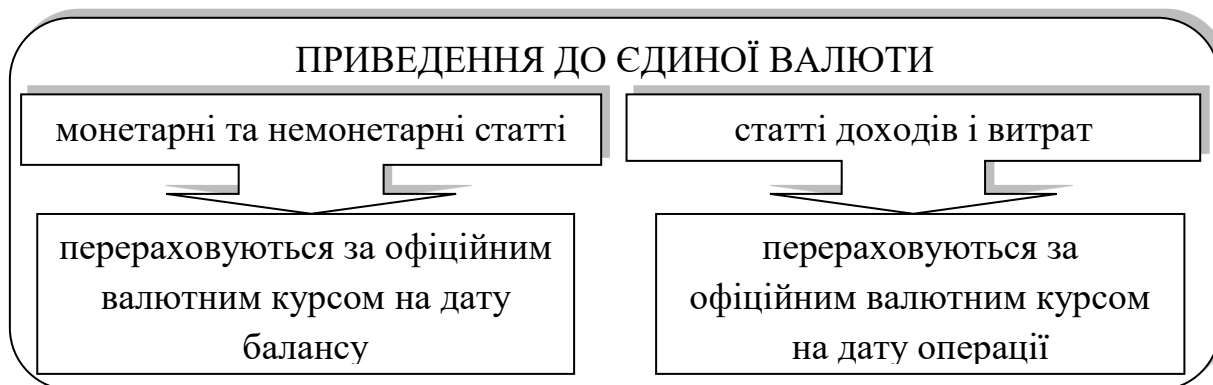

Рис. 7.12. Процедура приведення консолідованої фінансової звітності до єдиної валюти

Таким чином, організація складання консолідованої фінансової звітності має обов'язково передбачати підготовчий етап з відповідними кроками.

4. Графік консолідації

Основні принципи консолідації визначаються формуванням консолідованої фінансової звітності холдингової групи, що засноване на об'єднанні інформації, яка міститься в звітності материнської і дочірніх компаній [47]. Але консолідація не зводиться до прогресивного додавання аналогічних статей активів, зобов'язань, капіталу, доходів та витрат: процес консолідації передбачає цілий ряд спеціальних розрахунків і може бути представлений у вигляді багатокрокової процедури – графіка консолідації (consolidation schedule). При цьому на кожному етапі передбачаються ті чи інші дії щодо перетворення фінансових звітів окремих компаній і деякої додаткової інформації в комплект консолідованої звітності, яка складена відповідно до тих чи інших стандартів [45].

Одноставної думки щодо питань послідовності складання консолідованої фінансової звітності не вироблено. Тому доцільно застосовувати відкоригований графік складання консолідованої фінансової звітності (рис. 7.13).

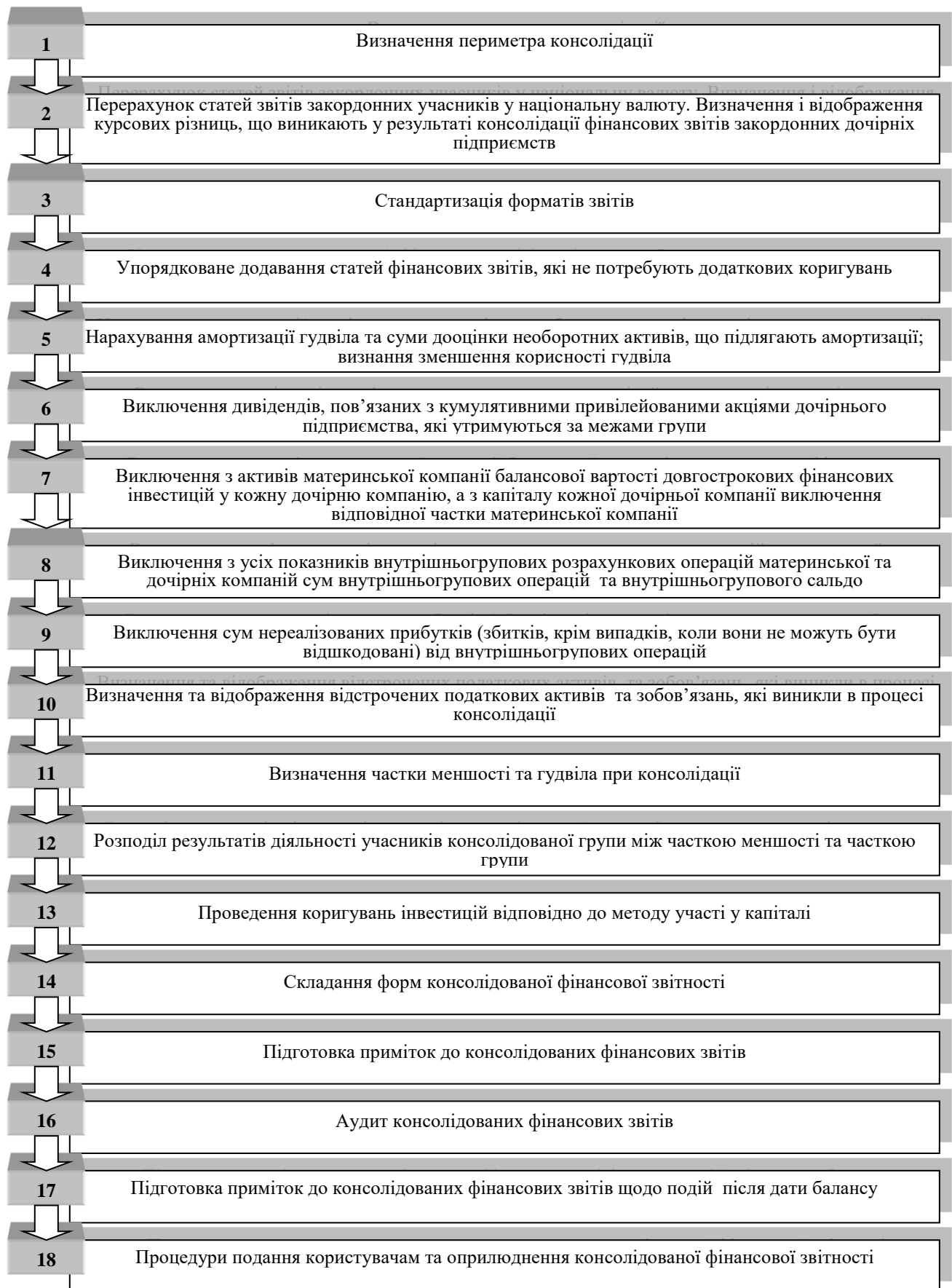

Рис. 7.13. Стадії повної консолідації

З метою складання консолідованої фінансової звітності спочатку здійснюють регульовальні записи у трансформаційних таблицях. Регульовальні записи не відображаються у бухгалтерському обліку материнської компанії, асоційованих, дочірніх підприємств – учасників консолідованої холдингової групи.

Здійснення коригувань досягається за допомогою застосування методу елімінування.

В цілому методика складання консолідованої фінансової звітності є досить складною, тому що при наступній консолідації звітності необхідно здійснювати елімінування (виключення) статей з метою запобігання повторного рахунку і штучного завищення величини капіталу та фінансових результатів .

До числа найбільш загальних кроків формування консолідованої звітності відносяться:

- елімінування внутрішньогрупових операцій;
- розрахунок гудвілу;
- розрахунок накопиченого капіталу;
- розрахунок прав меншості;
- безпосереднє формування звітів.

Розглянемо докладніше перераховані процедури консолідації.

Внутрішньогрупові операції. Як вже було сказано раніше, консолідована звітність холдингової групи підприємств складається так, як наче вся група є єдиним підприємством (повна консолідація). Але з цього випливає, що в консолідовану звітність не слід включати показники, що характеризують внутрішньогрупові операції, тобто відносини елементів холдингової групи один з одним [117]. Напрошується аналогія зі звичайною фінансовою звітністю: вона характеризує відносини компанії з зовнішнім середовищем, але ніяк не відносини між підрозділами, що знаходяться всередині компанії.

Тобто внутрішньогруповими є операції, які здійснюються між материнським і дочірніми підприємствами або між дочірніми підприємствами в межах консолідованої холдингової групи. Наприклад, реалізація активів у межах консолідованої групи, надання послуг, нарахування дивідендів, фінансовий та оперативний лізинг.

Найбільш типовим прикладом внутрішньогрупової операції може служити реалізація товарів одним з підприємств холдингової групи іншому підприємству тієї ж групи. Реалізація відображається у фінансовій звітності кожного з учасників угоди (балансі та звіті про прибутки і збитки), і це адекватно характеризує економічну сутність відносин між двома самостійними організаціями. Але якщо подивитися на стан справ з позиції холдингової групи в цілому, то суть подій, що відбулися буде виглядати зовсім інакше. Справа в тому, що обидва підприємства знаходяться всередині холдингової групи, і тому, з точки зору групи, ніякої реалізації не було, сталося лише просте переміщення запасів з одного підрозділу в інший. Тому всі перераховані вище наслідки угоди повинні бути виключені з консолідованої фінансової звітності (але при цьому, зрозуміло, зберегтися в звітах кожного окремого підприємства). Ця процедура і називається елімінування (виключенням) внутрішньогрупових операцій.

Внутрішньогрупові операції підлягають елімінуванню при складанні консолідованого балансу та консолідованого звіту про фінансові результати, як і внутрішньогрупові сальдо за розрахунками.

Поняття «елімінування» (від лат. *eliminare*) запозичене з економічного аналізу та означає виключати, усувати вплив всіх факторів на величину результативного показника, крім одного [113]. При складанні консолідованої фінансової звітності елімінування має інший зміст, а статті, які підлягають елімінуванню – це статті, які виключаються із консолідованої звітності для уникнення подвійного рахунку та завищення показників консолідованої звітності.

Елімінуванню підлягають всі боргові відносини між елементами холдингової групи: адже, з точки зору «єдиного підприємства», борг одного підрозділу перед іншим ніяк не повинен позначатися на вимогах і зобов'язаннях підприємства в цілому [92]. Сказане стосується не тільки до заборгованостей, що виникли в результаті торгових угод, а й до кредитних операцій (включаючи як основну суму, так і відсотки), а також до нарахованих дивідендів.

Відповідно до принципу нарахування в обліку материнської і дочірніх компаній визнаються доходи і витрати за внутрішньогруповими операціями, які за відповідними статтями розкриваються в індивідуальних звітах про фінансові результати діяльності материнського і дочірніх підприємств. Але з позиції консолідованої холдингової групи підприємств як економічного об'єднання дохід від внутрішньогрупової реалізації продукції, робіт, послуг не збільшує консолідованої суми чистих активів холдингової групи, поки процес реалізації не вийшов за межі цієї групи. Тому до складу доходів консолідованої холдингової групи підприємств включають доходи від операцій, проведених з третіми особами – не членами консолідованої холдингової групи. Щодо витрат – у консолідованому звіті про фінансові результати мають визнаватись суми витрат на придбання активів тільки у третіх осіб. Тобто, під час складання консолідованої фінансової звітності виключенню підлягають:

- дохід від реалізації продукції та собівартість реалізації продукції із фінансових звітів підприємства-продавця до здійснення їх реалізації за межі холдингової групи – у разі реалізації активів у межах консолідованої холдингової групи;
- суми нарахованих та визнаних у фінансових звітах членів консолідованої холдингової групи процентів за позиками за відповідними статтями – у випадку надання фінансової допомоги;

- суми орендної плати, визнані в індивідуальних фінансових звітах членів консолідованої холдингової групи у складі доходів і витрат – згідно договорів оренди;
- суми доходів і витрат за відповідними статтями – у разі надання інших послуг.

Отже, завдяки виключенню внутрішньогрупових операцій консолідована фінансова звітність відбиватиме результати операцій консолідованої холдингової групи із сторонніми контрагентами.

Якщо розрахунки за внутрішньогруповими операціями на дату балансу не завершені, в індивідуальних фінансових звітах материнського та дочірніх підприємств будуть визнані сальдо дебіторської і кредиторської заборгованості, які підлягають виключенню під час консолідації.

Нереалізовані прибутки, які виникають у результаті внутрішньогрупових операцій, підлягають виключенню під час консолідації. Нереалізовані збитки також підлягають виключенню, крім випадків, коли витрати не можуть бути відшкодовані. Продаж членами консолідованої холдингової групи один одному активів спричиняє появу в обліку в підприємства-продавця певного фінансового результату (прибутку або збитку), який одночасно формує суму націнки або знижки до вартості цих активів, відображених у балансі підприємства-покупця. Проблема консолідації звітності ускладнюється, якщо активи, що становлять внутрішньогруповий оборот, цілком або частково залишаються на балансі покупця на кінець звітного періоду. З позиції консолідованої холдингової групи такий фінансовий результат продавця є нереалізованим, а вартість активів покупця виявляється завищеною або заниженою. Отже, для складання консолідованих фінансових звітів необхідно виключити нереалізовані прибутки (збитки) підприємства-продавця і відповідно відкоригувати вартість активів підприємства-покупця [12].

Крім того, виключення сум нереалізованих прибутків (збитків) від внутрішньогрупових операцій обумовлює появу тимчасових різниць між податковим і обліковим прибутком, а отже необхідно визначити та відобразити відстрочені податкові активи та зобов'язання, які виникли в процесі консолідації.

Материнська компанія визначає частку меншості в капіталі і фінансових результатах дочірньої компанії. Дивіденди, одержані від компаній – учасників консолідованої холдингової групи, мають бути виключені з доходів цієї групи. Частка меншості акціонерів дочірньої компанії у дивідендах має бути розкрита у консолідованому балансі окремою статтею у складі капіталу.

Частка меншості у прибутках (збитках) дочірньої компанії має бути відображена окремою статтею у консолідованому звіті про фінансові результати діяльності холдингової групи. Частка меншості має бути конкретизована стосовно статутного капіталу, резервів і фінансових результатів діяльності дочірньої компанії.

Гудвіл. У загальному випадку гудвіл (goodwill) являє собою різницю між вартістю бізнесу в цілому і агрегованою величиною його ідентифікованих чистих активів, оцінених за справедливою вартістю. Сутність гудвілу складається в оцінці додаткового економічного потенціалу компанії – коли в силу тих чи інших причин підприємство здатне отримати додаткові економічні вигоди, на додаток до «звичайного» прибутку від використання своїх чистих активів. Причини виникнення гудвілу можуть бути доволі різними: ефективна маркетингова кампанія («розкрученість» фірми), наявність висококваліфікованої команди менеджерів, прогресивна організація праці та ефективна мотивація персоналу, переваги географічного розташування, стійка клієнтська база і т.п. Все це підвищує рейтинг компанії і не випадково гудвіл досить часто називають «діловою репутацією» [117].

В принципі, і ринкова вартість компанії, і справедлива оцінка її чистих активів можуть бути визначені для будь-якого підприємства, навіть якщо воно ніколи не продавалося і не продається. У цьому випадку має місце внутрішній гудвіл, який можна оцінити, але не прийнято відображати у фінансовій звітності (оскільки база для розрахунків є гіпотетичною, а не реальною). Але якщо продаж підприємства став доконаним фактом, і при цьому за нього було сплачено суму, що перевищує вартість чистих активів, то в цьому випадку гудвіл наче матеріалізується і теж стає об'єктивним фактом. Такий гудвіл («придбаний») відображається у консолідованій фінансовій звітності холдингової групи (але при цьому не фігурує в звітності материнської або дочірньої компанії). Гудвіл слід відображати за окремою статтею активу консолідованого балансу.

Гудвіл може бути не тільки позитивним, але і негативним (якщо сума придбання компанії менше справедливої вартості чистих активів). Для таких ситуацій стандартами передбачені особливі правила відображення гудвілу в фінансовій звітності. Негативний гудвіл підлягає розкриттю за тією самою статтею зі знаком «мінус».

Отже, гудвіл має розраховуватись на час придбання і є різницею між вартістю акцій, яка відображена в індивідуальних фінансових звітах учасників консолідованої холдингової групи, та сумою чистих активів (статутного капіталу, резервів, нерозподіленого прибутку та інших показників власного капіталу) учасника, помноженою на частку контролю консолідованої холдингової групи в статутному капіталі учасника.

Накопичений капітал. У консолідовану звітність повністю включається капітал материнської компанії. Що ж стосується дочірнього підприємства, то було б неправильно включати його в звітність цілком. Адже деяка його частина, а саме – та, яка існувала в момент придбання, вже, по суті справи, увійшла в консолідовану звітність – через вартість чистих активів, на основі якої розраховувався гудвіл. Тому, щоб уникнути

подвійного рахунку, до консолідованого балансу слід включити тільки той накопичений прибуток, який сформувався вже після дати придбання, причому тільки в тій частині, яка належить материнському підприємству.

Крім того, як вже було сказано вище, при консолідації в балансі з'являється новий актив – гудвіл, який розраховується за станом на момент придбання і амортизується. Тому консолідована сума накопиченого капіталу зменшується на величину амортизації гудвілу за період між датою придбання і звітною датою.

Права меншості. Розглянемо приклад коли материнська компанія володіє 80 % голосуючих акцій своєї дочірньої компанії. Припустимо, що вартість деяких активів материнського підприємства (наприклад, товарних запасів) становить 500 тис. ум.од., а вартість аналогічних активів дочірнього підприємства – 100 тис. ум.од. Питання: яка сума буде фігурувати в рядку «Товарні запаси» консолідованої звітності?

Напрошується відповідь: 580 тис. ум.од. (вартість запасів материнського підприємства плюс 80 % запасів дочірньої компанії). Таке міркування виглядає цілком обґрунтованим, і все ж один аргумент спонукає до того, щоб поставити під сумнів його справедливість.

Так, дійсно, материнська компанія володіє дочірньою компанією на 80 %, але ця частка володіння дає материнській компанії повний (тобто 100 %) контроль над усіма активами і зобов'язаннями дочірньої компанії, в т.ч. і над товарними запасами. А це означає, що материнська компанія, володіючи консолідованими запасами на 580 тис. ум.од., контролює консолідовані запаси на 600 тис. ум.од. Або, інакше кажучи, материнська компанія контролює кілька запасів, які їй не належать, і сума цих запасів становить 20 тис. ум.од. (20 % від суми запасів дочірнього підприємства).

У цьому випадку доречно згадати принцип пріоритету змісту над формою. Зокрема, цей принцип передбачає пріоритет відносин економічного контролю (змісту) над відносинами власності (формою), і тому саме 100 тис. ум.од. запасів повинні бути показані в активі

консолідованого балансового звіту. Але при цьому «чужа» власність, контрольована холдинговою групою, але та, що належить міноритарним акціонерам²⁴ дочірньої компанії (20 тис. ум.од.), також повинна знайти відображення в балансі: вона показується в пасиві та носить назву частки меншості (minority interest).

Таким чином, частка меншості, представлена в пасиві консолідованого балансового звіту, розраховується шляхом множення вартості чистих активів дочірньої компанії на частку володіння міноритарних акціонерів.

Виділення частки меншості відбувається і при формуванні консолідованого звіту про прибутки і збитки. В цьому випадку, перш за все, розраховується консолідований прибуток після оподаткування, а потім (в окремому розділі звіту) показується, яка частина цього прибутку належить материнській компанії, а яка – міноритарним акціонерам.

Таким чином, консолідована звітність за методом повної консолідації має складатися способом повного впорядкованого додавання показників фінансової звітності материнської компанії до аналогічних показників дочірніх компаній. Тож, узагальнюючи проведені дослідження, ще раз наголосимо, що виключенню підлягають:

- а) з активів материнської компанії – балансова вартість довгострокових фінансових інвестицій у кожну дочірню компанію, а з капіталу кожної дочірньої компанії – частка в ньому материнської компанії;
- б) сума внутрішньогрупових операцій та внутрішньогрупового сальдо;
- в) сума нереалізованих прибутків (збитків) від внутрішньогрупових операцій.

²⁴ Міноритарний акціонер (міноритарій) – акціонер компанії (фізична або юридична особа), розмір пакету акцій якого не дозволяє йому безпосередньо брати участь в управлінні компанією (наприклад, шляхом формування ради директорів). Такий пакет акцій називається «неконтрольний».

Фінансова звітність асоційованих компаній, крім випадків, де є контроль, включається до консолідованої фінансової звітності за методом участі у капіталі.

Інвестиції асоційованої компанії у фінансових звітах материнського товариства відображаються за собівартістю і надалі збільшуються або зменшуються відповідно до частки материнського банку у власному капіталі асоційованої компанії після дати придбання. Дивіденди, сплачені асоційованою компанією, зменшують балансову вартість довгострокової фінансової інвестиції та визнаються як часткові виплати інвестиції.

Слід підкреслити, що за визначенням частка меншості за методом участі у капіталі не розраховується.

Процес складання консолідованої звітності за методом участі в капіталі полягає в заміні вартості акцій консолідованого учасника, відображеної в балансі материнської компанії, на вартісну оцінку частки участі консолідованої холдингової групи в чистих активах консолідованого учасника.

При складанні консолідованої фінансової звітності підлягають елімінуванню (виключенню) також наступні розрахунки:

- заборгованість за ще не внесені в статутний капітал внески;
- аванси отриманні або видані;
- позики підприємств, які входять в холдингову групу;
- спільна дебіторська і кредиторська заборгованості підприємств холдингової групи;
- витрати і доходи майбутніх періодів;
- непередбачувані операції.

Контрольні питання для самоперевірки

- 1) Які суб'єкти господарювання зобов'язані формувати консолідовану фінансову звітність згідно Міжнародних стандартів?
- 2) Назвіть відомі вам стадії консолідації фінансової звітності.
- 3) Що таке первинна консолідація?
- 4) Що представляє собою наступна консолідація?
- 5) Які складові організації підготовки та формування консолідованої фінансової звітності?
- 6) Що включає в себе процес консолідації?
- 7) Що таке процедура консолідації?
- 8) Які вимоги необхідно враховувати у процесі організації процедур підготовки консолідованої фінансової звітності?
- 9) Коли є можливим створення холдингової групи підприємств?
- 10) Відобразити алгоритм консолідації фінансової звітності, що включає заходи, які здійснюються на підготовчих етапах.
- 11) Назвати попередні процедури, що використовуються при складанні консолідованої фінансової звітності
- 12) Визначити процедури, які пов'язані з переоцінкою існуючих статей первинної звітності та розрахунком статей, які притаманні тільки консолідованій звітності.
- 13) Які є попередні процедури, що мають на меті виключити вплив господарських операцій між учасниками холдингової групи?
- 14) Назвіть процедури підготовчого етапу складання консолідованої фінансової звітності.
- 15) Що відбувається на виконавчому етапі підготовки консолідованої фінансової звітності?
- 16) Який перший крок на підготовчому етапі консолідації?
- 17) Назвіть міжнародні та національні стандарти, які застосовуються для процедур консолідації фінансової звітності.
- 18) Яка друга процедура підготовчого етапу консолідації?

- 19) Що таке «периметр консолідації»?
- 20) Назвіть ступені можливої залежності між підприємствами відповідно до частки участі в капіталі іншого підприємства.
- 21) Які критерії наявності контролю визначено у МСБО 27?
- 22) Що визначають дефініції «контроль» та «суттєвий вплив»?
- 23) Як визначається периметр консолідації?
- 24) Які методи консолідації Вам відомі?
- 25) Як визначаються методи консолідації звітності відповідно до ступеня підконтрольності підприємств?
- 26) Що здійснюють на третьому кроці підготовчого етапу консолідації?
- 27) Які існують способи збору інформації про внутрішньогрупові операції?
- 28) Які методи складання первинної консолідованої фінансової звітності виділяють залежно від характеру операції при інвестуванні і встановленні контролю?
- 29) Назвіть методи консолідації відповідно до форм об'єднання підприємств згідно МСФЗ.
- 30) Дати характеристику методу повної консолідації.
- 31) Коли застосовують метод пайової участі?
- 32) Поясніть суть методу пропорційної консолідації.
- 33) Що відбувається на п'ятому етапі підготовки до консолідації фінансової звітності?
- 34) Які складові облікової політики мають бути враховані як єдині для холдингової групи підприємств?
- 35) Які процедури здійснюють на шостому кроці підготовчого етапу?
- 36) Як відбувається процедура приведення консолідованої фінансової звітності до єдиної валюти?
- 37) Що таке графік консолідації? Назвіть його етапи.
- 38) Які найбільш загальних стадії формування консолідованої звітності?
- 39) Дати характеристику поняття «внутрішньогрупові операції».

- 40) Що підлягає елімінуванню?
- 41) Як відбувається елімінування внутрішньогрупових операцій?
- 42) Які статті фінансової звітності підлягають виключенню?
- 43) Що таке гудвіл?
- 44) Як здійснюють розрахунок гудвілу?
- 45) Як відбувається розрахунок накопиченого капіталу?
- 46) Дати характеристику категорії «права меншості».
- 47) Як здійснюється розрахунок прав меншості?
- 48) Поясніть суть процесу складання консолідованої звітності за методом участі в капіталі.

РОЗДІЛ 8

СТРУКТУРА ТА ПОБУДОВА ФОРМ КОНСОЛІДОВАНОЇ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

1. Консолідований бухгалтерський баланс
2. Консолідований звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)
3. Консолідований звіт про рух грошових коштів
4. Консолідований звіт про власний капітал

У розділі досліджено структуру основних форм консолідованої фінансової звітності; визначено основне їх призначення та алгоритми побудови; акцентовано на узгодженості показників усіх форм індивідуальної та консолідованої звітності підприємств, які належать до однієї холдингової групи.

1. Консолідований бухгалтерський баланс

Основною звітною формою, яка узагальнює й відображає кількісну характеристику найважливіших елементів фінансової звітності – активів, зобов'язань і капіталу групи організацій, є Консолідований баланс (Звіт про фінансовий стан).

Форма і структура Консолідованого балансу відрізняється від побудови типового Балансу²⁵ (за формою №1). Слід зауважити, що модель консолідованого балансу повинна враховувати формати балансу, визначені НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [66].

Склад статей Консолідованого балансу в межах форматів, установлених стандартами для елементів цього фінансового звіту, має відповідати специфіці конкретного холдингу й установлюватися відповідно до принципів повного розкриття господарської інформації.

²⁵ Наказ Мінфіну від 07.02.2013 № 73, зі змінами, внесеними згідно з наказами Мінфіну від 27.06.2013р. № 627, від 08.02.2014р. № 48 [86]

Якщо до складу холдингу входить товариство, що здійснює відмінні від основних види діяльності, активи і зобов'язання його слід розкривати за відповідними елементами Консолідованого балансу окремою підстаттею (наприклад, в тому числі активи банківських установ).

Слід відзначити, що від індивідуальних балансів підприємств – учасників консолідованої холдингової групи Консолідований баланс відрізняється відсутністю статей внутрішніх розрахунків і додатковим включенням статей, а саме:

- в активі за розділом I «Необоротні активи» – «Гудвіл при консолідації» (рядок 1055),
- у пасиві за розділом I «Власний капітал» – «Неконтрольована частка» (рядок 1490).

Розбіжності в статтях балансів компаній, обумовлені галузевими особливостями їхньої діяльності, не потребують суттєвих коригувань побудови Консолідованого балансу.

2. Консолідований звіт про фінансові результати

(Звіт про сукупний дохід)

Другою основною формою консолідованої звітності є звіт, що відображає фінансові результати діяльності консолідованої холдингової групи підприємств, а саме – Консолідований звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід). Ця форма надає інформацію про доходи, витрати, прибутки, збитки консолідованої холдингової групи за звітний період. Консолідований звіт про фінансові результати має значне інформаційне навантаження, оскільки показує окремо статті доходів і витрат холдингової групи за кожним видом діяльності. Елементами Консолідованого звіту про фінансові результати є доходи, витрати, прибутки, збитки.

Багатогранність поняття фінансового результату вимагає глибокого пізнання кожного його аспекту. Користуючись інформацією зі звіту про

фінансові результати, можна проаналізувати прибуток від реалізаційних операцій, обліковий, оподатковуваний, нерозподілений прибуток звітного року, реінвестований прибуток, нерозподілений прибуток минулих років, чистий та скоригований чистий прибуток на одну просту акцію.

Консолідований звіт про фінансові результати служить сполучною ланкою між балансами минулих і звітного облікових періодів холдингової групи та показує, за рахунок чого відбулися зміни у звітному балансі порівняно з минулим періодом у складі такої групи підприємств.

На відміну від Звіту про рух грошових коштів, де фіксуються фактичні платежі, у Звіті про сукупний дохід відображаються нараховані доходи й витрати (їх фактичні надходження або сплати відображаються у Звіті про рух грошових коштів). Якщо Звіт про рух грошових коштів демонструє, на які операції були витрачені кошти, то структуру цих витрат і джерела прибутку можна виявити в Консолідованому звіті про фінансові результати діяльності холдингової групи.

На основі Консолідованого звіту про фінансові результати зручно здійснювати перспективне планування, проводити аналіз витрат виробництва й робити інженерно-економічні розрахунки. Звичайно Консолідований звіт про фінансові результати містить розбивку на прямі, загальні, адміністративні й збутові витрати. Останнє спрощує поділ витрат на змінні й умовно-постійні, що завжди потрібно для визначення «точки безбитковості». На його базі плануються витрати організації, прибутки й податки (хоч відповідні їм фінансові потоки відображаються й у звіті про рух грошових коштів). Через Консолідований звіт про фінансові результати фінансові потоки погоджуються з техніко-економічними аспектами виробництва.

Розділ I Консолідованого звіту про фінансові результати надає інформацію про результати діяльності консолідованої холдингової групи і дозволяє одержати таку інформацію (рис. 8.1).

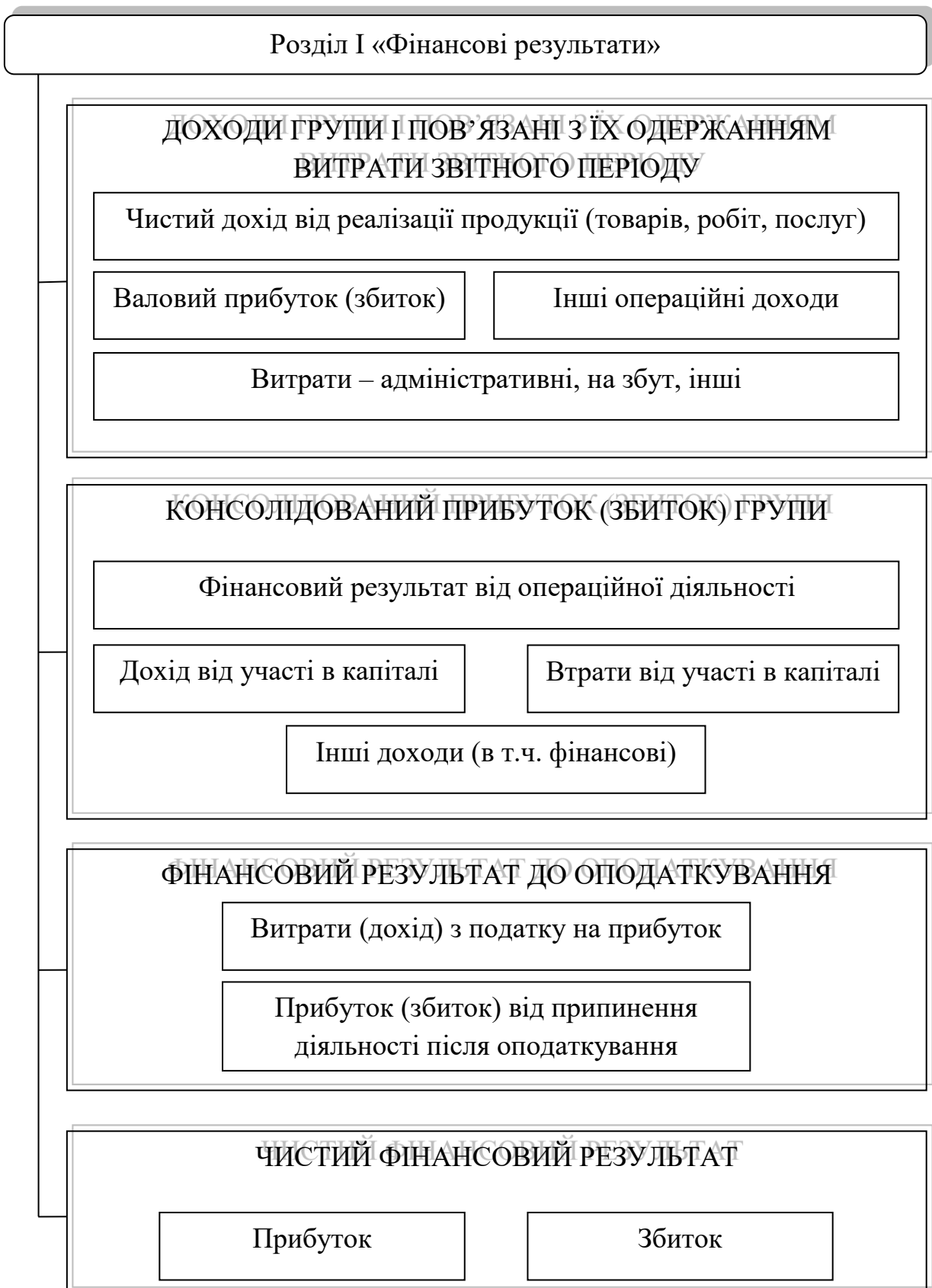

Рис. 8.1. Структура розділу I
Консолідованого звіту про фінансові результати

Сукупний дохід із його складовим показує розділ II Консолідованого звіту про фінансові результати. А саме:

- дооцінку (уцінка) необоротних активів, а також фінансових інструментів;
- накопичені курсові різниці;
- частку іншого сукупного доходу асоційованих та спільних підприємств;
- сукупний дохід до та після оподаткування;
- податок на прибуток, пов'язаний з сукупним доходом;
- чистий прибуток (збиток), та сукупний дохід що належить: власникам материнської компанії та неконтрольованій частці

Розділ III Консолідованого звіту про сукупний дохід дає можливість провести аналіз структури витрат на виробництво, управління, збут та витрат за економічними елементами операційних витрат (матеріальні затрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизація, інші операційні витрати).

Розділ VI Консолідованого звіту про фінансові результати містить розрахунок показників прибутковості акцій, а також дані щодо чистого та скоригованого чистого прибутку на акцію, в разі якщо акції членів консолідованої холдингової групи підприємств відкрито продаються та купуються на фондових ринках.

Отже, у Консолідованому звіті про фінансові результати показано, як змінився капітал консолідованої холдингової групи товариств під впливом доходів і витрат, здійснених у звітному періоді.

3. Консолідований звіт про рух грошових коштів

Цей звіт відтворює інтегральну картину доходів і витрат холдингової групи, подану у вигляді розподілених за видами діяльності статей – операційної, інвестиційної та фінансової. У сальдо Консолідованого звіту про рух грошових коштів відображені кошти, що перебувають на поточних рахунках, у касах, у депозитах до запитання учасників консолідованої холдингової групи підприємств а також короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у визначені суми грошових коштів і яким притаманний незначний ризик зміни вартості [50]. Саме сальдо демонструє платіжну позицію холдингової групи на кожний визначений момент часу. Консолідований звіт про рух грошових коштів тісно пов'язаний із двома основними формами фінансової звітності – бухгалтерським балансом, звітом про фінансові результати.

Консолідований звіт про рух грошових коштів – це найбільш інформативна форма подання фінансів холдингової групи, за допомогою якого можна оцінити реальний стан грошових потоків такої групи.

Метою Консолідованого звіту про рух грошових коштів є надання користувачам фінансових звітів підстав для оцінки спроможності холдингової групи генерувати грошові кошти та їхні еквіваленти, а також потреби холдингової групи в них. Від підтримки консолідованою групою позитивного рівня грошових коштів (як і від її спроможності одержувати грошовий прибуток) залежить перспектива її розвитку.

Консолідований звіт про рух грошових коштів відбиває джерела отриманих холдинговою групою готівкових та безготівкових коштів і напрями їх використання у звітному періоді, а також рух грошових коштів за звітний період залежно від виду діяльності (операційної, інвестиційної, фінансової).

Таким чином, результат змін у русі грошових коштів у процесі операційної, інвестиційної та фінансової діяльності холдингової групи має відповідати змінам у грошових коштах та їх еквівалентах у звітному

періоді. Для визначення обсягу руху грошових коштів згідно з МСФЗ застосовують прямий та непрямий методи.

Національне положення стандарт бухгалтерського обліку передбачає формування звіту про рух грошових коштів за прямим та непрямим методами.

Прямий метод вимагає постійного нагромадження даних про обороти (надходження і вибуття) грошових коштів за напрямими (статтями), узагальнення потрібних показників у аналітичному обліку.

Складання звіту про рух грошових коштів за непрямим методом ґрунтується на максимальному використанні вже підготовлених показників Консолідованого балансу, Консолідованого звіту про фінансові результати та мінімальній потребі використання даних безпосередньо з первинних документів, реєстрів і рахунків бухгалтерського обліку.

Джерелами інформації для складання Консолідованого звіту про рух грошових коштів є Консолідований баланс і Консолідований звіт про фінансові результати.

Процедури складання цього звіту подібні до процедур формування індивідуальних звітів про рух грошових коштів підприємств – учасників холдингової групи. Основна відмінність між переліком статей індивідуального і консолідованого звітів про рух грошових коштів полягає у включенні в консолідований звіт до складу статей, на які коригується прибуток доходу, який належить меншості і втрат від зменшення корисності гудвіла.

Алгоритм складання Консолідованого звіту про рух грошових коштів згідно наведено на рисунку 8.2.

Модель консолідованого звіту про рух грошових коштів слід будувати з урахуванням вимог НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансових звітів» щодо форматів цього звіту та діючої ділової практики.

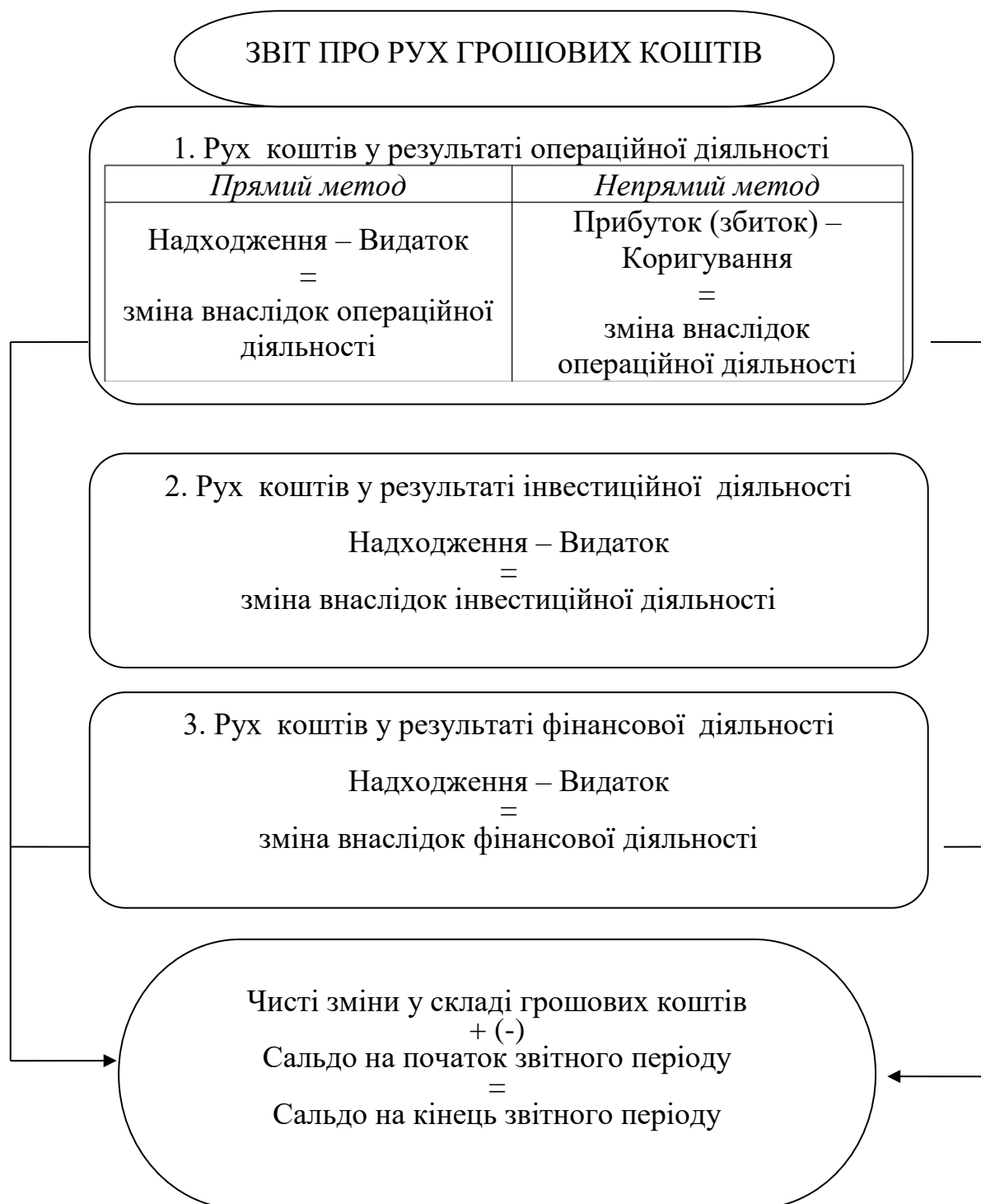

Рис. 8.2. Подання інформації у Звіті про рух грошових коштів

Аналіз фінансових потоків на базі Консолідованого звіту про рух грошових коштів дає виразну картину функціонування холдингу. Він дозволяє визначити суму грошового прибутку (збитку) холдингової групи

завдяки рекласифікації облікових даних щодо фінансових результатів, одержаних на основі принципу нарахування доходів і витрат, їх інтерпретацію на основі касового методу.

Консолідований звіт про рух грошових коштів дає відповіді на питання щодо джерел надходження і напрямів використання грошових коштів та їх еквівалентів протягом звітного періоду.

Проведена критична оцінка інформації з вітчизняних і зарубіжних фахових виданнях дозволила сформулювати правила складання окремих статей Консолідованого звіту про рух грошових коштів за непрямим методом:

1. Якщо протягом звітного періоду збільшилися залишки за рахунками обліку будь-якої дебіторської заборгованості, це означає, що доходи, визнані за методом нарахування, перевищують визнані за касовим методом доходи. Тобто операційна діяльність привела до зростання доходів, але не всі ці доходи привели до зростання грошових коштів, їх частина привела до зростання дебіторської заборгованості. З метою коригування чистого прибутку в чисті грошові кошти від операційної діяльності суму зростання дебіторської заборгованості слід відняти від суми чистого прибутку. Зменшення залишків за рахунками обліку дебіторської заборгованості додається до суми чистого прибутку.

2. Якщо протягом звітного періоду збільшилися залишки за рахунками обліку будь-якої кредиторської заборгованості, це означає, що витрати, визнані за методом нарахування, перевищують витрати, визнані за касовим методом. Тобто у процесі операційної діяльності за звітний період були понесені витрати, які не оплачені грошовими коштами. З метою коригування чистого прибутку в чисті грошові кошти від операційної діяльності суму зростання кредиторської заборгованості слід додати до суми чистого прибутку. Зменшення залишків за рахунками обліку кредиторської заборгованості віднімається від суми чистого прибутку.

3. Придбання необоротних активів, вартість яких підлягає амортизації, відображається як використання грошових коштів у результаті інвестиційної діяльності. Зростання нагромадженої амортизації основних засобів і нематеріальних активів є негрошовою статтею і з метою коригування додається до суми чистого прибутку, щоб визначити чисті грошові кошти від операційної діяльності.

4. Зростання протягом звітного року залишків за рахунками обліку запасів означає, що сума придбаних запасів перевищує суму використаних запасів, тобто собівартість реалізованої продукції за принципом нарахування нижча, ніж собівартість реалізації, обчислена за касовим методом. Тому ця сума віднімається від суми чистого прибутку з метою одержання чистого грошового потоку від операційної діяльності. Сума, на яку зменшилися залишки за рахунками обліку запасів, має додаватись до суми чистого прибутку [46].

4. Консолідований звіт про власний капітал

Консолідований звіт про власний капітал призначений для пояснення користувачам звітної інформації змін, які сталися у власному капіталі холдингової групи протягом звітного періоду. Майно кожного учасника такої консолідованої групи підприємств складається з різних матеріальних, нематеріальних та фінансових ресурсів – носіїв прав власності окремих суб'єктів. Права кожного власника на майно та на участь у його прибутках визначаються часткою і формою інвестованих коштів. Акціонерні товариства – надійна, визнана в усьому світі форма організації бізнесу, в якій захищені права як учасників, так і кредиторів. Гарантією цього є власний капітал, особливо зареєстрована його частина – статутний капітал.

Визнання й оцінка власного капіталу холдингової групи безпосередньо залежить від визнання й оцінки активів і зобов'язань. Слід зазначити, що сума власного капіталу – це абстрактна вартість майна, яка

не є його поточною чи реалізаційною вартістю, а тому не відбиває поточної вартості прав акціонерів.

На суму власного капіталу суттєво впливають усі умовності бухгалтерського обліку, що були застосовані для оцінки активів і зобов'язань, і вона може лише випадково збігатись із сукупною ринковою вартістю акцій чи із сумою, яку можна одержати від продажу чистих активів. Тому при консолідації, тобто при об'єднанні інформації щодо власного капіталу всіх учасників консолідованої холдингової групи підприємств, дуже важливо, щоб в індивідуальних облікових системах застосовувались ідентичні правила, методи, процедури оцінки і визнання активів і зобов'язань, тобто треба ще раз наголосити на потребі впровадження в облікову практику консолідованої холдингової групи єдиної облікової політики.

Для забезпечення можливості порівняльного аналізу доцільно додавати до річного консолідованого звіту Консолідований звіт про власний капітал за попередній рік.

Індивідуальні звіти про власний капітал учасників консолідованої холдингової групи доповнюють інформацію про фінансовий стан підприємств та зміни між датами балансу, яка надана в інших фінансових звітах: Балансі, Звіті про фінансові результати, Звіті про рух грошових коштів. Крім вказаних фінансових звітів інформацію для складання Звіту про власний капітал отримують з установчих документів та свідоцтв про реєстрацію випуску акцій.

На відміну від індивідуальних звітів про власний капітал учасників консолідованої холдингової групи підприємств, показники Консолідованого звіту про власний капітал заповнюються на основі інформації, викладеної у попередньо складеному Консолідованому балансі та індивідуальних звітах про власний капітал учасників холдингової групи. Це стосується статей рядків 4000 та 4300, відповідно. А саме:

- залишок на початок (кінець) року зареєстрованого (пайового) капіталу;
- залишок на початок (кінець) року капіталу у дооцінках;
- залишок на початок (кінець) року додаткового капіталу;
- залишок на початок (кінець) року резервного капіталу;
- залишок на початок (кінець) року нерозподіленого прибутку / непокритого збитку;
- залишок на початок (кінець) року неоплаченого капіталу;
- залишок на початок (кінець) року вилученого капіталу;

Процес складання Консолідованого звіту про власний капітал подано на рисунку 8.3.

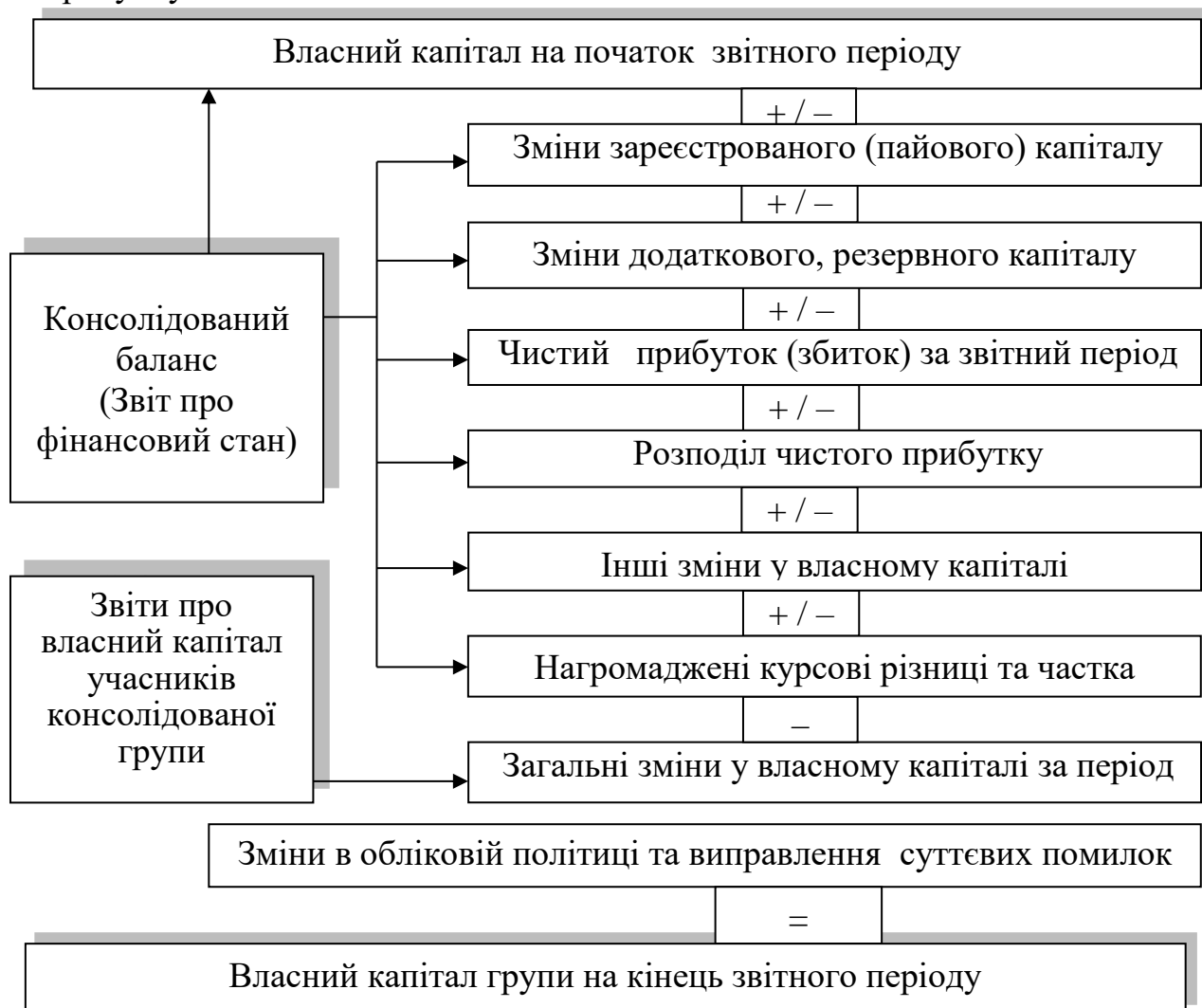

Рис. 8.3. Складання та узгодження Консолідованого звіту про власний капітал

Можна виділити кілька причин виникнення змін у власному капіталі консолідованої холдингової групи підприємств (рис. 8.4).

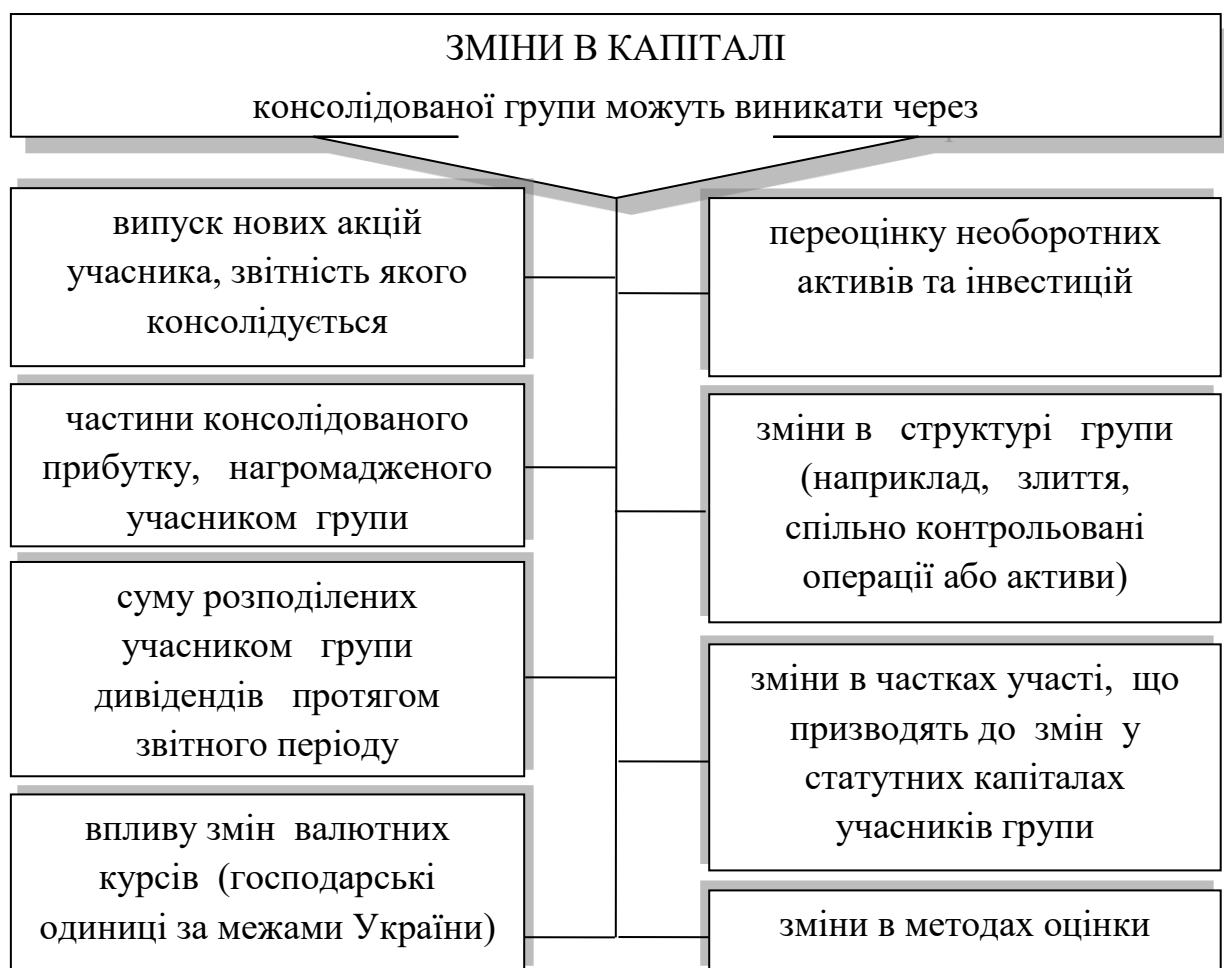

Рис. 8.4. Причини виникнення змін у власному капіталі консолідованої групи підприємств

Відображення змін у власному капіталі здійснюється за такими статтями консолідованого звіту:

- зміни облікової політики;
- виправлення помилок;
- інші зміни;
- переоцінки основних засобів;
- переоцінка незавершеного будівництва;
- переоцінки нематеріальних активів;
- чистий прибуток за звітний період;
- розподіл прибутку на виплату дивідендів;

- спрямування прибутку до статутного капіталу;
- відрахування прибутку до резервного капіталу;
- внески учасників до капіталу;
- погашення заборгованості із капіталу;
- викуплення власних акцій;
- перепродаж викуплених власних акцій;
- анулювання раніше викуплених акцій;
- вилучення частки в капіталі;
- зменшення номінальної вартості акцій;
- інші зміни в капіталі;
- списання невідшкодованих збитків;
- безкоштовно одержані активи.

У разі змін облікової політики та виправлення помилок попереднього звітнього періоду обов'язково здійснюється коригування залишку за статтями консолідованого звіту про власний капітал на початок періоду.

Розкриття інформації в консолідованій фінансовій звітності – найбільш складна і трудомістка робота завершального етапу облікового процесу.

Завершальним етапом процесу консолідації є підтвердження достовірності і повноти консолідованої фінансової звітності за допомогою незалежного аудиту.

Контрольні питання для самоперевірки

- 1) Назвіть форми консолідованої фінансової звітності.
- 2) Основне призначення Консолідованого балансу.
- 3) Визначити структуру Консолідованого звіту про фінансовий стан.
- 4) Назвати відмінності між індивідуальними балансами підприємств (учасників консолідованої холдингової групи) та їх Консолідованим балансом.
- 5) Головне призначення Консолідованого звіту про фінансові результати.

- 6) Для чого використовують інформацію наведену у Консолідованому звіті про сукупний дохід.
- 7) Як поєднано баланси минулих і звітного облікових періодів холдингової групи?
- 8) У якому звіті можна прослідкувати структуру витрачених коштів і джерела прибутку?
- 9) Як розділені витрати у Консолідованому звіті про фінансові результати?
- 10) Яку структуру має Консолідований звіт про фінансові результати?
- 11) Назвіть основні складові та їх статті розділу I «Фінансові результати» Звіту про сукупний дохід.
- 12) Які статті наведено у другому розділі Консолідованого звіту про фінансові результати?
- 13) На основі якого розділу Консолідованого звіту про фінансові результати можна провести аналіз структури витрат на виробництво, управління, збут та витрат за економічними елементами операційних витрат?
- 14) Яка інформація наведена у четвертому розділі Консолідованого звіту про сукупний дохід?
- 15) У якій формі звітності можна оцінити реальний стан грошових потоків холдингової групи?
- 16) Який консолідований звіт відтворює інтегральну картину доходів і витрат холдингової групи, подану у вигляді розподілених за видами діяльності статей?
- 17) Які види діяльності виділено у Консолідованому звіті про рух грошових коштів?
- 18) Яка інформація наведена у Консолідованому звіті про рух грошових коштів?
- 19) Які основні форми звітності пов'язані з Консолідованим звітом про рух грошових коштів?

- 20) Назвіть головну мету формування Консолідованого звіту про рух грошових коштів?
- 21) Які відомі методи формування звіту про рух грошових коштів?
- 22) Назвіть особливості формування Консолідованого звіту про рух грошових коштів за прямим методом.
- 23) Як відбувається формування Консолідованого звіту про рух грошових коштів за непрямим методом?
- 24) Що слугує джерелом інформації для наповнення Консолідованого звіту про рух грошових коштів?
- 25) Назвіть основні відмінності між переліком статей індивідуального і консолідованого звітів про рух грошових коштів.
- 26) Опишіть алгоритм складання Консолідованого звіту про рух грошових коштів.
- 27) Як можна визначити суму грошового прибутку (збитку) холдингової групи?
- 28) Сформулювати правила складання окремих статей Консолідованого звіту про рух грошових коштів за непрямим методом.
- 29) Основне призначення Консолідованого звіту про власний капітал.
- 30) Яке застереження щодо власного капіталу всіх учасників консолідованої холдингової групи підприємств необхідно враховувати при формування Консолідованого звіту про власний капітал?
- 31) На основі якої інформації заповнюються показники Консолідованого звіту про власний капітал?
- 32) Описати алгоритм складання та узгодження Консолідованого звіту про власний капітал з іншими формати звітності.
- 33) Які можливі причин виникнення змін у власному капіталі консолідованої холдингової групи підприємств?
- 34) За якими статтями здійснюється відображення змін у власному капіталі консолідованої холдингової групи підприємств?
- 35) Назвіть завершальний етап процесу консолідації.

РОЗДІЛ 9

ТЕХНОЛОГІЯ ПОБУДОВИ КОНСОЛІДОВАНОЇ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

1. Консолідований облік
2. Етапи формування консолідованої фінансової звітності
3. Примітки до консолідованих фінансових звітів та порядок їх складання
4. Окремі питання аудиту консолідованих груп підприємств

У розділі обґрунтовано потребу окремого ведення консолідованого обліку як специфічного розділу фінансового обліку, з вказанням обставин, які обумовили його ведення. Визначено об'єкти організації консолідованого обліку (стадії) та їх зміст. Наведено та узагальнено основні етапи формування консолідованої фінансової звітності. Сформовано зміст інформації, що потребує розкриття у Примітках до консолідованих фінансових звітів. Визначено окремі питання аудиту консолідованих груп підприємств.

1. Консолідований облік

Особливість управління фінансовою системою консолідованої холдингової групи підприємств полягає в обліку фінансових потоків, що циркулюють між центрами фінансового управління. Для дочірніх товариств ці потоки будуть зовнішніми, для всього холдингу – внутрішньогруповими, що й обумовлює застосування різних методів консолідування операцій холдингу. Контур консолідування ніби окреслює структуру, і в даному варіанті схеми фінансових потоків мають вигляд як єдине ціле.

Такий підхід спрощує управління консолідованими компаніями холдингової групи. Фінансове управління холдингом припускає розробку типових обліково-звітних документів – як для окремих структурних ланок, так і всієї компанії загалом [46].

Складність процесів формування консолідованих холдингових груп підприємств і характер розрахунків між учасниками цих груп, специфіка яких полягає у виникненні внутрішньогрупових оборотів та внутрішньогрупового сальдо, необхідність забезпечення користувачів інформації консолідованих фінансових звітів достовірними даними потребує окремого ведення консолідованого обліку як специфічного розділу фінансового обліку.

Цей крок визначили кілька обставин:

1. Консолідований облік охоплює нову для бухгалтерського обліку сферу застосування – консолідовану холдингову групу юридично самостійних осіб – і розглядає її як єдине економічне утворення.

2. Консолідована холдингова група підприємств реально виражається тільки через консолідовану фінансову звітність, а інструментом відображення фінансових взаємин підприємств холдингової групи є консолідований облік.

3. Як і кожний розділ будь-якої науки, консолідований облік, використовуючи сукупність загальноприйнятих прийомів, застосовує й специфічні, властиві тільки йому, прийоми й способи бухгалтерського обліку: елімінування і трансформацію бухгалтерських записів.

Отже, консолідований облік – специфічний розділ фінансового обліку, процес виявлення, реєстрації, вимірювання, нагромадження, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність консолідованої холдингової групи з метою надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух коштів консолідованої холдингової групи підприємств.

Бухгалтерський облік, як технологічний процес, організаційно формує послідовну систему стадій – первинного, поточного і підсумкового обліку. Кожна така структурна одиниця – стадія – є самостійним об'єктом організації.

На першій стадії консолідованого обліку, що ведеться в материнській компанії, складаються (надходять) первинні документи як уніфікованих систем документації, так і внутрішні (довідки бухгалтерії, меморіальні ордери, розрахункові документи тощо), формуються докази для бухгалтерських записів на синтетичних і аналітичних рахунках, здійснюється обробка первинних документів, організація документообігу, організація зберігання первинних документів у поточному архіві й архіві постійного зберігання.

Друга стадія охоплює операції з реєстрації господарських фактів у системі рахунків на відповідних носіях облікової інформації – облікових реєстрах (книгах, картках, машинограмах тощо), розрахунки підсумкових даних, їх розподіл і перерозподіл. Цю стадію називають поточним обліком, і вона є базою для складання звітності.

На стадії поточного консолідованого обліку інформація переноситься з первинних документів до облікових реєстрів (робочих таблиць для складання консолідованої фінансової звітності, журналів регулювальних записів, перехідних таблиць, таблиць складу учасників консолідованої холдингової групи), визначаються гудвіл і частки меншості, проводиться розподіл прибутків (збитків) учасників консолідації між часткою меншості і часткою групи, коригуються інвестиції за методом участі у капіталі. На цій стадії застосовуються специфічні прийоми обробки облікової інформації – елімінування і трансформація бухгалтерських записів.

Складником обох стадій облікового процесу є контрольні функції апарату бухгалтерії. До них включають попередній, поточний і послідуєчий контроль.

За сукупністю операцій третя стадія – це складання різних зведених даних облікового характеру – кінцевого бухгалтерського балансу, звітних форм.

На стадії підсумкового консолідованого обліку складаються консолідовані фінансові звіти: баланс (звіт про фінансовий стан), звіт про

фінансові результати (про сукупний дохід), звіти про рух грошових коштів (за прямим та непрямим методами), звіт про власний капітал та примітки до консолідованої фінансової звітності.

Принагідно зауважимо, що чіткої межі між стадіями облікового процесу не існує, вони тісно переплітаються.

Оцінка інформації з питань організації технології облікового процесу дозволила дослідити особливості поетапної побудови консолідованого обліку, які подано в таблиці 9.1.

Таблиця 9.1

Характеристика технології процесу консолідованого обліку

№ з / п	Стадія облікового процесу	Види облікових операцій	Зміст технології облікового процесу
1	Первинний облік	Механічні: виписка, розмноження первинних документів, їх сортування	Складання (надходження) первинних документів, формування доказів для облікових записів, обробка первинних документів (групування, таксування, контирування, включення до реєстрів), організація документообігу, організація зберігання первинних документів
2	Поточний облік	Переробні: звіряння, логічні розрахунки, рознесення сум за відповідними рахунками	Перенесення інформації з первинних документів до облікових реєстрів (робочих таблиць для складання консолідованої звітності, журналів регулювальних записів, перехідних таблиць, таблиць складу учасників консолідованої холдингової групи, визначення гудвілу, частки меншості, розподілу прибутків (збитків) учасників консолідації між часткою меншості і часткою групи, коригування інвестицій за методом участі в капіталі)

3	Підсумковий облік	Переробні, творчі: складні розрахунки, зіставлення інформації за відповідними статтями	Складання консолідованих фінансових звітів: балансу (звіту про фінансовий стан), звіту про фінансові результати (про сукупний дохід), звітів про рух грошових коштів (за прямим та непрямим методами), звіту про власний капітал та приміток до консолідованої фінансової звітності
---	-------------------	---	---

Для того щоб визначити об'єкти організації технологічного процесу, треба розглянути сукупність операцій, які формують облікову стадію. Для цього потрібна систематизована номенклатура даних, яка б характеризувала господарські факти, явища або процеси. Сукупність таких даних визначають різні господарські характеристики, які потім підлягають обліковій обробці. Отже, першим об'єктом організації облікового процесу є номенклатура. Для консолідованого обліку доцільно розробити перелік облікових номенклатур, тобто перелік даних, за якими складається консолідована фінансова звітність.

Для використання даних у технологічному процесі кожен облікову номенклатуру слід зафіксувати на певному технічному носії даних про господарські факти, явища або процеси, які підлягають обліку: на аркуші паперу, дискеті тощо. Носії даних залежать від засобів обробки інформації. Другим об'єктом організації технології облікового процесу є носії даних про господарський факт, явище або процес.

Особливістю технології облікового процесу є реєстрація даних номенклатур, які зафіксовані на носіях у системі облікових реєстрів. Це потребує впорядкування передачі носіїв даних як у просторі, так і в часі, тобто організації руху носіїв інформації – первинних документів, облікових реєстрів, звітних форм. Для організації технології консолідованого обліку важливо раціонально розподілити обов'язки між працівниками облікової служби, відповідальними за документообіг.

Документи, реєстри і звіти консолідованої холдингової групи доцільно зберігати в поточному архіві окремо від носіїв облікової інформації материнської компанії.

Також до складу об'єктів організації технології облікового процесу входить забезпечення облікового процесу, яке охоплює інформаційне (носіями інформації – документами, обліковими реєстрами, звітними формами тощо), технічне (засобами виготовлення документів, обчислювальними машинами тощо), програмне та інші види забезпечення.

Треба зазначити, що наведені підходи можуть бути поширені і на технологію формування даних консолідованого обліку.

Консолідовані баланси кожного рівня мають бути логічно пов'язані з відповідними балансами руху грошових коштів (зокрема, обов'язково повинні враховуватися витрати й доходи дочірніх фірм, пов'язані з наявністю на їхніх рахунках централізованих фондів). Отже, аналіз розглянутих раніше питань підтверджує необхідність не тільки складання консолідованої фінансової звітності, що забезпечує подання об'єднання як єдиного господарського механізму, але й організації консолідованого фінансового обліку як нового, специфічного розділу бухгалтерського обліку, що вимагає наукового дослідження його методичного забезпечення.

2. Етапи формування консолідованої фінансової звітності

Консолідована фінансова звітність складається в декілька етапів, які є наступними.

1-й етап. Сумування показників фінансової звітності дочірніх підприємств до аналогічних показників фінансової звітності материнського підприємства за формами фінансової звітності.

2-й етап. Виключення балансової вартості фінансових інвестицій материнської компанії в кожне дочірнє підприємство та частки материнської компанії у власному капіталі кожного дочірнього підприємства (коригування статті балансу 1030 «Довгострокові фінансові інвестиції» в активі та 1400 «Зареєстрований (пайовий) капітал» в пасиві на рівновеликі суми.

Якщо дочірнє підприємство придбано за ціною, яка вища від номінальної вартості, визначається гудвіл, який відображається у активі Балансу у рядку 1055 «Гудвіл при консолідації». Вартість «негативного гудвілу» відображається у дужках і віднімається при розрахунку підсумку за першим розділом активу Балансу.

3-й етап. Нарахування суми дооцінки необоротних активів, що підлягають амортизації та гудвілу згідно до П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств» [83]. Нарахування амортизації здійснюється щомісячно рівномірним нарахуванням протягом строку корисного його використання, але не більше 20 років.

Визначення строку корисного використання гудвілу здійснюється із урахуванням:

- прогнозного строку діяльності підприємства;
- нормативно-правових актів або контрактів, що впливають на строк корисного використання;
- змін попиту на продукцію (роботи, послуги) підприємства тощо.

Якщо у результаті перекласифікації вартісної різниці частина фінансових інвестицій материнського підприємства в дочірні підприємства визнається в консолідованому Балансі як гудвіл та інші необоротні активи, необхідно на них нараховувати амортизацію від дати придбання протягом періоду корисного використання. По гудвілу амортизація не нараховується (п. 16 П(С)БО 19 [83]).

4-й етап. Виключити суми нереалізованих прибутків і збитків від внутрішньогрупових операцій. Згідно П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції»

[81] сума нереалізованого прибутку і збитку відображається у складі фінансових результатів підприємства лише після перепродажу оборотних активів іншим особам або в сумі амортизації необоротних активів.

Тому такі прибутки повністю виключаються з валюти пасиву Балансу при складанні консолідованих звітів. Також не включаються нереалізовані збитки за винятком збитків, які не можуть бути відшкодовані. Визначення суми нереалізованого прибутку чи збитку здійснюється по рахунках 39 «Витрати майбутніх періодів» та 69 «Доходи майбутніх періодів».

5-й етап. За НП(С)БО 2 «Консолідована фінансова звітність» [67] визначити частку меншості в чистих активах та фінансових результатах дочірніх підприємств.

Якщо материнському підприємству належить менше ніж 100 % голосів (акцій) у дочірньому підприємстві частка меншості визначається як добуток відсотку голосів, які належать материнському підприємству, відповідно до власного капіталу та чистого прибутку (збитку) дочірніх підприємств, зменшеного (збільшеного) на суму нереалізованого прибутку (збитку) від внутрішньогрупових операцій.

Якщо частка меншості у збитках дочірнього підприємства перевищує частку меншості в капіталі дочірнього підприємства, то на суму такого перевищення і величину наступних збитків, яка належить до частки меншості, зменшується частка материнського підприємства у власному капіталі холдингової групи підприємств за винятком тієї частини, щодо якої меншість має зобов'язання і здатна покрити збитки. Якщо згодом у фінансовій звітності дочірнього підприємства відображено прибуток, то вся сума такого прибутку розподіляється на частку материнського підприємства до покриття збитків меншості, сума яких відшкодована раніше за рахунок материнського підприємства.

6-й етап. Визначити та відобразити дивіденди за випущеними дочірніми підприємствами привілейованими акціями. Якщо дочірні підприємства випустили привілейовані акції, за якими накопичується сума

дивідендів та які перебувають у володінні за межами холдингової групи, то материнське підприємство розраховує свою частку прибутку або збитку після коригування на суму дивідендів за привілейованими акціями дочірнього підприємства незалежно від оголошення дивідендів.

7-й етап. Відповідно до П(С)БО 17 «Податок на прибуток» [82] визначити і відобразити в консолідованій звітності відстрочені податкові активи і зобов'язання. Їх виникнення пов'язане із виключенням нереалізованих прибутків і збитків із внутрішньогрупових операцій, тимчасовими і податковими оцінками інвестицій у дочірні підприємства.

8-й етап. Згідно до П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів» [68] визначити та відобразити, які виникають у результаті консолідації фінансової звітності при умові, що материнське підприємство має дочірні підприємства за межами України.

Курсові різниці у Консолідованому звіті про фінансові результати вписуються рядком 2410 «Накопичені курсові різниці».

9-й етап. Побудова Консолідованого Звіту про фінансові результати

10-й етап. Побудова Консолідованого звіту про власний капітал.

11-й етап. Побудова Консолідованого звіту про рух грошових коштів на підставі Консолідованого балансу, Консолідованого звіту про фінансові результати та Консолідованого звіту про власний капітал.

3. Примітки до консолідованих фінансових звітів та порядок їх складання

Консолідована фінансова звітність містить інформацію, яку необхідно розкривати у Примітках до консолідованої фінансової звітності. Її умовно можна поділити за такими групами (рис. 9.1).

Насамперед у Примітках до консолідованої фінансової звітності має розкриватися така узагальнююча інформація:

- облікова політика консолідованої холдингової групи підприємств;

– особливості діяльності консолідованої холдингової групи підприємств;

– при злитті: суми активів та зобов'язань кожної компанії, кількість та види акцій кожної компанії, які були обмінені при злитті, фінансові результати діяльності кожної компанії до дати злиття;

– економічна та юридична інформація про учасників консолідованої холдингової групи підприємств, конкретизація методів консолідації;

Рис. 9.1. Інформація, що потребує розкриття у Примітках до консолідованої фінансової звітності

– перелік дочірніх компаній (неодмінно вказується назва дочірньої компанії, країна, частка в капіталі);

– пояснення причин, через які фінансові звіти дочірніх компаній не включені до складу консолідованої фінансової звітності;

– пояснення відносин між материнською і дочірньою компанією, якщо материнська компанія не володіє більшістю голосів;

– обґрунтування застосування методу повної консолідації, якщо частка материнської компанії в капіталі учасника менша за 50 %;

– обґрунтування застосування методу участі в капіталі, якщо частка материнської компанії в капіталі учасника менша за 20 %;

- обґрунтування інших винятків;
- пояснення курсових різниць;
- методи визначення справедливої вартості активів (у тому числі в разі переоцінки);
- пояснення процедур формування статей консолідованої фінансової звітності, до яких застосована різна облікова політика;
- розкриття методів амортизації основних засобів і нематеріальних активів;
- гудвіл;
- частка меншості;
- інформація за географічними сегментами.

Додаткова інформація, що підлягає розкриттю в консолідованій звітності, має відображати такі позиції:

- перелік дочірніх компаній, включаючи назву, країну реєстрації або перебування, частку участі або відсоток належних материнській компанії акцій із правом голосу, якщо останній відрізняється від частки участі;
- облікову дату²⁶ (дата включення в консолідований звіт) кожної компанії холдингової групи;
- облікову дату зміни в членстві холдингової групи;
- в окремій фінансовій звітності материнської компанії – опис методу, який використовувався для обліку інвестицій у дочірні компанії.

У консолідованій фінансовій звітності щодо розкриття загальної інформації про об'єднання підприємств доречно зазначити таке (рис. 9.2).

Крім того, для всіх об'єднань компаній у фінансовій звітності за період, протягом якого провадилась об'єднання, треба подавати такі розкриття:

²⁶ Облікова дата – це дата придбання або злиття, тобто дата, з якої контроль над дочірньою компанією переходить до материнського товариства. І навпаки, це дата, з якої материнська компанія втрачає контроль над колишньою дочірньою організацією

- назви й описи компаній, що поєднуються;
- метод обліку об'єднання;
- дату початку функціонування об'єднання для обліку;
- будь-яку діяльність, що є результатом об'єднання компаній та які підприємство вирішило ліквідувати.

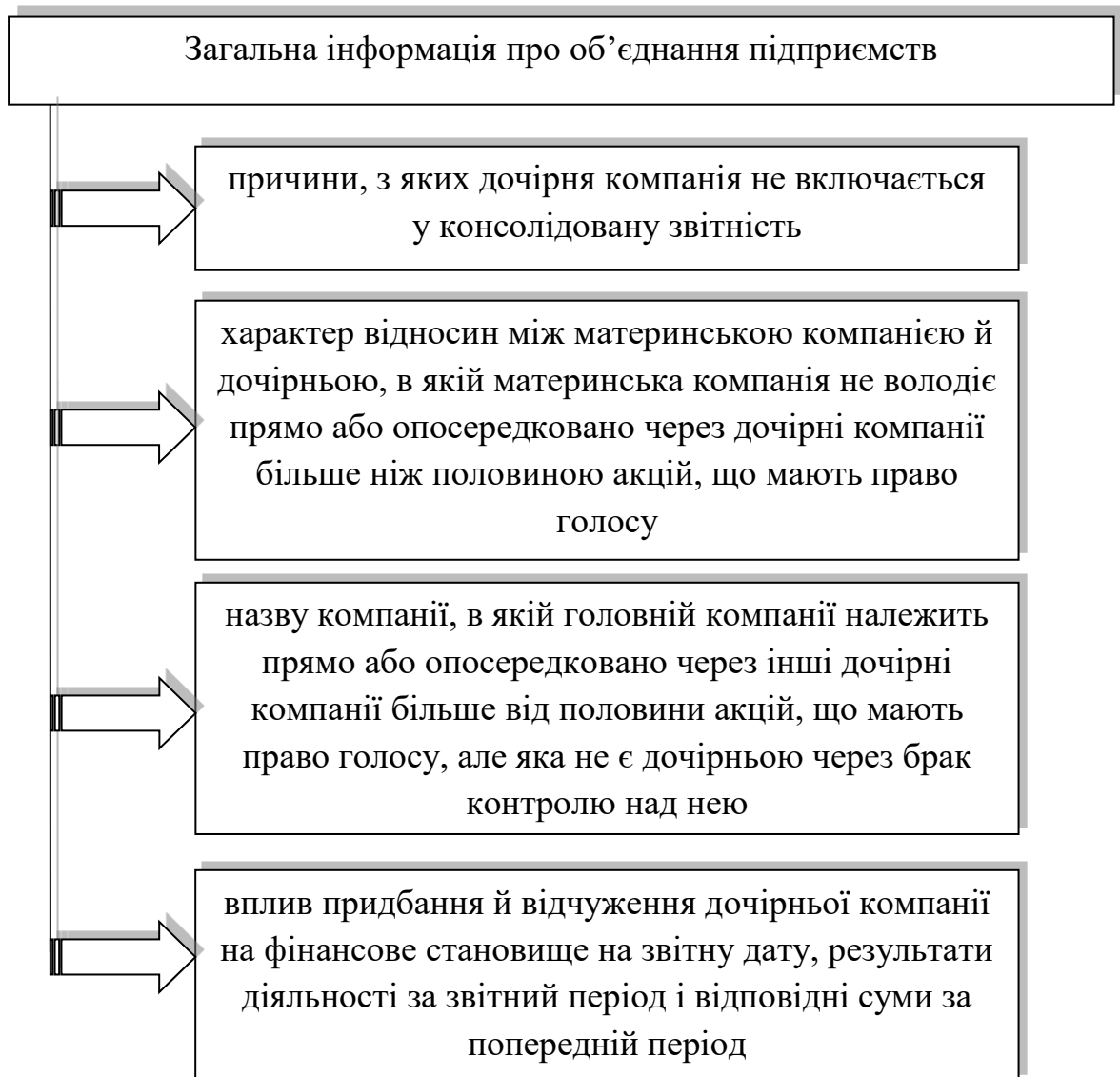

Рис. 9.2 Зміст загальної інформації про об'єднання підприємств, яка наводиться у Примітках до консолідованих фінансових звітів

У фінансових звітах за той період, в якому відбулося придбання, слід розкривати, таку додаткову інформацію про об'єднання компаній, яке є придбанням:

- а) відсоток придбаних акцій із правом голосу;
- б) вартість придбання й опис компенсації за придбання, яку було виплачено, або яка умовно підлягає виплаті;
- в) якщо до складу вартості об'єднання входять боргові інструменти (уже випущені або такі, що можуть бути випущені), необхідно вказувати кількість і справедливу вартість таких боргових інструментів з описом методики її визначення;
- г) опис діяльності, яку компанія в результаті об'єднання вирішила припинити;
- д) суми, визнані станом на дату придбання щодо кожного класу активів, зобов'язань та умовних зобов'язань придбаної компанії та їх справедлива вартість;
- е) перевищення вартості придбаних чистих активів над величиною, віднесеною на прибуток чи збиток з зазначенням статті Звіту про фінансові результати, за якою ця сума відображена;
- є) опис:
- факторів, які обумовлюють витрати, в результаті яких виникає необхідність визнання гудвілу;
 - кожного нематеріального активу, не вилученого із суми гудвілу з поясненням причин неможливості визначення його справедливої вартості або характер перевищення, віднесеного на прибуток (збиток);
- ж) величина прибутку (збитку) придбаної компанії, заробленого після дати придбання, яка включена материнською компанією до складу прибутку (збитку) холдингової групи за період;
- з) інформація щодо використання в обліку проміжних оцінок справедливої вартості.

4. Окремі питання аудиту консолідованих груп підприємств

Слід зазначити, що відповідальність за повсякденну діяльність консолідованої холдингової групи підприємств і її результати несе Правління та Рада директорів материнського підприємства та призначений ними адміністративний персонал. Вони мають забезпечувати норми та правила, визначені рисунком 9.3.

Рис. 9.3. Повноваження Правління та Ради директорів материнського підприємства для забезпечення ефективності діяльності консолідованої групи підприємств

Варто виділити такі особливі напрями аудиту консолідованої фінансової звітності, які слід враховувати, складаючи програму аудиту:

- повнота й правильність вибору периметра консолідації;

- єдність облікової політики при складанні консолідованої звітності;
- правильність визначення частки меншості;
- повнота й правильність елімінування показників звітності;
- правильність розрахунку гудвілу.

В аспекті організації аудиту консолідованої фінансової звітності підлягають розкриттю такі питання (рис. 9.4)

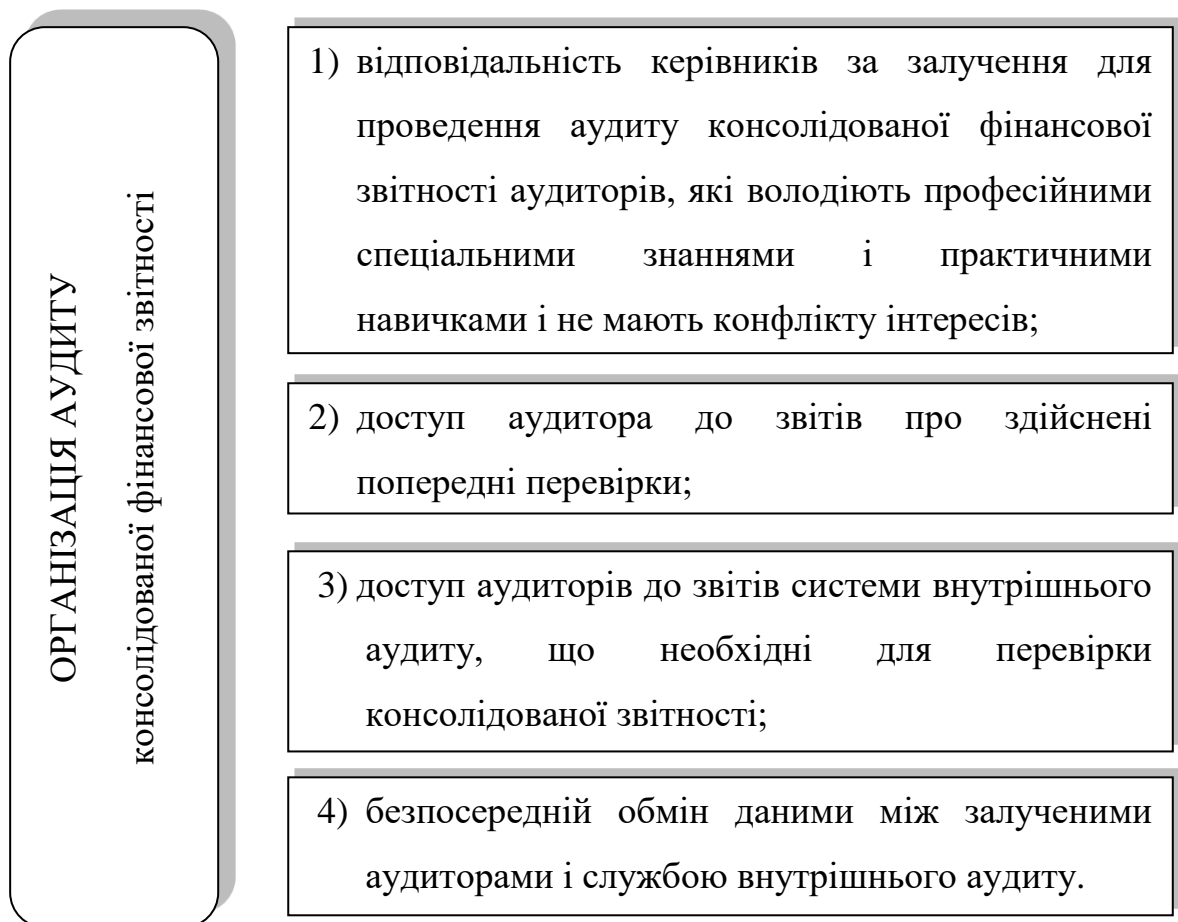

Рис. 9.4. Аспекти питання організації аудиту консолідованої фінансової звітності

Визначимо особливості аудиту консолідованої фінансової звітності:

- а) можливість діяльності підприємств консолідованої холдингової групи за межами митної території України (нерезиденти) – звітність формується згідно з вимогами

законодавства країни, де провадить діяльність холдингова група, що потребує вищої кваліфікації аудиторів та їх знань фінансового та податкового законодавства;

- б) необхідність дослідження правильності визначення порогу суттєвості для формулювання периметра консолідації з урахуванням вимоги забезпечення прозористі інформації про консолідовану холдингову групу;
- в) консолідована фінансова звітність холдингової групи включає інформацію про наслідки діяльності й фінансовий стан холдингової групи в загальному, а не тільки окремих її учасників, що обумовлює висновок: аудитори зобов'язані розглядати можливість безперервності роботи не тільки консолідованої холдингової групи, а й кожного учасника.

Разом з тим, з точки зору оптимізації оподаткування, ефективного використання грошових і матеріальних ресурсів створення холдингових груп компаній приносить певні вигоди. Так, через перерозподіл податкового навантаження за податком на прибуток і податком на додану вартість між підприємствами консолідованої (холдингової) групи шляхом проведення внутрішньо групових операцій досягається недопущення вилучення з обороту такої групи компаній грошових коштів в бюджет.

Поглиблений аудит показує, що використання чітких схем мінімізації податкового навантаження пов'язано не з окремими регіонами, а з консолідованими холдинговими групами підприємств. Так, для вертикально інтегрованих об'єднань підприємств властивим є перерозподіл податкового навантаження всередині холдингової групи шляхом виконання операцій експорту через угоди комісії. Також вони виконують операції через транзитні фірми із заниженням ціни реалізації на початку ряду та її збільшенням на його завершенні.

Контрольні питання для самоперевірки

- 1) У чому полягає складність процесів формування консолідованих холдингових груп підприємств?
- 2) Що таке консолідований облік?
- 3) Назвіть обставини, які обумовлюють ведення консолідованого обліку.
- 4) Визначити стадії консолідованого обліку.
- 5) Суть первинного консолідованого обліку.
- 6) Послідовність дій поточного консолідованого обліку.
- 7) На якій стадії консолідованого обліку складають консолідовані фінансові звіти?
- 8) Назвати особливості поетапної побудови консолідованого обліку.
- 9) Визначити об'єкти організації технологічного процесу.
- 10) Що виступає першим об'єктом організації облікового процесу?
- 11) Назвіть другий об'єкт організації технології облікового процесу.
- 12) Охарактеризувати етапи формування консолідованої фінансової звітності.
- 13) Як визначити частку меншості в чистих активах та фінансових результатах дочірніх підприємств?
- 14) Як визначити та відобразити дивіденди за випущеними дочірніми підприємствами привілейованими акціями?
- 15) Як відображаються в консолідованій звітності відстрочені податкові активи і зобов'язання?
- 16) Як відображаються в консолідованій звітності курсові різниці?
- 17) Яка послідовність заповнення форм консолідованої звітності?
- 18) З'ясувати необхідність подання Приміток до консолідованої фінансової звітності.
- 19) Яка інформація повинна бути розкрита у Примітках до консолідованої фінансової звітності?
- 20) Що належить до узагальнюючої інформації, яка потребує розкриття у Примітках до консолідованої фінансової звітності?

- 21) Назвіть додаткову інформацію, яка підлягає розкриттю в консолідованій звітності.
- 22) Яку загальну інформації про об'єднання підприємств доречно розкривати у Примітках до консолідованої фінансової звітності?
- 23) Яку додаткову інформацію про об'єднання компаній, яке є придбанням, необхідно подати у Примітках до консолідованих фінансових звітів?
- 24) Які повноваження Правління та Ради директорів материнського підприємства для забезпечення ефективності діяльності консолідованої холдингової групи підприємств?
- 25) Назвіть основні напрями аудиту консолідованої фінансової звітності, які слід урахувати, складаючи програму аудиту.
- 26) Які питання в аспекті організації аудиту підлягають розкриттю?
- 27) Які особливості аудиту консолідованої фінансової звітності?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Основний зміст реорганізації полягає в...

- а) повній або частковій зміні власника статутного капіталу юридичної особи;
- б) перереєстрації підприємства;
- в) зміні організаційно-правової форми організації бізнесу;
- г) зміні складу засновників, працівників;
- д) правильні відповіді а, в
- е) усі відповіді правильні.

2. До основних мотивів реорганізації підприємства можна віднести такі (перелічити):

3. Які з наведених характеристик передавального балансу є правильними?

- а) це баланс підприємства, що реорганізується шляхом злиття чи приєднання, на день припинення його діяльності. Баланс складається за правилами, передбаченими стандартами бухгалтерського обліку. Баланс може мати силу акта приймання-передачі.
- б) це баланс підприємства, що реорганізується шляхом виділення чи поділу, на день припинення його діяльності. Баланс складається за правилами, передбаченими стандартами бухгалтерського обліку. Баланс може мати силу акта приймання-передачі.
- в) баланс, який складається під час операції аквізиції. Баланс складається за правилами, передбаченими стандартами бухгалтерського обліку. Баланс може мати силу акта приймання-передачі.

4. За базу для встановлення пропорцій обміну корпоративних прав підприємств, що реорганізуються, на акції або частки в статутному капіталі підприємства- правонаступника доцільно використовувати:

- а) розмір статутного капіталу підприємств, що реорганізуються;
- б) величину заборгованості підприємств, що реорганізуються;
- в) ринковий курс корпоративних прав підприємств, що реорганізуються;
- г) величину необоротних активів підприємств;
- д) оціночну ринкову вартість підприємств.

5. Необхідність перереєстрації підприємства виникає, якщо реструктуризація підприємства приводить до змін...

- а) організаційно-правової форми;
- б) місцезнаходження підприємства;
- в) форми власності;
- г) розмірів статутного капіталу;
- д) назви юридичної особи;
- е) правильні відповіді а, в, д;
- ж) правильні відповіді в, г;
- з) усі відповіді правильні

6. У разі реорганізації боржника шляхом злиття або приєднання його до іншого, стабільнішого підприємства...

- а) бухгалтерські баланси обох підприємств консолідуються;
- б) заборгованість підприємства-боржника покривається колишніми власниками його корпоративних прав;
- в) підприємство-боржник виключається з державного реєстру та втрачає свій юридичний статус;

- г) борги боржника визнаються безнадійними;
- д) усі майнові права та обов'язки обох підприємств переходять до юридичної особи, яка виникла в результаті злиття (приєднання);
- е) правильні відповіді а, в, д;
- ж) правильні відповіді б, в, г;
- з) усі відповіді правильні.

7. Збереження статусу юридичної особи підприємства та складу його власників і зміна організаційно-правової форми ведення бізнесу передбачаються таким способом реорганізації:

- а) злиття;
- б) аквізиція;
- в) перетворення;
- г) приєднання;
- д) виділення.

8. Які з наведених висловлювань правильні?

- а) У разі злиття всі майнові права та обов'язки кількох юридичних осіб концентруються на балансі одного новоствореного підприємства.
- б) При приєднанні майно обох підприємств концентрується на балансі вже функціонуючого на момент прийняття рішення про приєднання, підприємства.
- в) При злитті баланси обох підприємств консолідуються без створення нової юридичної особи.
- г) При приєднанні в обов'язковому порядку створюється нова юридична особа.
- д) При приєднанні підприємство- правонаступник може змінювати форму організації бізнесу (перетворення);
- е) Правильні відповіді а, б, д;

- ж) Правильні відповіді б, в, г;
- з) Усі відповіді правильні.

9. Під час реорганізації шляхом виділення...

- а) частина активів і пасивів підприємства, що реорганізується, передається правонаступникові або кільком правонаступникам, які створюються внаслідок реорганізації;
- б) підприємство, що реорганізується, продовжує свою фінансово-господарську діяльність;
- в) підприємство, що реорганізується, не втрачає статусу юридичної особи, а лише вносить зміни до установчих документів згідно з чинним законодавством;
- г) підприємство, що реорганізується, продовжує свою господарську діяльність, однак втрачає юридичний статус;
- д) реорганізоване підприємство повинно перереєструватися;
- е) усі відповіді правильні;
- ж) правильні відповіді а, б, в;
- з) правильні відповіді г, д.

10. Реорганізація перетворенням спрямована на:

- а) подрібнення підприємства;
- б) укрупнення підприємства ;
- в) збереження розмірів підприємства;
- г) немає правильної відповіді.

11. Яка з форм санації заснована на об'єднанні підприємства – боржника з іншим фінансово стійким підприємством наслідком чого є втрата підприємством-боржником власного юридичного статусу?

- а) подрібнення;

- б) розукрупнення;
- в) перетворення у відкрите акціонерне товариство;
- г) злиття.

12. Розрізняють такі форми реструктуризації:

- а) реструктуризація виробництва;
- б) маркетингова реструктуризація;
- в) реструктуризація активів;
- г) фінансова реструктуризація;
- д) реструктуризація кредиторської заборгованості;
- е) корпоративна реструктуризація (реорганізація);
- є) правильні відповіді а, в, г, е;
- ж) усі відповіді правильні.

13. До заходів щодо фінансової реструктуризації можна віднести :

- а) Реструктуризація заборгованості перед кредиторами;
- б) Злиття підприємств;
- в) Ліквідація підприємства;
- г) Збільшення статутного фонду;
- д) Заморожування інвестиційних вкладень;
- е) правильні відповіді а, в, г;
- є) правильні відповіді а, д

14. Реорганізація підприємства – це...

- а) ...проведення організаційно-економічних , правових, виробничо-технічних заходів, спрямованих на зміну структури підприємства, управління ним, форм власності, організаційно-правових форм, які здатні привести підприємство до фінансового оздоровлення, збільшення обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, підвищення ефективності виробництва;

- б) ...повна або часткова зміна власника статутного фонду юридичної особи;
- в) ... складова частина його реструктуризації;
- г) ... складова частина його реорганізації;
- д) усі відповіді правильні;
- е) правильні відповіді а, б;
- є) правильні відповіді а, в.

15. У разі реорганізації приєднанням...

- а) Бухгалтерські баланси обох підприємств консоліднуються;
- б) Заборгованість підприємства-боржника погашається колишніми власниками його корпоративних прав;
- в) Підприємства виключаються з державного реєстру та втрачають свій юридичний статус;
- г) Підприємства не виключаються з державного реєстру, не втрачають свій юридичний статус та продовжують свою діяльність;
- д) Одне підприємство не втрачає свій юридичний статус і продовжує фінансово-господарську діяльність, а всі інші втрачають та виключаються державного реєстру;
- е) Борги боржника визнаються безнадійними;
- є) Усі майнові права та обов'язки обох підприємств переходять до юридичної особи, яка виникла в результаті приєднання.

16. Реструктуризація активів передбачає:

- а) Збільшення статутного фонду;
- б) Продаж частини основних фондів;
- в) Продаж зайвого обладнання, запасів сировини та матеріалів тощо;
- г) Заморожування інвестиційних вкладень;
- д) Продаж окремих підрозділів підприємства;
- е) Правильні відповіді б, в, д;

є) Усі відповіді правильні.

17. Для чого потрібна реструктуризація?

- а) для підвищення платоспроможності підприємства;
- б) для отримання керівництвом підприємства гарантованої підтримки Всесвітнього банку реконструкції і розвитку;
- в) поповнення державного бюджету України;
- г) розширення конкурентного середовища бізнесу;
- д) правильні відповіді а, г.

18. Який характер можуть носити цілі реструктуризації?

- а) направлені на стратегічну перспективу;
- б) носять оперативний характер;
- в) орієнтовані на майбутній прибуток;
- г) усі відповіді правильні;
- д) правильні відповіді а, б;
- е) правильні відповіді а, в.

19. Для розробки стратегії реструктуризації необхідно:

- а) визначити ключові види діяльності;
- б) виявити слабкі сторони підприємства;
- в) ліцензувати всю діяльність підприємств;
- г) вірно б і в;
- д) вірно а і б.

20. Реорганізація підприємств, які мають кредиторську заборгованість, має здійснюватися за:

- а) згодою кредитора на підставі усної домовленості;
- б) згодою кредитора на підставі угоди, укладеної у письмовій формі;
- в) рішенням арбітражного суду;

г) рішенням третейського суду.

21. Яка кількість варіантів об'єднання окремих підприємств передбачена відповідно до міжнародних стандартів обліку ?

- а) 1;
- б) 2;
- в) 3;
- г) 5.

22. Об'єднання підприємств у результаті якого всі права та обов'язки кількох підприємств переходять до одного новоствореного підприємства – це:

- а) виділ;
- б) поділ;
- в) приєднання;
- г) злиття.

23. Скільки етапів передбачає порядок реорганізації підприємства шляхом злиття?

- а) 3;
- б) 5;
- в) 8;
- г) 12.

24. Об'єднання підприємств однієї галузі, які виготовляють однакову продукцію чи виконують однакові стадії виробництва – це:

- а) виробниче злиття;
- б) вертикальне злиття;
- в) горизонтальне злиття;
- г) конгломеративне злиття.

25. Об'єднання підприємств у результаті якого всі права та обов'язки кількох підприємств переходять до одного вже працюючого на момент прийняття рішення про об'єднання підприємства – це:

- а) виділ;
- б) поділ;
- в) приєднання;
- г) злиття.

26. На якому етапі реорганізації відбувається реєстрація емісії акцій у Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку?

- а) четвертому;
- б) п'ятому;
- в) сьомому;
- г) восьмому.

27. Об'єднання підприємств різних галузей які не мають виробничих зв'язків – це:

- а) виробниче злиття;
- б) вороже злиття;
- в) горизонтальне злиття;
- г) фінансове злиття.

28. Скільки виділяють різновидів конгломератного злиття?

- а) 5;
- б) 2;
- в) 4;
- г) 3.

29. Поглинання інших підприємств в називають:

- а) придбання;
- б) злиття;
- в) аквізиція;
- г) реквізиція.

30. Вирішальний вплив на фінансову, господарську і комерційну політику підприємства – це:

- а) власність;
- б) контроль;
- в) повноваження;
- г) володіння.

31. Яка стаття Господарського кодексу говорить про можливість підприємств об'єднувати свою господарську діяльність?

- а) 70;
- б) 120;
- в) 63;
- г) 119.

32. Скільки виділяють організаційно-правових форм об'єднання підприємств?

- а) 3;
- б) 4;
- в) 6;
- г) 7.

33. Тимчасове об'єднання підприємств для досягнення його учасниками певної спільної господарської мети – це:

- а) асоціація;
- б) корпорація;

- в) консорціум;
- г) концерн.

34. Учасники концерну одночасно не можуть бути:

- а) учасниками об'єднання іншої форми ніж концерн;
- б) учасниками (засновниками) підприємств;
- в) працівниками концерну;
- г) учасниками іншого концерну.

35. Яка стаття Господарського кодексу містить перелік організаційно-правових форм об'єднань підприємств?

- а) 119;
- б) 120;
- в) 123;
- г) 70.

36. Договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, що об'єдналися, шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, організації спільних виробництв – це:

- а) асоціація;
- б) корпорація;
- в) консорціум;
- г) концерн.

37. Групу підприємств, у якій одне підприємство має суттєвий, але не контролюючий вплив називають:

- а) дочірні підприємства;
- б) асоційовані підприємства;

- в) спільні підприємства;
- г) немає правильної відповіді.

38. На підставі результатів діяльності якого виду об'єднання підприємств складається консолідована фінансова звітність?

- а) холдингової компанії;
- б) промислово-фінансової групи;
- в) корпорації;
- г) всі відповіді правильні.

39. Які види холдингу розрізняють?

- а) чистий і змішаний;
- б) чистий і комбінований;
- в) змішаний і комплексний;
- г) немає правильної відповіді.

40. Договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації – це:

- а) асоціація;
- б) корпорація;
- в) консорціум;
- г) концерн.

41. Які є напрями реорганізації:

- а) укрупнення;
- б) подрібнення;
- в) перетворення;

г) всі відповіді вірні.

42. Подрібнення підприємства відбувається :

- а) коли зміни розмірів підприємства не передбачається;
- б) шляхом поділу підприємства або виділення окремого його підрозділу;
- в) шляхом злиття , приєднання чи поглинання;
- г) немає правильної відповіді.

43. Укрупнення підприємства включає:

- а) перетворення, придбання;
- б) поділ, злиття, виділення;
- в) злиття, приєднання, придбання;
- г) злиття, поділ, перетворення.

44. Зміна організаційно-правової форми підприємства, у результаті чого до нової юридичної особи переходять усе майно, усі права та обов'язки попередньої особи:

- а) перетворення;
- б) виділ;
- в) злиття;
- г) немає правильної відповіді.

45. Перехід за розподільчим балансом частини майна, прав та обов'язків юридичної особи до однієї або кількох створюваних нових юридичних осіб

- а) злиття;
- б) виділ;
- в) перетворення;
- г) немає правильної відповіді.

46. Синергізм – це:

- а) явище, при якому загальний результат процесу перевищує суму окремих факторів, що входять до цього результату;
- б) явище, при якому сума окремих факторів перевищує загальний результат процесу;
- в) явище, при якому загальний результат процесу менший за суму окремих факторів, що входять до цього результату;
- г) немає правильної відповіді.

47. Якщо реорганізація спрямована на отримання ефекту синергізму, вартість підприємства після реорганізації буде:

- а) дорівнювати сумарній вартості окремих підприємств, що мала місце до реорганізації;
- б) знижувати сумарну вартість окремих підприємств, що мала місце до реорганізації;
- в) перевищувати сумарну вартість окремих підприємств, що мала місце до реорганізації;
- г) всі відповіді вірні.

48. Ефект синергізму зумовлюється:

- а) економією на витратах, що мала місце при збільшенні масштабів виробництва;
- б) економією фінансових ресурсів;
- в) збільшення частки на ринку;
- г) всі відповіді вірні.

49. До основних мотивів, які можуть спонукати суб'єктів господарювання до реорганізації шляхом укрупнення, можна віднести такі:

- а) збільшення кількості конкурентів, ефект синергізму;
- б) диверсифікація активів, зменшення кількості конкурентів, ефект синергізму;
- в) зменшення кількості конкурентів, збільшення податкових платежів, ефект синергізму;
- г) немає правильної відповіді.

50. Процес розвитку діяльності підприємства, пов'язаний із збільшенням діапазону видів та проникненням в нові сфери діяльності, освоєнням нових виробництв, розширенням асортименту товару, що включає не тільки диверсифікацію товарних груп, але й розповсюдження підприємницької діяльності на нові та не пов'язані з основними видами діяльності фірми.

- а) реструктуризація;
- б) диверсифікація;
- в) реорганізація;
- г) деструктуризація.

51. Придбання аналогічних підприємств галузі дає змогу підприємству

- а) зменшити межі своєї діяльності;
- б) збільшити кількість конкурентів;
- в) зменшити кількість конкурентів;
- г) всі відповіді вірні.

52. Горизонтальне укрупнення представляє собою:

- а) об'єднання двох або більше підприємств, які виробляють однаковий тип продукції або надають однакові послуги, виконують однакові роботи.

- б) об'єднання одного підприємства з його постачальником сировини або споживачем продукції.
- в) об'єднання підприємств різних галузей та видів діяльності
- г) немає правильної відповіді.

53. Вертикальне укрупнення представляє собою:

- а) об'єднання двох або більше підприємств, які виробляють однаковий тип продукції або надають однакові послуги, виконують однакові роботи.
- б) об'єднання одного підприємства з його постачальником сировини або споживачем продукції.
- в) об'єднання підприємств різних галузей та видів діяльності
- г) немає правильної відповіді.

54. Діагональне укрупнення представляє собою:

- а) об'єднання двох або більше підприємств, які виробляють однаковий тип продукції або надають однакові послуги, виконують однакові роботи.
- б) об'єднання одного підприємства з його постачальником сировини або споживачем продукції.
- в) об'єднання підприємств різних галузей та видів діяльності
- г) немає правильної відповіді.

55. Законодавчий контроль спрямовано в основному на:

- а) вертикальні укрупнення;
- б) горизонтальні укрупнення;
- в) діагональні укрупнення

Тест 56. Створення горизонтальних укрупнень регулюється антимонопольним законодавством, оскільки в результаті їх здійснення такі підприємства одержують можливість:

- а) встановлювати дискримінаційні ціни,
- б) ставити перешкоди доступу для входу на ринок інших суб'єктів господарювання;
- в) створювати дефіцит на товарному ринку певного товару, роботи чи послуги.
- г) всі відповіді вірні.

57. З метою запобігання монополізації ринків такі види реорганізації, як злиття, поглинання, приєднання, можуть бути здійснені лише за умови одержання згоди:

- а) Міністерства фінансів України;
- б) Антимонопольного комітету України;
- в) Державної фіскальної служби;
- г) немає правильної відповіді

58. В Україні монопольним вважається становище підприємця, частка якого на ринку певного товару.

- а) перевищує 35 %;
- б) менша 35 %;
- в) перевищує 50%;
- г) перевищує 70%

59. Поєднання окремих підприємств та/або видів їх діяльності в одне підприємство з метою одержання доходів, зниження витрат або отримання економічних вигод у інший спосіб - це:

- а) перетворення;
- б) об'єднання;

- в) придбання;
- г) немає правильної відповіді.

60. Особливості облікового підходу та вимоги розкриття інформації по об'єднанню наведено в положенні (стандарті) бухгалтерського обліку:

- а) 16;
- б) 17;
- в) 18;
- г) 19.

61. Поєднання підприємств може відбуватися шляхом:

- а) придбання всіх чистих активів
- б) прийняття зобов'язань або придбання капіталу іншого підприємства
- в) приєднання одного підприємства (його компонента) до іншого,
- г) всі відповіді вірні.

62. Норми П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств» не розповсюджуються на:

- а) приватні підприємства;
- б) товариства з обмеженою відповідальністю;
- в) бюджетні підприємства;
- г) всі відповіді вірні.

63. Консолідованою групою підприємств є:

- а) підприємства чи фізичні особи, які мають певні фінансові інтереси й зацікавлені в інформації про підприємство;
- б) фізичні та юридичні особи, що потребують інформації про діяльність підприємства для прийняття рішень;

в) материнська (холдингова) компанія та всі її дочірні підприємства, яка є економічним об'єднанням юридично самостійних осіб, заснованим на придбанні прав власності материнською компанією й контролю над дочірніми компаніями.

64. Консолідація звітності – це:

- а) процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень;
- б) процес регулювання й агрегування фінансової інформації індивідуальних фінансових звітів материнського товариства і його дочірніх компаній у такий спосіб, щоб об'єднаний фінансовий звіт представляв інформацію про фінанси консолідованої групи підприємств як про єдиного цілого суб'єкта господарювання;
- в) це бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період.

65. Чи можна ототожнювати консолідовану фінансову звітність і зведену фінансову звітність?

- а) так;
- б) ні;
- в) частково.

66. У міжнародній практиці групові (консолідовані) бухгалтерські звіти, що призначені для демонстрації фінансового стану і результатів роботи групи компаній, котрі діють спільно ухвалені:

- а) Директивою Європейського Співтовариства № 7 ;

- б) Директивою Європейського Співтовариства № 4;
- в) відповіді (а) і (б).

67. Які способи використовують щоб підготувати пакет консолідованої звітної документації та включити бухгалтерські документи залежної (дочірньої) компанії у консолідовані бухгалтерські звіти холдингової компанії?

- а) метод бухгалтерії придбання, метод об'єднання інтересів, бухгалтерія чистої вартості капіталу, пропорційний метод;
- б) метод бухгалтерії придбання, метод об'єднання інтересів, пропорційний метод;
- в) метод бухгалтерії придбання, бухгалтерія чистої вартості капіталу.

68. Питання консолідованої фінансової звітності регулюють Міжнародні облікові стандарти, а саме:

- а) МСФЗ 3 Об'єднання компаній, МСБО 24 Розкриття інформації про зв'язані сторони, МСБО 31 Частки в спільних підприємствах;
- б) МСФЗ 3 Об'єднання компаній, МСБО 27 Консолідована та окрема фінансова звітність, МСБО 28 Інвестиції в асоційовані підприємства;
- в) МСФЗ 3 Об'єднання компаній, МСБО 24 Розкриття інформації про зв'язані сторони, МСБО 27 Консолідована та окрема фінансова звітність, МСБО 28 Інвестиції в асоційовані підприємства, МСБО 31 Частки в спільних підприємствах.

69. Пакет консолідованої фінансової звітності холдингу включає:

- а) консолідований баланс, консолідований звіт про фінансові результати діяльності групи, консолідований звіт про рух грошових коштів, консолідований звіт про власний капітал, примітки до консолідованої фінансової звітності;

- б) загальну інформацію про діяльність консолідованої групи підприємств, консолідований баланс, консолідований звіт про фінансові результати діяльності групи, консолідований звіт про рух грошових коштів, консолідований звіт про власний капітал;
- в) загальну інформацію про діяльність консолідованої групи підприємств, консолідований баланс, консолідований звіт про фінансові результати діяльності групи, консолідований звіт про рух грошових коштів, консолідований звіт про власний капітал, примітки до консолідованої фінансової звітності.

70. Які етапи консолідації вирізняють?

- а) консолідація у період входження в консолідовану групу нової компанії, наступна балансова консолідація та консолідація у період завершення;
- б) консолідація у період входження в консолідовану групу нової компанії та наступна балансова консолідація;
- в) консолідація у період входження в консолідовану групу нової компанії та консолідація у період завершення.

71. Послідовність складання консолідованої фінансової звітності включає:

- а) 18 стадій повної консолідації;
- б) 16 стадій повної консолідації;
- в) 20 стадій повної консолідації.

72. Консолідовану фінансову звітність складає:

- а) дочірня компанія;
- б) материнська компанія;
- в) асоційована компанія.

73. Фінансову звітність закордонних учасників консолідованої групи включають до периметру консолідації, якщо інтервал між датами звітності не перевищує:

- а) трьох місяців;
- б) шість місяців;
- в) двох місяців.

74. Які дві найперші форми звітності складає материнська компанія?

- а) консолідований звіт про рух грошових коштів та консолідований звіт про власний капітал;
- б) консолідований баланс та звіт про фінансові результати;
- в) консолідований баланс та консолідований звіт про рух грошових коштів.

75. Внутрішньогрупові операції, які здійснюються між материнським і дочірніми підприємствами або між дочірніми підприємствами в межах консолідованої групи, під час складання консолідованої фінансової звітності:

- а) не підлягають виключенню;
- б) підлягають виключенню.

76. Частку меншості в капіталі і фінансових результатах дочірньої компанії визначає:

- а) як дочірня, так і материнська компанія;
- б) дочірня компанія;
- в) материнська компанія.

77. Фінансова звітність асоційованих компаній, крім випадків, де є контроль, включається до консолідованої фінансової звітності за:

- а) методом участі у капіталі;
- б) методом повної консолідації;
- в) методом елімінування.

78. Процес складання консолідованої звітності за методом участі в капіталі полягає:

- а) у складанні способом повного впорядкованого додавання показників фінансової звітності материнської компанії до аналогічних дочірніх компаній;
- б) в заміні вартості акцій консолідованого учасника, відображеної в балансі материнської компанії, на вартісну оцінку частки участі консолідованої групи в чистих активах консолідованого учасника;
- в) у розрахунку різниці між вартістю акцій, яка відображена в індивідуальних фінансових звітах учасників консолідованої групи, та сумою чистих активів учасника, помноженою на частку контролю консолідованої групи в статутному капіталі учасника.

79. Основною звітною формою, що узагальнює і відображає кількісну характеристику найважливіших елементів консолідованої фінансової звітності є:

- а) консолідований бухгалтерський баланс;
- б) консолідований звіт про рух грошових коштів;
- в) звіт про фінансові результати діяльності консолідованої групи підприємств.

80. Форма і структура консолідованого балансу від побудови звичайного балансу:

- а) нічим не відрізняється;
- б) відрізняється.

81. Основною відмінністю побудови консолідованого звіту про фінансові результати від індивідуальних звітів про фінансові результати діяльності підприємств учасників групи є:

- а) наявність статті «Частка меншості у прибутку»;
- б) наявність статті «Частка меншості у прибутку», урахування (в разі потреби) у складі адміністративних витрат зменшення корисності гудвіла, а також статті, за якою відображаються фінансові результати від операційної діяльності – учасників групи, що здійснюють відмінні від решти види економічної діяльності;
- в) урахування (в разі потреби) у складі адміністративних витрат зменшення корисності гудвіла, а також статті, за якою відображаються фінансові результати від операційної діяльності – учасників групи, що здійснюють відмінні від решти види економічної діяльності.

82. Для визначення обсягу руху грошових коштів згідно з МСФЗ застосовують:

- а) прямий метод;
- б) непрямий метод;
- в) прямий та непрямий методи.

83. НП(С)БО 1 вимагає складати Консолідований звіт про рух грошових коштів:

- а) прямим методом;
- б) непрямим методом;
- в) прямим та непрямим методами.

84. Основною відмінністю між переліком статей індивідуального і консолідованого звітів про рух грошових коштів є:

- а) включення в консолідований звіт до складу статей, на які коригується прибуток доходу, що належить меншості і втрат від зменшення корисності гудвіла;
- б) включення статті «Частка меншості у прибутку»;
- в) включення статті «Накопичені курсові різниці».

85. Показники консолідованого звіту про власний капітал, на відміну від індивідуальних звітів про власний капітал учасників консолідованої групи підприємств, заповнюються на основі:

- а) інформації, викладеної у поточному консолідованому балансі та індивідуальних звітах про власний капітал учасників групи;
- б) інформації, викладеної у індивідуальних звітах про власний капітал учасників групи;
- в) інформації, викладеної у попередньо складеному консолідованому балансі та індивідуальних звітах про власний капітал учасників групи.

86. Коригування залишку за статтями консолідованого звіту про власний капітал на початок періоду обов'язково здійснюється:

- а) у разі змін облікової політики;
- б) у разі змін облікової політики та виправлення помилок попереднього звітного періоду;
- в) у разі виправлення помилок попереднього звітного періоду.

87. Завершальним етапом процесу консолідації є:

- а) підтвердження достовірності і повноти консолідованої фінансової звітності за допомогою незалежного аудиту;
- б) виявлення взаємозв'язку і взаємозалежності різноманітних показників діяльності підприємства, включених у його фінансову звітність;

- в) розрахунок відношень даних різних форм звітності з метою визначення взаємозв'язків відповідних показників.

88. Формування холдингу зводиться до таких завдань, як:

- а) перетворення групи підприємств у єдиний господарський комплекс із централізованим управлінням;
- б) забезпечення керівників інструментами оперативного управління і фінансового контролю за роботою підприємств групи;
- в) відповіді (а) і (б).

89. Бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період, називається:

- а) фінансовою;
- б) податковою;
- б) консолідованою.

90. Фінансові потоки холдингу поділяють на:

- а) дві основні групи;
- б) три основні групи;
- б) чотири основні групи.

91. Для управління і контролю витрат у холдингу виділяють такі особливі структури, як:

- а) центри прибутку і центри витрат;
- б) центри фінансової відповідальності;
- в) відповіді (а) і (б).

92. Наявність власного кошторису на рівні структурних одиниць холдингу є характерною рисою:

- а) центру витрат у холдингу;
- б) центру прибутку у холдингу;
- в) центру фінансової відповідальності у холдингу.

93. Консолідований облік – це:

- а) процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень;
- б) процес регулювання й агрегування фінансової інформації індивідуальних фінансових звітів материнського товариства і його дочірніх компаній у такий спосіб, щоб об'єднаний фінансовий звіт представляв інформацію про фінанси консолідованої групи підприємств як про єдиного цілого суб'єкта господарювання;
- в) специфічний розділ фінансового обліку, процес виявлення, реєстрації, вимірювання, нагромадження, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність консолідованої групи з метою надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух коштів консолідованої групи підприємств.

94. Процес консолідованого обліку включає такі стадії:

- а) первинний облік та поточний облік;
- б) поточний облік та підсумковий облік;
- в) первинний облік, поточний облік та підсумковий облік.

95. При складанні програми аудиту консолідованої фінансової звітності виділяють такі особливі напрями аудиту:

- а) перевірка повноти і правильності вибору периметра консолідації, перевірка єдності облікової політики при складанні консолідованої звітності;

- б) перевірка правильності визначення частки меншості, перевірка повноти і правильності елімінування показників звітності, перевірка правильності показників гудвілу;
- в) відповіді (а) і (б).

96. Скільки етапів побудови включає консолідована фінансова звітність?

- а) 11 етапів;
- б) 7 етапів;
- в) 12 етапів.

97. У примітках до консолідованої фінансової звітності необхідно розкривати:

- а) узагальнюючу та додаткову інформацію;
- б) загальну інформацію про об'єднання підприємств;
- в) відповіді (а) і (б).

98. У примітках до консолідованої фінансової звітності такі позиції як облікова політика, особливості діяльності консолідованої групи підприємств, економічна та юридична інформація про учасників консолідованої групи підприємств, перелік дочірніх компаній, тощо, відносять до:

- а) додаткової інформації;
- б) узагальнюючої інформації;
- в) інформації про об'єднання підприємств.

99. У примітках до консолідованої фінансової звітності такі позиції як перелік дочірніх компаній, облікова дата кожної організаційної групи, облікова дата зміни в членстві групи, тощо, відносять до:

- а) додаткової інформації;
- б) узагальнюючої інформації;

в) інформації про об'єднання підприємств.

100. У примітках до консолідованої фінансової звітності такі позиції як назва і описи компаній, що поєднуються, метод обліку об'єднання, дату початку функціонування об'єднання для обліку, тощо, відносять до:

- а) додаткової інформації;
- б) узагальнюючої інформації;
- в) інформації про об'єднання підприємств.

101. Консолідована фінансова звітність відображає фінансовий стан і результати діяльності:

- а) материнської, холдингової компанії;
- б) юридичної особи (материнської, холдингової компанії) та її дочірніх підприємств;
- в) дочірніх підприємств холдингової компанії.

102. Консолідована фінансова звітність в Україні здійснюється відповідно до чинного законодавства, а саме:

- а) ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та НП(С)БО 2 «Консолідована фінансова звітність»;
- б) НП(С)БО 2 «Консолідована фінансова звітність»;
- в) ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні».

103. МСБО 27 застосовується:

- а) при підготовці та наданні консолідованої фінансової звітності для групи компаній, які знаходяться під контролем материнської;
- б) при підготовці зведеної фінансової звітності підвідомчих підприємств;
- в) при підготовці звітності відкритих акціонерних товариств;
- г) при складанні звітності холдинговими компаніями та концернами.

104. Чи повинна материнська компанія надавати консолідовану фінансову звітність:

- а) так;
- б) ні;
- в) повинна, за умови наявності більше трьох дочірніх компаній;
- г) повинна, за виключенням тієї компанії, яка в свою чергу є дочірньою.

105. Дочірня компанія виключається з консолідованої фінансової звітності у випадку коли:

- а) вона придбається і утримується з метою найближчого продажу;
- б) її діяльність відрізняється від діяльності інших компаній групи;
- в) вона має дочірні компанії;
- г) вона здійснює діяльність за кордоном.

106. Для надання консолідованою фінансовою звітністю інформації про групу як єдину компанію необхідно щоб:

- а) частка меншості в чистих активах компаній, звітність яких консолідується, зазначалася в ній разом із зобов'язаннями і капіталом акціонерів материнської компанії;
- б) в неї включалася вартість інвестицій материнської компанії в кожну дочірню компанію;
- в) з неї виключалася частина капіталу кожної дочірньої компанії, яка належить материнській компанії;
- г) частка більшості в чистому прибутку консолідованих дочірніх компаній за звітний період використовувалася для коригування прибутку групи для того, щоб відобразити суму чистого прибутку, який належить власникам материнської компанії.

106. При складанні консолідованої фінансової звітності до неї не

ВКЛЮЧАЮТЬСЯ:

- а) залишки за розрахунками всередині групи;
- б) нереалізований прибуток від операцій всередині групи, якщо він включений в балансову вартість таких активів, як запаси та основні засоби;
- в) реалізовані збитки від операцій всередині групи, якщо витрати не можуть бути відшкодовані;
- г) тимчасові різниці, які виникли в результаті нереалізованих прибутків і збитків.

108. Розрив між звітними датами фінансової звітності материнської та дочірньої компанії:

- а) не допускається;
- б) може бути будь-яким;
- в) не може перевищувати одного місяця;
- г) не може перевищувати трьох місяців.

109. Балансова вартість інвестицій дочірньої компанії на дату складання балансу, коли вона припиняє відповідати визначенню дочірньої компанії, розглядається в результаті як:

- а) збиток;
- б) фактична собівартість;
- в) інші операційні витрати;
- г) резерв.

110. Збитки, які належать до частки меншості у консолідованій звітності дочірньої компанії:

- а) можуть перевищувати частку меншості в її капіталі;
- б) не можуть перевищувати частку меншості в її капіталі;
- в) рівні частці меншості в її капіталі;
- г) є частиною частки меншості в її капіталі.

111. Результати діяльності відчуженої дочірньої компанії включаються в консолідовану звітність про прибутки і збитки:

- а) до дати відчуження;
- б) на дату відчуження;
- в) після відчуження;
- г) на дату зазначену в наказі про облікову політику.

112. Група компаній - це:

- а) об'єднання компаній, де акціонери здійснюють загальний контроль над їх сумарними чистими активами і операціями;
- б) материнська компанія з усіма її дочірніми компаніями;
- в) об'єднання окремих компаній в єдину економічну одиницю в результаті того, що одна компанія, об'єднується з іншою;
- г) об'єднання окремих компаній в єдину економічну одиницю в результаті того, що одна компанія отримує контроль над чистими активами та операціями іншої компанії.

113. В окремій фінансовій звітності материнської компанії одним з методів обліку інвестицій в дочірні компанії, що включені в консолідовану фінансову звітність є:

- а) метод середньозваженої вартості;
- б) метод оцінки;
- в) метод участі;
- г) метод виключення.

114. Материнська компанія - це:

- а) компанія, що має один або декілька філій;
- б) компанія, що має більше однієї філії або дочірньої компанії;
- в) компанія, що має більше трьох дочірніх компаній;
- г) компанія, що має одну чи більше дочірніх компаній.

115. Частка меншості - це:

- а) частина чистих результатів операцій і чистих активів дочірньої компанії, яка припадає на частку, якою материнська компанія прямо не володіє;
- б) частина чистих результатів операцій і чистих активів дочірньої компанії, яка припадає на частку, якою материнська компанія не володіє прямо чи опосередковано через дочірні компанії;
- в) правильна відповідь відсутня;
- г) частка яку фірма займає на ринку менша 50 %.

116. Частка меншості у фінансовій звітності групи:

- а) не розкривається;
- б) розкривається окремо від зобов'язань і капіталу компанії;
- в) включається до складу акціонерного капіталу компанії;
- г) включається до складу активів компанії.

117. Якщо дочірня компанія використовує облікову політику, яка відрізняється від облікової політики материнської компанії, і використання уніфікованої облікової політики можливе, то:

- а) звітність цієї дочірньої компанії не консолідується;
- б) звітність дочірньої компанії консолідується лише в частині елементів активів і пасивів, відображених по методу, що відповідає обліковій політиці материнської компанії;
- в) звітність дочірньої компанії консолідується повністю без розкриття факту невідповідності облікових політик;
- г) звітність дочірньої компанії консолідується повністю з розкриттям факту невідповідності облікових політик.

118. Контроль - це:

- а) власність на більше 20 % акцій з правом голосу;
- б) можливість визначати фінансову та господарську політику компанії з метою отримання вигод від її діяльності;
- в) фактичний контроль більше 20 % акцій з правом голосу;
- г) організація та забезпечення діяльності служби внутрішнього контролю.

119. Справедлива вартість - це:

- а) балансова вартість;
- б) фактична вартість придбання;
- в) індексована фактична вартість придбання;
- г) сума на яку можна обміняти актив, або за яку можна погасити зобов'язання при здійсненні угоди між добре обізнаними сторонами, бажаними здійснити таку операцію.

120. Асоційована компанія - це:

- аг) компанія на діяльність якої материнська компанія не здійснює суттєвого впливу;
- б) компанія, на діяльність якої материнська компанія здійснює суттєвий вплив;
- в) компанія, 10 - 19 % акцій з правом голосу якої належить материнській компанії;
- г) компанія, в якій материнська компанія має представництво в Раді директорів.

121. Консолідована фінансова звітність відображає фінансові показники групи компаній:

- а) послідовно за компаніями, залежно від їх розміру;
- б) послідовно за компаніями, залежно від валюти балансу;
- в) як єдину фінансову звітність;
- г) послідовно за компаніями, залежно від виду діяльності.

122. Діяльність компанії, за якою повинна здійснюватися консолідація передбачає:

- а) вкладення інвестицій в дочірню компанію;
- б) переведення співробітників з однієї компанії в іншу;
- в) спільну оренду компаніями площ виробничого призначення;
- г) можливість розпоряджатися прибутком дочірньої компанії.

123. Консолідація проводиться в:

- а) бухгалтерському балансі материнської компанії;
- б) бухгалтерському балансі групи компаній;
- в) бухгалтерському балансі дочірнього підприємства;
- г) звіті про фінансові результати групи компаній.

124. Якщо вартість чистих активів перевищує їх ціну при купівлі, то це:

- а) позитивний гудвіл;
- б) справедлива вартість;
- в) негативний гудвіл;
- г) власний капітал.

125. Гудвіл, що виник при консолідації:

- а) виключається з консолідованої звітності;
- б) з'являється в консолідованій звітності;
- в) у звітності взагалі не відображається;
- г) відображається лише в балансі компанії, в якій він виникає.

126. Робота з консолідації полягає у:

- а) складанні даних за кожною статтею бухгалтерського балансу і звіту про прибутки та збитки, без будь-яких коригувань;

- б) виключенні подвійного рахунку і наслідків операцій між компаніями, що входять в групу;
- в) додаванні статей бухгалтерського балансу;
- г) складання пояснювальної записки до фінансової звітності групи компаній.

127. Дочірнім є підприємство:

- а) яке знаходиться під контролем материнського підприємства;
- б) яке знаходиться під частковим контролем материнського підприємства;
- в) яке є допоміжною структурою материнського підприємства;
- г) яке є допоміжною структурою іншого дочірнього підприємства.

128. У консолідованих фінансових звітах не слід розкривати інформацію про:

- а) факт, що дочірнє підприємство не консолідується;
- б) причини, з яких володіння, прямо чи непрямо (через дочірні підприємства), над половиною голосів або потенційними голосами інвестора не забезпечують контроль;
- в) характер та обсяг будь-яких суттєвих обмежень здатності дочірніх підприємств передавати кошти материнському підприємству у вигляді дивідендів готівкою, або повертати кредити чи аванси;
- г) види діяльності групи підприємств.

129. Звітність, яка надається материнською компанією, інвестором в асоційовану компанію, або учасником спільно з контрольованою компанією, в якій інвестиції обліковуються на основі прямого методу дольової участі, а не на основі результатів, що відображаються і чистих активів об'єкта інвестицій називається:

- а) окрема фінансова звітність;
- б) зведена фінансова звітність;

- в) консолідована фінансова звітність;
- г) звітність суб'єкта малого підприємництва.

130. Материнська компанія не зобов'язана складати консолідовану фінансову звітність, якщо вона відповідає наступним критеріям:

- а) не подала або не знаходиться в процесі подання заяви на випуск цінних паперів на відкритому ринку;
- б) компанія, яка за результатами роботи за рік не отримала прибутку;
- в) одна з її дочірніх компаній визнана банкрутом;
- г) якщо компанія у звітному періоді не здійснювала операцій з придбання (реалізації) акцій власної емісії.

131. Материнська компанія, що складає консолідовану фінансову звітність повинна консолідувати звітність:

- а) всіх дочірніх підприємств;
- б) дочірніх підприємств, що за результатами роботи за рік отримали прибуток;
- в) дочірніх підприємств та підприємств, що контролюються материнською компанією;
- г) філій, компаній у регіонах.

132. У консолідованій фінансовій звітності частка меншості повинна наводитися в консолідованому балансі:

- а) окремо від зобов'язань і капіталу материнської компанії;
- б) у складі капіталу окремо від капіталу материнської компанії;
- в) у складі внутрішніх розрахунків;
- г) у складі активів материнської компанії.

133. Асоційована компанія - це:

- а) компанія, на діяльність якої інвестор здійснює суттєвий вплив, але яка не є дочірньою або спільною;
- б) дочірня або спільна компанія;
- в) подібна за профілем діяльності компанії;
- г) правильна відповідь відсутня.

134. Суттєвий вплив на компанію характеризується:

- а) можливістю брати участь в прийнятті рішень за фінансовою або операційною політикою компанії, але не контролювати її;
- б) можливістю брати участь в прийнятті рішень за фінансовою або операційною політикою компанії та контролювати її;
- в) володінням більше 5 % акцій, які мають право голосу;
- г) правильна відповідь відсутня.

135. Який відсоток акцій, які мають право голосу, об'єкту інвестицій є критерієм суттєвого впливу:

- а) 10%;
- б) 20 %;
- в) 25 %;
- г) 50 %.

136. Що з нижче перерахованого є підтвердженням наявності суттєвого впливу на компанію зі сторони інвестора:

- а) представництво в Раді Директорів;
- б) обмін управлінським персоналом;
- в) участь інвестора в процесі розробки політики компанії;
- г) правильні відповіді (а), (б), (в).

137. Чи може проведення значних за обсягом, операцій між інвестором та об'єктом, інвестицій бути підтвердженням, суттєвого впливу

інвестора:

- а) так;
- б) так, якщо операції сягають суми 500 000 євро;
- в) так, якщо операції здійснюються на суму, що перевищує 500 000 євро;
- г) ні.

138. Метод обліку за частковою участю передбачає:

- а) первинний облік інвестицій за собівартістю та подальшу зміну балансової вартості на визнану частку інвестора в прибутках об'єкту інвестицій після дати придбання;
- б) первинний облік інвестицій за собівартістю та подальше відображення за історичною вартістю;
- в) первинний облік інвестицій за залишковою вартістю;
- г) правильна відповідь відсутня.

139. Метод обліку за частковою участю в Звіті про прибутки та збитки відображає:

- а) частку інвестора в результатах операцій об'єкту інвестицій;
- б) суму інвестицій;
- в) дохід у вигляді дивідендів;
- г) правильні відповіді (а), (б), (в)..

140. Метод обліку за собівартістю передбачає:

- а) первинний облік інвестицій за собівартістю та подальшу зміну балансової вартості на визнану частку інвестора в прибутках об'єкта інвестицій після дати придбання;
- б) постійний облік інвестицій за собівартістю;
- в) первинний облік інвестицій за залишковою вартістю;
- г) правильна відповідь відсутня.

141. Метод обліку за собівартістю в Звіті про прибутки та збитки відображає:

- а) частку інвестора в результатах операцій об'єкту інвестицій;
- б) суму інвестицій;
- в) дохід лише в тій мірі, в якій інвестор отримує дивіденди з накопиченого чистого прибутку інвестицій після дати придбання;
- г) правильні відповіді (а), (б), (в).

142. Інвестиції в асоційовану компанію в загальному випадку відображаються у зведеній звітності за допомогою:

- а) методу обліку за частковою участю;
- б) методу обліку за собівартістю;
- в) методу обліку за частковою участю або за собівартістю, на вибір підприємства;
- г) правильна відповідь відсутня.

143. Інвестиції обліковуються за методом обліку за собівартістю:

- а) якщо інвестиції придбають з метою захопити контроль над компанією;
- б) якщо інвестиції придбають і тримають виключно з метою перепродажу в найближчий час;
- в) якщо активи об'єкту інвестицій складаються переважно з основних засобів;
- г) правильні відповіді (а), (б), (в).

144. Інвестор повинен припинити використання методу обліку за частковою участю:

- а) якщо компанія перестає здійснювати суттєвий вплив на асоційовану компанію, але зберігає в ній свої інвестиції;
- б) якщо асоційована компанія діє в умовах суворих довгострокових обмежень, які перешкоджають переведенню засобів інвестору;

- в) правильні відповіді а, б;
- г) правильна відповідь відсутня.

145. Якщо інвестор припиняє використання методу обліку за частковою участю, то:

- а) балансова вартість інвестицій починає розглядатися як собівартість;
- б) балансова вартість продовжує розглядатися як частка інвестора;
- в) інвестиції починають відображатися на позабалансових рахунках;
- г) правильна відповідь відсутня.

146. В окремих формах фінансової звітності інвестора, який складає зведену звітність, інвестиції в асоційовану компанію відображаються:

- а) лише за допомогою методу обліку за частковою участю;
- б) лише за допомогою методу обліку за собівартістю;
- в) за допомогою методу, який застосовується в зведеній звітності інвестора;
- г) правильна відповідь відсутня.

147. В окремих формах фінансової звітності інвестора, який не складає зведену звітність, інвестиції в асоційовану компанію відображаються:

- а) за допомогою методу, який би був доцільним для асоційованої компанії, якщо б інвестор опублікував зведену фінансову звітність;
- б) за допомогою методу обліку за частковою участю;
- в) за допомогою методу обліку за собівартістю;
- г) правильна відповідь відсутня.

148. Інвестиції в асоційовану компанію обліковуються:

- а) з моменту, коли компанія підпадає під визначення асоційованої;

- б) з моменту придбання першої інвестиції в дану компанію;
- в) з першого дня нового фінансового року;
- г) з першого дня фінансового року, в якому компанія стала асоційованою.

148. Якщо асоційована компанія має в обороті кумулятивні привілейовані акції, які належать третім, особам, то інвестор:

- а) не розраховує свою частку прибутків і збитків;
- б) розраховує свою частку прибутків і збитків, лише якщо дивіденди за даними привілейованими акціями були оголошені;
- в) розраховує свою частку прибутків і збитків незалежно від того, чи були оголошені дивіденди за даними привілейованими акціями;
- г) асоційована компанія не може мати привілейовані акції, тому постановка питання невірна.

120. Якщо частка інвестора в збитках асоційованої компанії більше або дорівнює балансовій вартості інвестицій, то:

- а) у балансі відображається розмір збитку;
- б) інвестиції вказуються рівними нулю;
- в) інвестиції відображаються за первісною вартістю;
- г) правильна відповідь відсутня

151. Якщо після того, як інвестор відобразив у звітності нульові інвестиції, а асоційована компанія почала відображати прибутки у Звіті про прибутки та збитки, то:

- а) інвестор відновлює відображення власної частки в прибутках одразу ж після оголошення прибутку;
- б) інвестор відновлює відображення власної частки в прибутку лише після того, як вона буде дорівнювати частці невизнаного чистого збитку;
- в) не відновляє відображення прибутку більше ніколи;

г) правильна відповідь відсутня.

152. Якщо відбулося тимчасове зниження вартості інвестицій, то:

- а) балансова вартість інвестицій в асоційовану компанію повинна знизитися;
- б) балансова вартість інвестицій в асоційовану компанію не змінюється;
- в) балансова вартість інвестицій в асоційовану компанію повинна збільшитися;
- г) правильна відповідь відсутня.

153. Якщо інвестор признає зниження балансової вартості інвестицій в асоційовану компанію, то це зменшення здійснюється:

- а) окремо для кожного виду інвестицій;
- б) для загальної суми інвестицій;
- в) окремо для кожного виду інвестицій або ж для загальної суми інвестицій,
за бажанням компанії;
- г) правильна відповідь відсутня.

154. Інвестор зобов'язаний показати свою частку умовних та інвестиційних зобов'язань асоційованої компанії:

- а) так;
- б) так, лише частку умовних подій;
- в) так, лише частку інвестиційних зобов'язань;
- г) ні.

155. Яку інформацію інвестор не зобов'язаний розкривати в своїй фінансовій звітності:

- а) опис важливих асоційованих компаній;
- б) частку участі в кожній асоційованій компанії;

- в) методи обліку інвестицій в асоційовані компанії;
- г) правильна відповідь відсутня.

156. Інвестиції в асоційовані компанії, які обліковуються за методом обліку за частковою участю в балансі:

- а) не класифікуються;
- б) розкриваються у вигляді окремої статі в розділі необоротних активів;
- в) розкриваються у вигляді окремої статі в розділі оборотних активів;
- г) обліковуються в статі довгострокові інвестиції, при цьому їх розкриття не проводиться.

157. Чи вираховуються дивіденди, отримані інвестором, зі Звіту про прибутки та збитки:

- а) так;
- б) так, якщо дивіденди отримані в минулому періоді;
- в) так, якщо дивіденди отримані в звітному періоді;
- г) ні.

158. Спільне підприємство це:

- а) господарська діяльність, яка здійснюється двома або більше сторонами (учасниками) за договором при умові спільного контролю над нею;
- б) товариство, всі учасники якого відповідно до укладеного між ними договору здійснюють підприємницьку діяльність від імені товариства та несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном;
- в) суб'єкт господарювання, що володіє контрольним пакетом акцій інших компаній з метою контролю та управління їх діяльністю;
- г) підприємство або інший суб'єкт господарювання, створене юридичними особами та/або громадянами шляхом об'єднання їх майна та участі в підприємницькій діяльності товариства з метою одержання

прибутку.

159. Спільна діяльність визначена, як:

- а) договір із встановленням спільного контролю;
- б) угода;
- в) домовленість;
- г) правильна відповідь відсутня.

160. В чому головна відмінність спільного підприємства від дочірніх та асоційованих компаній:

- а) чисельність сторін учасників;
- б) порядок подання звітності;
- в) наявність договору;
- г) наявність інвесторів

161. Що є формою спільного підприємства:

- а) спільно контрольована діяльність;
- б) спільно контрольовані активи;
- в) спільно контрольовані компанії;
- г) правильні відповіді а, б, в.

162. Керівник спільної компанії:

- а) має повноваження щодо управління фінансовою політикою компанії;
- б) має повноваження з управління оперативною політикою компанії;
- в) володіє повним контролем над компанією;
- г) діє в межах фінансової та оперативної політики, делегованої йому підприємцями.

163. Угода про створення спільного підприємства передбачає:

- а) розподіл виручки від реалізації продукції та спільно понесених витрат

між учасниками;

- б) діяльність, тривалість і зобов'язання щодо складання звітності даного спільного підприємства;
- в) внесення коштів контролюючими учасниками;
- г) правильні відповіді (а), (б), (в).

164. Кожен контролюючий учасник включає в свої облікові реєстри та до консолідованих фінансових звітів:

- а) будь-які зобов'язання, які були понесені;
- б) свою частку в спільно контрольованих активах, класифікованих згідно з характером активів, а не як інвестиція;
- в) будь-який дохід від продажу або використання своєї частки у продукції спільного підприємства, разом зі своєю часткою в будь-яких витратах, понесених спільним підприємством;
- г) правильні відповіді (а), (б), (в).

165. Метод пропорційної консолідації передбачає включення до консолідованої звітності учасника частки:

- а) активів;
- б) зобов'язань;
- в) доходів та витрат;
- г) правильні відповіді (а), (б), (в).

166. Для якого типу спільної компанії обов'язково складається фінансова звітність:

- а) спільно контрольованих операцій;
- б) спільно контрольованих активів;
- в) спільно контрольованих компаній;
- г) правильні відповіді (а), (б), (в).

167. Для якого типу спільної компанії обов'язкова наявність договірної угоди:

- а) спільно контрольованих операцій;
- б) спільно контрольованих активів;
- в) спільно контрольованих компаній;
- г) правильні відповіді (а), (б), (в).

168. Спільне підприємство, при якому створюється юридична особа, є:

- а) спільно контрольованою діяльністю;
- б) спільно контрольованими активами;
- в) спільно контрольованими компаніями;
- г) правильна відповідь відсутня.

169. Альтернативний метод пропорційної консолідації при представленні у зведеній фінансовій звітності частки участі контролюючого учасника у спільній контрольованій компанії:

- а) нормативний метод;
- б) метод участі в капіталі;
- в) метод нарахування;
- г) метод середньозваженої вартості.

170. В спільній компанії:

- а) жоден з контролюючих учасників не має можливості встановити одноосібний контроль над діяльністю компанії;
- б) тільки контролюючий учасник, який володіє більш ніж 51% акцій, має право встановити одноосібний контроль над діяльністю компанії;
- в) будь-який контролюючий учасник може встановити одноосібний контроль над діяльністю компанії;
- г) тільки контролюючий учасник, визначений договірною угодою в якості керівника або управляючого спільної компанії, має право

встановити одноосібний контроль над діяльністю компанії.

171. Договірна угода встановлює:

- а) спільний контроль;
- б) одноосібний контроль;
- в) спільний або одноосібний контроль;
- г) повноваження по управлінню та контролю над спільною компанією.

172. При якому типі спільної компанії кожен контролюючий учасник використовує свої власні активи:

- а) спільно контрольованих операцій;
- б) спільно контрольованих активів;
- в) спільно контрольованих компаній;
- г) правильні відповіді (а), (б), (в).

173. Коли підприємець продає свої активи у спільній компанії він повинен визнати всю суму збитку, коли продаж представляє доказ:

- а) зменшення чистої вартості реалізації оборотних засобів;
- б) передачі винагороди підприємцю;
- в) тимчасового зниження балансової вартості основних засобів;
- г) наступного перепродажу цих активів спільною компанією.

174. Коли підприємець купує активи у спільної компанії:

- а) він повинен визнавати всю суму прибутку від цієї операції;
- б) він визнає свою долю прибутку від цієї операції у випадку перепродажу активів незалежній третій стороні;
- в) він не повинен визнавати прибуток від цієї операції;
- г) він не повинен визнавати прибуток від цієї операції лише у випадку перепродажу активів незалежній третій стороні.

175. При купівлі підприємцем оборотних засобів у спільної компанії, якщо така операція є доказом, зменшення в чистій вартості реалізації цих активів, підприємець повинен негайно визнавати:

- а) свою частку збитків;
- б) свою частку прибутку;
- в) всю суму будь-якого збитку при наступному перепродажу активів незалежній третій стороні;
- г) всю суму будь-якого прибутку при наступному перепродажу активів незалежній третій стороні.

176. Коли підприємець діє в якості керівника або управляючого спільної компанії за виконання цих обов'язків йому виплачується гонорар. Як враховуються такі гонорари спільною компанією?

- а) в якості доходу;
- б) в якості витрат;
- в) капіталізуються;
- г) не враховуються.

177. Метод пропорційної консолідації означає, що:

- а) у зведеному звіті про прибутки та збитки прибуток від спільної участі відображається лише в тій мірі, в якій контролюючий учасник отримує із накопичуваного чистого прибутку спільної компанії;
- б) зведений баланс контролюючий учасник включає частку активів, які він контролює спільно, та частку зобов'язань, за які він спільно несе відповідальність;
- в) частка у спільно контрольованому підприємстві першочергово враховується за фактичними затратами на придбання, а потім коригується на здійсненні після придбання зміни частки контролюючого учасника у спільно контрольованому підприємстві;
- г) перерахунок вартості деяких або всіх статей фінансової звітності

здійснюється в залежності від зміни частки контролюючого учасника у спільно контрольованому підприємстві.

178. Метод участі в капіталі означає, що:

- а) витрати визнаються в звіті про прибутки та збитки на основі прямого зв'язку між виробленими затратами та отриманням конкретних статей доходу;
- б) зведений баланс контролюючого учасника включає долю активів, які він контролює спільно, та долю зобов'язань, за які він спільно несе відповідальність;
- в) доля в спільно контрольованому підприємстві першочергово враховується за фактичними затратами на придбання, а потім коригується на здійснені після придбання змін долі підприємця в спільно контрольованому підприємстві;
- г) перерахунок вартості деяких або всіх статей фінансової звітності ведеться в залежності від змін долі контролюючого учасника в спільно контрольованому підприємстві.

179. Використання методів пропорційної консолідації або участі в капіталі підходить у випадку, коли:

- а) доля участі у спільно контрольованій компанії придбається та утримується виключно з метою наступного продажу у майбутньому;
- б) спільно контрольована компанія функціонує в умовах довготермінових обмежень, які суттєво знижують її можливості по переказу засобів контролюючому учаснику;
- в) спільно контрольована компанія стає дочірньою компанією контролюючого учасника;
- г) контролюючий учасник має долю своєї участі у спільно контрольованій компанії.

180. Підприємець повинен припинити використання методу пропорційної консолідації з дати:

- а) створення спільно контрольованої компанії;
- б) завершення виробничого процесу по створенню спільної продукції;
- в) втрати одноосібного контролю над спільно контрольованою компанією;
- г) втрати спільного контролю над спільно контрольованою компанією.

ЛІТЕРАТУРА

1. Берзон Н. Современные тенденции развития холдингов / Н. Берзон // Управление компанией. – 2004. – № 4. – С. 7-10.
2. Бутенко В. Дочки-матері: подаємо консолідовану звітність / В. Бутенко // Дебет-Кредит. – 2006. – № 6. – С. 18-22.
3. Васильев Д., Чалый И. Дочки-матери украинского бухучета (учет внутригрупповых хозяйственных операций) / Д. Васильев, И.Чалый // – Бухгалтерия. – 2001. – № 9. – С. 77 -82.
4. Вінник О. М. Правове становище дочірніх підприємств / О. М. Вінник // Підприємництво, господарство і право. – 2000. – №1. – С. 4-6.
5. Войтенко Т. Спільна діяльність у бухгалтерських проводках / Т. Войтенко // Податки та бухгалтерський облік. – 2004. – № 95 (757). – С. 28-43.
6. Гарчук-Иванча Н. Г. Учет и аудит консолидированных финансовых результатов холдинга: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.12 «Бухгалтерский учет, статистика» / Н.Г. Гарчук-Иванча. – Саратов, 2007. – 20 с.
7. Герасименко О. С. Методика складання консолідованої фінансової звітності та аналіз ефективності діяльності дочірніх підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. экон. наук: спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / О. С. Герасименко. – Київ, 2007. – 20 с.
8. Голов С. Ф. Бухгалтерський облік і фінансова звітність за міжнародними стандартами / С.Ф. Голов, В.М. Костюченко. – Х.: Фактор, 2007. – 976 с.
9. Гонтаровский С. Метод участия в капитале: общий порядок учета / С. Гонтаровський // Бухгалтерия. – 2001. – № 45/1. – С. 29-32.

10. Гордєєва Т. А. Злиття та поглинання як інструменти антикризового управління / Т. А. Гордєєва // Вісник ХНУ. Том 1, 2010. – № 1. – С. 20-23.
11. Господарський кодекс України, від 16.01.2003 № 436-IV / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
12. Губіна І. Консолідація фінансової звітності: основні процедури / І. Губіна // Бухгалтерія. – 2009. – № 11. – С. 64-68.
13. Гурська О. М. Консолідована та зведена фінансова звітність груп підприємств // [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/12683/1/15_77-86_Vis721menegment.pdf
14. Давидов Г. М. Звітність підприємств: [навч. посіб.] / Г.М. Давидов, Н. С. Шалікова. // – К.: Знання, 2010. – 623 с.
15. Добровський В. Фінансові інвестиції: коментар до П(С)БО 12 // Бухгалтерський облік і аудит. – 2000. – № 6. – С. 8-12.
16. Донцова, Л. В. Анализ бухгалтерской (финансовой) отчетности : практикум : учеб. пособие : [гриф УМО] / Л. В. Донцова, Н. А. Никифорова. – 5-е изд., перераб. и доп. – М. : Дело и Сервис, 2015. – 159 с.
17. Дорош Н. І. Значення та мета консолідованої фінансової звітності: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції [«Підприємницька діяльність в Україні: проблеми розвитку та регулювання»] / Н.І. Дорош. – К.: МІБО КНЕУ, 2010. – С. 67-68.
18. Дорош Н. І. Особливості консолідованої фінансової звітності / Н.І. Дорош // Науковий вісник УНУ. Науковий журнал. Випуск 29. – Ужгород: УНУ, 2010. – С. 240.
19. Дорош Н. І. Юридичні та бухгалтерські аспекти консолідованої фінансової звітності: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції [«Сучасні кризові явища в економіці та проблеми облікового, контрольного і аналітичного забезпечення управління

- підприємством»], (м. Луцьк, 29-30 червня 2010 р.) / Н.І. Дорош. – Відп. за ред. З. В. Герасимчук. – Луцьк: РВВ Луцького національного технологічного університету. – 2010. – С. 20-21.
- 20.Єрмак О. М., Белгородцева М. О. Проблеми складання консолідованої фінансової звітності підприємств // [Електронний ресурс]. Режим доступу: [//http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=22474](http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=22474)
- 21.Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
- 22.Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>
- 23.Закон України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 № 1576-XII / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.
- 24.Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 № 755-IV / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/755-15>
- 25.Закон України «Про промислово-фінансові групи в Україні» від 21.11.1995 р. № 437/95-ВР: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=437%2F95-%E2%F0>
- 26.Закон України «Про холдингові компанії в Україні» від 15 березня 2006 р. / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3528-15>.
- 27.Ісаков М. Г. Правовий статус дочірніх підприємств за чинним законодавством України // Вісник Академії правових наук України. – 2005. – № 2(41). – С. 225-233.

- 28.Класифікація організаційно-правових форм господарювання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/klasf/nac_kls/op_dk002_2016.htm
- 29.Корінько М. Д. Реструктуризація транснаціональних корпорацій: обліково-аналітичний аспект: монографія / М.Д. Корінько, Г.Б. Тітаренко, О.І. Пилипенко. – К.: Видавництво: ТОВ «Клякса», 2009. – 520 с.
- 30.Коршикова Р. С. Консолідована фінансова звітність: призначення та методика складання / Р. Коршикова // Бухгалтерський облік і аудит. – 2000. – №7. – С. 28-40.
- 31.Коршикова Р. С. Об'єднання підприємств: сутність та методи відображення в обліку і звітності / Р.С. Коршикова // Бухгалтерський облік і аудит. – 2000. – № 5. – С. 60-74.
- 32.Костюченко В. М. Консолідована фінансова звітність: міжнародний досвід та практика України: [навчально-практичний посібник] / В.М. Костюченко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 528 с.
- 33.Костюченко В. Консолідовані фінансові звіти: порядок складання за МСФЗ і П(С)БО // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. – № 6. – С. 34-41.
- 34.Костюченко В. М. Облікова політика юридичної особи та її дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці / В.М. Костюченко // Фінанси, облік і аудит: Зб. наук. праць. Спец. вип. / Відп. ред. В.Г. Лінник. – К.: КНЕУ, 2006. – С. 220-226.
- 35.Костюченко В. М. Теоретичні аспекти класифікації внутрішньогрупових операцій [Електронний ресурс] // Облік і фінанси АПК. – 2006. – Режим доступу до журн.: <http://magazine.faaf.org.ua/content/view/152/35>
- 36.Крупка Я. Д. Технологія складання консолідованої фінансової звітності / Я.Д. Крупка // Баланс. – 2001. – № 19 (352). – С. 36-39.
- 37.Левицька С. Метод перерахунку за поточним курсом при консолідації звітності: основні характеристики, переваги, можливість впровадження у

- вітчизняну облікову практику / С. Левицька // Формування економічних відносин в умовах становлення ринку. – Тернопіль, 1999. – С.294-300.
- 38.Лещишин Р. Об'єднання підприємств / Р. Лещишин / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// leschishin.org/review/r004.php](http://leschishin.org/review/r004.php)
- 39.Лозовицький С. П. Особливості організації системи бухгалтерського обліку у холдингових компаніях / С. П. Лозовицький // Вісник Львівської комерційної академії / Серія економічна. Випуск 16 – Львів: Львівська комерційна академія, 2004. – С. 229-232.
- 40.Лозовицький С. П. Особливості формування облікової політики в холдингових компаніях / С.П. Лозовицький // Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць. – Випуск 184. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2003. – С. 618-627.
- 41.Лозовицький С. П. Оцінка суттєвості і ризику аудиту консолідованої фінансової звітності холдингової компанії: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції [Наука і освіта 2004] / С.П. Лозовицький. – Дніпропетровськ: «Наука і освіта», 2004. – Т. 17. – С. 47-49.
- 42.Лозовицький С.П. Методичні і організаційні аспекти обліку й аудиту холдингових компаній: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / С. П. Лозовицький. – Львів, 2004. – 20 с.
- 43.Лукач І. В. Правове становище холдингових компаній: монографія / І.В. Лукач // – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 240 с.
- 44.Лучко М. Р. До питання складання консолідованої фінансової звітності в державному секторі економіки [Текст] / М. Р. Лучко // Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. [м. Тернопіль, 10-11 жовт. 2014 р.] / редкол. : З. В. Задорожний, В. А. Дерій, М. Р. Лучко [та ін.]; гол. ред. З. В. Задорожний. - Тернопіль : ТНЕУ, 2014. – С. 131-134.

45. Лучко М. Р. Консолідована фінансова звітність: системний підхід до побудови та розвитку [Текст] : автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.00.09 / Лучко Михайло Романович; Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана». – К., 2008. – 29 с.
46. Лучко М. Р. Консолідована фінансова звітність: теоретична концептуалізація побудови: монографія / М.Р. Лучко. – К.: Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана, 2007. – 263 с.
47. Лучко М. Р. Основи складання консолідованої фінансової звітності : Навчальний посібник. – Тернопіль : Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, 2012. – 77с.
48. Лучко М. Р. Питання консолідованої фінансової звітності в контексті реформування бухгалтерського обліку в Україні / М. Р. Лучко // Фінанси України. – 2006. – №8. – С.75-82.
49. Лучко М. Р. Реструктуризація: аналітичні прийоми в процесі контролю. Вісник Тернопільської академії народного господарства, №1, 2003. – С.168-170.
50. Лучко М.Р. Технологія побудови консолідованої фінансової звітності / М. Р. Лучко. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.teraudit.com/tehnologiya-pobudovi-konsolidovanoyi-finansovoyi-zvitnosti>
51. Матвеев А. А. Консолидированная отчетность: методика и практика: [учебно- практическое пособие] / А.А. Матвеев, В.П. Суйц. – М.: ИД ФБК-ПРЕСС, 2001. – 176 с.
52. Миславская Н. А. Объединение компаний в процессе консолидации финансовой отчетности в системе МСФО / Н.А. Миславская, С.Н. Поленова // Международный бухгалтерский учет. – 2005. – №2. – С. 15-20.

53. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансової звітності» / [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_013
54. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 24 «Розкриття інформації про зв'язані сторони» / [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_043
55. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 27 «Консолідована та окрема фінансова звітність» [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_045.
56. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 28 «Інвестиції в асоційовані підприємства» / [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_046
57. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 31 «Частки у спільних підприємствах» / [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_040
58. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 32 «Фінансові інструменти: подання» / [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_029
59. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» / [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/929_015
60. Міжнародний стандарт фінансової звітності 10 «Консолідована фінансова звітність» / [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_065.
61. Міжнародний стандарт фінансової звітності 11 «Спільна діяльність» / [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_066
62. Міжнародний стандарт фінансової звітності 12 «Розкриття інформації про частки участі в інших суб'єктах господарювання» / [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_067

63. Міжнародний стандарт фінансової звітності 3 «Об'єднання бізнесу» / [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_006
64. Міжнародний стандарт фінансової звітності 8 «Операційні сегменти» / [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_k53
65. Міжнародні стандарти фінансової звітності / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.interbuh.com.ua/ua/documents/onemanuals/35146>
66. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>
67. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Консолідована фінансова звітність» від 27 червня 2013 року № 628 / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1223-13>
68. Національні положення (стандарт) бухгалтерського обліку / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.interbuh.com.ua/ua/documents/onemanuals/35131>.
69. Онищенко В. Концептуальні основи застосування методу участі в капіталі / В. Онищенко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – № 2. – С. 9–12.
70. Онищенко В. П. Методика та організація консолідованої фінансової звітності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / В.П. Онищенко. – Київ, 2008. – 20 с.
71. Онищенко В. П. Порівняльний аналіз концепцій консолідації фінансової звітності / В.П. Онищенко // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 8 (62). – С. 89-195.

- 72.Осадча Г. Г., Власенко І. М. Методологічні аспекти консолідації фінансової звітності // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6438/1/4..pdf>
- 73.Остап'юк Н. А. Консолідована фінансова звітність в системі внутрішнього контролю групи підприємств / Н. А. Остап'юк, І. В. Семчук // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових праць. / Серія: Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. / Відп. ред. д.е.н., проф. Ф.Ф. Бутинець. – Житомир: ЖДТУ, 2010. – Вип. 1 (16). – 380 с. – С. 183-192.
- 74.Откаленко О. М., Станіслав О. В. Консолідована фінансова звітність: особливості складання і подання згідно національних і міжнародних стандартів. 17 Січень, 2014 // [Електронний ресурс]. Режим доступу: // <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=72460>
- 75.Палий В. В. Консолидированная отчетность: учет операций, связанных со слиянием предприятий / В. В. Палий /– М., 1995.
- 76.Песков В. Правові аспекти організації дочірніх підприємств / В. Песков // Право України. – 1999. – №10. – С. 22-24.
- 77.Петенева Е. Особенности составления консолидированного баланса по МСФО / Е. Петенева // МСФО. – 2006. – № 5. – С. 50-58.
- 78.Пилипенко О. І. Елементи облікової політики корпорацій / О.І. Пилипенко // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник праць. / Серія: Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. Випуск 2 (11). / Відп. ред. д.е.н., проф. Ф.Ф. Бутинець. – Житомир: ЖДТУ, 2008. – С. 284-290.
- 79.Пирець Н. М. Складання консолідованої фінансової звітності за міжнародними та національними стандартами / Н.М. Пирець, Н.А. Мінченко // Економічний простір. – 2013. – № 70. – С. 243-251.
- 80.Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 14 «Оренда» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0487-00>

81. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції» / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0284-00>
82. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 17 «Податок на прибуток» / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0047-01>
83. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19 «Об'єднання підприємств»: Наказ Мінфіну України від 07.07.99 № 161 / [Електронний ресурс]. Режим доступу: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0499-99
84. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 20 «Консолідована фінансова звітність», затверджене наказом МФУ від 30.07.1999 р. №176: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0553-99>
85. Поняття та види реорганізації підприємств / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.trn.ua/articles/2771>
86. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку подання фінансової звітності» від 28.02.2000 р. № 419 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=419-2000-%EF>
87. Потюк М. Дочірні підприємства як юридичні особи / М. Потюк // Право України. – 1999. – №1. – С. 124.
88. Проскуріна Н. М. Консолідована фінансова звітність: загальні принципи складання згідно з МСБО / Н.М. Проскуріна // Аудитор України. – 2006. – №19. – С. 14-18.
89. Пучкова С. И. Консолидированная отчетность: [учебное пособие] / С.И. Пучкова, В.Д. Новодворский: под ред. Н.П. Кондракова. – М.: ФБК – ПРЕСС, 1999. – 224 с.

90. Романенко О.А. Вдосконалення фінансової звітності холдингових компаній / О.А. Романенко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2007. – № 577. – С. 344-347.
91. Рудницький В.С. Особливості розробки програм аудиту консолідованої фінансової звітності холдингових компаній: збірник матеріалів міжнародної міжвузівської науково-практичної конференції [«Удосконалення системи обліку, аналізу та аудиту як складової інформатизації суспільства»] / В.С. Рудницький, С.П. Лозовицький. – Т.: Тернопільська академія народного господарства, Мукачівський технологічний інститут, 2004. – 436 с. – С. 34-37.
92. Семчук І. В. Внутрішньогрупові операції та їх вплив на формування звітності / І. В. Семчук // Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць. – Випуск 260: В 6 т. – Т. І. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2010. – 308 с. – С. 274-284.
93. Семчук І. В. Консолідація фінансової звітності: методика виконання процедур / І.В. Семчук // Вісник ЖДТУ / Економічні науки. – Житомир: ЖДТУ, 2009. – № 3 (49). – 284 с. – С. 167-172.
94. Семчук І. В. Консолідована та зведена звітність: точки дотику: збірник тез та текстів виступів на Шостій всеукраїнській науковій конференції, присвяченій видатним вченим в галузі бухгалтерського обліку д.е.н., проф. І.В.Малишеву, д.е.н., проф. П.П. Німчинову [«Зимові читання, присвячені ідеям П.П. Німчинова та І.В. Малишева»] / І.В. Семчук. – Житомир: ЖДТУ, 2008. – 148 с. – С. 89-91.
95. Семчук І. В. Консолідована фінансова звітність групи підприємств: організаційно-методичні засади формування і контролю // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://eztuir.ztu.edu.ua/142/1/Semchyk.pdf>
96. Соколов Я. В. Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней: [учебн. Пособие для вузов.] / Я.В. Соколов. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1996. – 638 с.
97. Старцев О. В. Реорганізація суб'єктів господарювання / О. В. Старцев // Підприємницьке право. Навчальний посібник. – К.: Істина. – 2006. //

- [Електронний ресурс]. Режим доступу:
[//http://www.ebk.net.ua/Book/PP/05-2.htm](http://www.ebk.net.ua/Book/PP/05-2.htm)
98. Сьома Директива Ради міністрів Європейського Союзу № 83/349 «Про консолідовану звітність» від 13 червня 1983 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1983L0349:20090716:EN:PDF>
99. Терехова В. А. Принципы составления сводной и консолидированной отчетности / В. А. Терехова // Все для бухгалтера. – 2006. – № 14(182). – С. 13-21.
100. Указ Президента України «Положення про холдингові компанії, що створюються в процесі корпоратизації та приватизації» від 11.05.1994 р. №224/94: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=224%2F94>
101. Уманців Г. В. Основи консолідації фінансової звітності / Г.В. Уманців // Бухгалтерія. – 2002. – № 4/1. – С. 27-36.
102. Уманців Г. В. Холдингові компанії та промислово-фінансові групи у сучасній економіці / Г.В. Уманців. – К.: ВІРА – Р, 2002. – С. 129-137.
103. Фінансова звітність при об'єднанні підприємств // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/733/23/>
104. Форми реорганізації // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/posibnuku/294/108.pdf>
105. Хєда С. Особливості правового статусу дочірнього підприємства (порівняльно-правовий аспект) / С. Хєда // Підприємництво, господарство, право. – 2003. – №4. – С. 65-67.
106. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
107. Циган Р. М., Компанієць І. О. Адаптація методів консолідації фінансової звітності до міжнародних стандартів [Електронний

ресурс]. Режим доступу:
[//http://magazine.faaf.org.ua/content/view/1034/35/](http://magazine.faaf.org.ua/content/view/1034/35/)

108. Четверта Директива Ради міністрів Європейського Союзу № 78/660 «Про річну звітність певних видів компаній» від 25 липня 1978 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1978L0660:20090716:EN:PDF>
109. Чижевська Л. В. Актуальні питання складання консолідованої звітності / Л.В. Чижевська // Вісник ЖДТУ. – 2003. – № 1(23). – С. 195-199.
110. Шаповал О. А. Консолидированная отчетность: особенности ее составления / О.А. Шаповал // Международный бухгалтерский учет. – № 1. – 2005. – С. 29-37.
111. Шишкина И. С. Холдинги. Правовой и управленческий аспекты /И.С.Шишкина // – М.: ООО «Городецъ-Издат», 2003. – С. 15.
112. Що таке консолідація: визначення і основна сутність // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ukr-article.com/index.php?Newsid=6463>
113. Ястребкова Е. Элиминирование внутригрупповых оборотов при консолидации / Е. Ястребкова // МСФО. Практика применения. – 2006. – № 6. – С. 54-61.
114. Яцишин, С. Р. Визначення суті та регулювання діяльності дочірнього підприємства у нормативно-правових актах України як складові економічної безпеки / С. Р. Яцишин // Бухгалтерський облік, оподаткування, аналіз і аудит: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку» : II Міжнародна науково-практична конференція (м. Чернігів, 30 листопада 2016 р.) : тези доповідей. – Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2016. – С. 171-173. Режим доступу: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/16921>
115. Яцишин, С. Р. Консолідація фінансової звітності: автоматизація процесу формування / С. Яцишин // Глобальні та національні

- проблеми економіки. – 2016. – Випуск № 14. Грудень 2016 р. Електронне фахове видання. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global-ational.in.ua/archive/14-2016/209.pdf>
116. Яцишин, С. Р. Консолідація фінансової звітності: історичні передумови виникнення та розвитку / С. Яцишин // Вісник Одеського національного університету. – Том 22. Випуск № 3 (56). – Одеса, 2017. – С. 185-189. Режим доступу: http://visnyk-onu.od.ua/journal/2017_22_3/39.pdf
117. Яцишин, С. Р. Методика і технологія консолідованої фінансової звітності / С.Р. Яцишин // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5113>
118. Яцишин, С. Р. Реорганізація підприємства: причини, передумови, форми / Світлана Романівна Яцишин // Менеджмент, маркетинг, підприємництво : перспективні напрямки розвитку : збірник тез робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції [м. Одеса, 20-21 лютого 2015 р.] / ГО Центр економічних досліджень та розвитку. – О. : ЦЕДР, 2015. – С. 125-127.
119. Яцишин, С. Р. Укрупнення як форма реорганізації підприємств: поняття, основні мотиви та види / С. Р. Яцишин // Основні принципи, напрями та завдання економічного розвитку країни : матеріали науково-практичної конференції [м. Дніпропетровськ, 6-7 березня 2015 р.] – Дніпропетровськ : НО «Перспектива», 2015. – С. 68-72.
120. Яцишин, С. Р. Форми реорганізації підприємств у процесі укрупнення / С.Р. Яцишин // Сталий розвиток економіки. Міжнародний науково-виробничий журнал. Випуск 2 (27), 2015. – Хмельницький, 2015. – С. 98-108.
121. Accounting Standard (AS) 21. Consolidated Financial Statements // available at: http://www.mca.gov.in/Ministry/notification/pdf/AS_21.pdf
122. Beams F. A. Advanced Accounting, 2nd ed. Englewood Cliffs. – Prentice Hall, Inc., 1982.

123. Beckman J. K. The Economic Unit Approach to Consolidated Financial Statements: Support From the Financial Economics Literature // Journal of Accounting Literature.– 1995.– №14. – p. 1–23.
124. Consolidated and other financial statements // available at: <http://www.ey.com/publication/vwluassetsdld/financialreportingdevelopments>
125. Consolidated financial statements - Ferrovia // available at: <http://www.ferrovial.com/wp-content/uploads/2014/09/consolidated-annual-statements-2015.pdf>
126. Consolidated Financial Statements Definition & Example // available at: <http://www.investinganswers.com/financial-dictionary/financial-statement-analysis/consolidated-financial-statements-2293>
127. Consolidation – Special Purpose Entities // available at: <http://www.iasplus.com/en/standards/sic/sic-12>
128. Consolidation vs. Equity Method of Accounting // available at: <http://smallbusiness.chron.com/consolidation-vs-equity-method-accounting-55300.html>
129. Differences Between Cost Method & Equity Method // available at: <http://smallbusiness.chron.com/differences-between-cost-method-equity-method-65668.html>
130. Example: How to Consolidate // available at: www.ifrsbox.com/consolidation-example/
131. Financial Statement Consolidation Rules // available at: <http://smallbusiness.chron.com/financial-statement-consolidation-rules-5230.html>
132. IAS 27 — Consolidated and Separate Financial Statements (2011) // available at: <http://www.iasplus.com/en/standards/ias/ias27-2011>
133. IFRS 10 — Consolidated Financial Statements // available at: www.iasplus.com/en/standards/ifrs/ifrs10
134. International Financial Reporting Standards 2004. – London: IASB, 2004.

135. Moonitz M. The Entity Theory of Consolidated Statements. – New York: Arno Press, 1951.
136. Pacter P. Revising GAAP for consolidations: Join the debate // The CPA Journal Online.– 1992.– July // www.nysscpa.org/cpajournal/old/12826669.htm.
137. Remlein M. Consolidation of financial statements in the polish accounting law / M. Remlein // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових праць / Серія: Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. / Відповідальний редактор д.е.н., проф. Ф.Ф. Бутинець. – Випуск 3. – Житомир: ЖДТУ, 2005. – С. 154-160.
138. Tim Sutton. Corporate Financial Accounting and Reporting / Tim Sutton. – 2nd ed. – 2004. – 722 p.